

ЦЕНТР
українсько-європейського
наукового співробітництва

МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА

ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО
НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародного пенітенціарного форуму

«ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ»

*27 жовтня 2022 року
м. Рівне, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Голова організаційного комітету:

Дем'янчук В.А. – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна).

Заступники голови організаційного комітету:

Боровик А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна);

Богатирьов І.Г. – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна).

Члени організаційного комітету:

Бужор В.Г. – доктор юридичних наук, професор, Президент Незалежної кримінологічної асоціації Республіки Молдова, ректор Інституту кримінального права та прикладної кримінології (Республіка Молдова);

Гумін О.М. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка» (Україна);

Джамалзе Т.Г. – доктор юридичних наук, професор (Грузія);

Джужа О.М. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ (Україна);

Властиміл Віцен – доктор права, професор, ректор Університету політичних та соціальних наук (Чехія);

Йозеф Зяцько – доктор юридичних наук, професор, Президент Європейського інституту безперервної освіти (Словацька Республіка);

Коваленко В.В. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, член-кореспондент НАПрН України (Україна);

Колб О.Г. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка» (Україна);

Пузирьов М.С. – доктор юридичних наук, старший дослідник, начальник відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва Академії Державної пенітенціарної служби (Україна);

Скаков А.Б. – доктор юридичних наук, професор, почесний працівник освіти Казахстану (Республіка Казахстан);

Шкута О.О. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ (Україна).

П25 **Пенітенціарна система України у глобальному вимір** : матеріали II Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Рівне, 27 жовтня 2022 року) / Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. 116 с.

ISBN 978-966-397-264-0

УДК 343.82(477)(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ І ВІДБУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

International experience of punishment for crimes against the basics of National security Batiuk Oleg, Niczyporuk Janusz	7
Щодо поняття «індивідуальне запобігання потраплянню у місця позбавлення волі заборонених предметів, виробів і речовин» Березюк К. Г., Паньковець Ю. А.	10
Щодо актуальних проблем відбування кримінальних покарань в місцях несвободи України Білак Н. І.	14
Загальноправові принципи кримінально-виконавчого права як фундаментальна першооснова для виправлення та ресоціалізації засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки Бобровник К. Л.	17
Проблеми місць несвободи після вторгнення ворога в Україну Дем'янчук В. А., Микулець В. Ю.	20
Науковий погляд на проблеми реформування кримінально-виконавчої системи України Коваленко В. В.	23
Деякі аспекти індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням, вчинюваним персоналом виправних колоній Колб О. Г., Зарадюк З. В.	25
Medically-labour relations adjustment during imprisonment execution in Ukraine Kolosov I.	28
Реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: вимоги сьогодення Лаптінова О. К.	31
The impact of the penitentiary subculture on the liberalization the criminal penal system of Ukraine Marchuk V.	33

Конституційні права та свободи людини і громадянина як фактор формування вітчизняної кримінально-виконавчої системи Осауленко А. О.	36
Кримінологічне вчення про жертву кримінального правопорушення в місцях несвободи Романчук П. І.	40
Стадії ресоціалізації засуджених в місцях несвободи України Свинаренко Ю. П.	42
Правовий статус засудженого у виховній колонії України Селезньов М. О.	45
Зарубіжний досвід участі суду в реалізації кримінально-виконавчого процесу в Україні Хамайко С. В.	48
Реалізація прав засуджених та ув'язнених, що залишилися в умовах окупації Шкута О. О.	50

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Переваги пробації над місцями несвободи в Україні Богатирьова О. І.	54
Уповноважений орган з питань пробації як суб'єкт запобігання домашній злочинності Буряк К. М.	56
Роль принципів пробації у виправленні і ресоціалізації суб'єктів пробації Подлегаєв К. М., Адамець О. І.	59
Безпека життєдіяльності суб'єктів пробації в умовах війни в Україні Риженко І. М.	62
Кримінально-виконавчі засади застосування пробації в Україні Стрелюк Я. В.	65
Особливості управління пенітенціарними установами Англії, північної Ірландії, Шотландії та Уельсу (порівняльна характеристика) Шуліка В. І.	68

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

Щодо критеріїв оцінки ефективності діяльності органів
і установ виконання покарань

Белкіна Д. С., Щербаков В. В.72

Моделювання системи запобігання злочинності
в місцях несвободи

Богатирьов А. І.76

Базові права засуджених в умовах трансформації
кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну

Богатирьов І. Г.79

Щодо порушення конституційного принципу рівності перед законом
при створенні «платних» камер слідчих ізоляторів

Боровик А. В., Трофімчук Ю. О.82

Роль пенітенціарної кримінології у системі запобігання злочинності
в місцях несвободи в Україні

Боровик А. В.85

Методологічне обґрунтування дослідження виконання
судового рішення щодо засуджених в Україні

Гнатчук А. Ю.88

Заходи віктимологічного запобігання кримінальним
правопорушенням у місцях несвободи

Джужа О. М., Тичина Д. М.91

Discussion issues regarding the prevention of malicious disobedience
to the requirements of the administration of penal institution
in places of location

Затько Йозеф96

Пенітенціарна ідентифікація злочинності
в пенітенціарній сфері України

Колодчин Д. В.98

Правова природа відстрочки виконання вироку засудженої особи
до альтернативного виду покарання

Михайлик Д. О., Горковенко М. В.101

Проблема запобігання пенітенціарної злочинності
в умовах російсько-української війни

Михайлик О. Г.103

Постановка наукової проблеми щодо вивчення кримінологічної характеристики пенітенціарної злочинності в місцях несвободи зарубіжних країн Пузирьов М. С.	106
Вплив субкультури на пенітенціарну систему Республіки Казахстан Скаков А. Б.	109
Корупційні ризики в місцях несвободи України: стан та причини інституалізації Славицька А. К.	112

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ І ВІДБУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-1>

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF PUNISHMENT FOR CRIMES AGAINST THE BASICS OF NATIONAL SECURITY

Batiuk Oleg

*Doctor of Legal Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of State Security
of Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

ORCID ID: 0000-0002-2291-4247

Niczyporuk Janusz

*Prof. dr hab. Kierownik Katedry postępowania administracyjnego UMCS
Lublin, Polska*

ORCID ID: 0000-0003-1632-1784

Relevance of the topic is determined by the fact that since February 24, 2022, mass perpetration of war crimes began on the territory of Ukraine, so according to official data from the Office of the Prosecutor General of Ukraine, as of May 27, 2022, 20 877 crimes against Ukraine were registered in Ukraine, including 14 193 crimes of aggression and war crimes and 6684 crimes against national security [1].

We note that the member states of the United Nations recognized at the World Summit in 2005 that genocide, crimes against humanity, and war crimes are such dangerous crimes that the population of the Earth needs a collective international responsibility to protect (“responsibility to protect”) from these actions. In view of this, the international community, acting through the United Nations, undertook to use diplomatic, humanitarian and other peaceful means to protect the population from international and, in particular, war crimes (article 139 of the Final Document). In addition, states agreed to support the efforts of the United Nations for the establishment of opportunities for early warning of these actions. At the same time, the obligation of the members of the international community to stop mass violations of human rights cannot be recognized as an innovation in international law and the practice of international relations. We note that the military crimes that are directly related to international criminal law are especially dangerous to humanity and undermine the international system of security and law and order. The long-term efforts of the international community have yielded fruitful results, which is reflected in the formation of international legal norms that establish the grounds and conditions of responsibility for crimes against peace, human security, and the international legal order. An international body of criminal justice officially operates on a permanent basis with the signing of the Rome Statute of 1998, from July 1, 2002, the competence of which includes the prosecution of persons responsible for genocide, war crimes, crimes against humanity and aggression [2, p. 79].

It is worth noting that international provisions of a special nature have found their place in the national legislation on the penitentiary policy, such as: Minimum standard rules for the treatment of prisoners, European penitentiary (prison) rules; European Convention on the supervision of conditionally sentenced or parole offenders, Minimum standard rules for non-custodial measures, Resolution № (76) 10 on certain alternative punishment measures to imprisonment, Recommendation № R (82) 16 of the Cabinet of Ministers of the Council of Europe to member states on the provision of short-term vacations to prisoners, Recommendation № R (99) 19 on mediation in criminal cases, Recommendation № R (2003) 17 on enforcement, Recommendation № R (2003) 22 on conditional release, Recommendation № R (2003) 23 “On the implementation of punishment in the form of life imprisonment and other long terms of imprisonment by the administrations of places of deprivation of liberty”.

It is appropriate to note that if a military serviceman has acquired the status of a convicted person, the regulation of this status already takes place in accordance with the provisions of the criminal-executive law. The rights, freedoms and legitimate interests of a person are limited based on the norms of domestic and international law. The procedure for completing military

service in the event of a person being held criminally liable is regulated by the provisions of the Criminal-Executive Code of Ukraine (article 47, chapter 10, article 55, chapter 11, articles 71–85, chapter 14); departmental documents (instructions about the procedure and conditions of detention of convicted, detained servicemen, about the procedure for serving the sentence of convicted servicemen in the form of detention in a disciplinary battalion); special regulations (Law of Ukraine “On Military Obligation and Military Service”, regulations on military service in various military formations, regulations on military service by relevant categories of servicemen, etc.).

It is worth agreeing with scientists who believe that the unity of standards for their integral system as a single model for organizing the execution of punishments applied exclusively to military personnel, taking into account their status, did not achieve the appropriate result. Provisions need to be normalized: 1) regarding the separate detention of different categories of convicts (minors, women, servicemen of various categories); 2) their application to minor military personnel; 3) differentiation of servicemen by categories, taking into account such criteria as military service under a draft or contract, which is accordingly not coordinated with the norms of the current legislation; 4) introduction of the implementation of basic means of correction and resocialization as a comprehensive and integrated institution; 5) targeting the achievement of the goal of punishment, taking into account the specifics of the legal status; 6) initiation of scientifically based methods and programs for the psychological and pedagogical study of the convict’s personality, means of correcting his behavior, specialized methods and recommendations regarding the forms and methods of influence on convicted military personnel; 7) transfer of the declarative norms on the involvement of convicted servicemen to work at their own production facilities and at contractors’ facilities into the practical plane; 8) executive aspects for their comprehensive settlement; 9) establishment of a single body in the military justice system to maintain military discipline and law and order among servicemen of all military formations with implementation of complex functions, including penitentiary functions regarding servicemen [3, p. 352-353].

As a conclusion, we note that the analysis of international legal norms of the general and regional essence of criminal law in general and of a penitentiary nature in particular states that generally accepted norms-standards, international provisions of a special nature regarding the regulation of the order of appointment and execution of punishments regarding servicemen for committing crimes against national security are implemented in the provisions of domestic legislation and relate to: firstly, the priority of achieving the goal of correction; secondly, ensuring the basic rights and freedoms of convicted servicemen; thirdly, differentiation of convicts according to certain criteria; fourthly, the conditions of detention in places of

isolation of convicts; fifth, the humanization of punishment in the expansion of normative possibilities of applying the system of measures alternative to deprivation of liberty.

References:

1. The Russian army committed 6684 crimes against the national security of Ukraine. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/27/rosarmiya-zdijsnyla-6684-zlochyny-proty-nacziionalnoyi-bezpeky-ukrayiny/> (application date 09/29/2022)
2. Batiuk O.V., Dmytriv S.O. On the issue of organizing the investigation of war crimes. Social and legal studies. 2021. Issue 3 (13). P. 77–87.
3. Nikolayenko T.B. Theoretical and legal principles for the appointment and execution of special punishments for military personnel. Kyiv, 2019. 556 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-2>

ЩОДО ПОНЯТТЯ «ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПОТРАПЛЯННЮ У МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ, ВИРОБІВ І РЕЧОВИН»

Березюк К. Г.

доктор філософії в галузі права,

екс-членкиня ЦВК України

м. Львів, Україна

Паньковець Ю. А.

студентка 3 курсу юридичного факультету

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Поняття «індивідуальне запобігання потраплянню у місця позбавлення волі заборонених предметів, виробів і речовин» виведено Березюк (Махніцькою) К.Г. та професором Колбом О.Г. при здійсненні дослідження цього питання.

Отже, «індивідуальне запобігання потраплянню у місця позбавлення волі заборонених предметів, виробів і речовин» – це комплекс заходів спеціально-кримінологічного характеру, що здійснюються відповідними суб'єктами запобігання злочинності згідно принципів нормативно-

правових актів та які спрямовані на виявлення засуджених, позбавлених волі, та інших осіб, схильних до вчинення даного правопорушення чи злочину, а також здійснення на них і оточуюче їх середовище профілактичного впливу з метою недопущення вказаних правопорушень (злочинів) та нейтралізації, блокування, усунення тощо детермінант, які спричинюють та обумовлюють формування і реалізацію мотивів протиправної поведінки профілактикованої особи [9, ст. 207].

Виходячи із змісту запропонованого поняття, до об'єктів індивідуального запобігання потраплянню до засуджених, позбавлених волі, заборонених предметів, речовин і виробів слід віднести такі із них:

1. Раніше судимі особи, які тримались в установах попереднього ув'язнення та кримінально-виконавчих установах закритого типу, арештних домах та виховних колоніях, у силу отриманого ними протиправного досвіду життєдіяльності під час виконання покарання у виді позбавлення волі.

Такий підхід ґрунтується на положеннях КВК України, що встановлюють:

а) правила переміщення засуджених під вартою, відповідно до яких, окремо від інших таких осіб у місця позбавлення волі направляються дорослі та неповнолітні засуджені, а також засуджені до довічного позбавлення волі – окремо від інших осіб (ч. 2 ст. 88 КВК України).

б) правила роздільного тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях (ст. 92 КВК), відповідно до яких вперше засуджені до позбавлення волі тримаються окремо від тих, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі (ч. 2) [1];

2. Злісні порушники встановленого порядку відбування покарання, антисуспільна настанова та протиправна поведінка яких у ході відбування покарання у виді позбавлення волі свідчить, з одного боку, про умисне ігнорування норм і приписів пов'язаних з виконанням та відбуванням даного покарання, а з іншого, як показує практика, тісно пов'язане з правопорушеннями, які стосуються потрапляння у місця позбавлення волі заборонених предметів, речовин і виробів.

Правовою та, одночасно, фактичною підставою для постановки зазначеної категорії осіб на профілактичний облік СІЗО, КВУ закритого типу, арештних домів і виховних колоній виступають положення:

а) ст. 133 КВК, у якій дано перелік правопорушень, які законодавець відніс до категорії злісних порушень встановленого порядку відбування покарання [1];

б) ч. 4 ст. 94 КВК, у якій мова ведеться про те, що засуджені, які систематично (два і більше разів) вчиняють злісні порушення встановленого порядку відбування покарання, що загрожують безпеці персоналу, засуджених або інших осіб тримаються у дільниці посиленого контролю колоній [1];

в) ст. 100 та ч. 3 ст. 101 КВК, відповідно до яких залежно від поведінки засудженого засуджені, які злісно порушують режим відбування покарання, можуть бути переведені з дільниці соціальної реабілітації до іншої дільниці, з колонії середнього рівня безпеки чи звичайного жилого приміщення колонії максимального рівня безпеки в приміщення камерного типу максимального рівня безпеки [1].

г) п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі», у якій зазначено, що адміністративний нагляд встановлюється щодо засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства [3].

3. Особи, засуджені за вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (розділ XIII Особливої частини КК України) [7].

Правовою та фактичною підставою постановки на облік зазначеної категорії засуджених є положення п. «г» ч. 1 ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», згідно яких адміністративний нагляд встановлюється за особами, засудженими до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [3] – навіть у випадках відсутності у них дисциплінарних проступків у ході відбування даного покарання.

4. Організатори та члени організованих злочинних груп і організацій (ст. 28 КК України).

Правовою та фактичною підставою для постановки таких засуджених до позбавлення волі на профілактичний облік є положення Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», у п. «б» ч. 1 ст. 5 якого зазначено, що до системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю відносяться державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них основних функцій (до таких, зокрема, відносяться й органи та установи виконання покарань), а в ст. 2 – про те, що метою цієї боротьби є усунення причин і умов існування організованою злочинності [6].

5. Об'єкти профілактичного обліку, що визначені в ст. 6 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме:

а) засудженні, щодо яких є інформація про злочини, що готуються;

б) інших засуджених, які представляють оперативний інтерес при наявності для цього правових підстав.

б. Інші категорії засуджених, що визначені як суб'єкти проти-правних діянь у відповідних законах (Закон України «Про тероризм» [5]; Кодекс законів України про адміністративні правопорушення [8]; Закон України «Про захист суспільної моралі» [4]; інші).

При цьому, варто зазначити, що до здійсненої класифікації об'єктів профілактичного обліку у місцях позбавлення волі не віднесені ті із них, які закріплені на відомчому нормативно-правовому рівні, позаяк такий підхід суперечить вимогам Конституції України (ст. ст. 19, 63, 92), відповідно до яких правообмеження для засуджених встановлюються виключно на підставі закону.

До таких, як показали результати вивчення практики, відносяться:

1) засуджені, схильні до втечі; 2) засуджені, схильні до нападу та захоплення заручників; 3) засуджені, схильні до самогубства або члено-ушкодження; 4) засуджені, які організують або приймають участь в азартних іграх під матеріальну зацікавленість [2, с. 16].

Виходячи з цього та з метою приведення змісту індивідуального запобігання злочинам і правопорушенням, що мають місце в СІЗО, КВУ закритого типу, арештних домах і виховних колоніях, до вимог закону логічно було КВК України доповнити ст. 104-1 «Об'єкти запобіжної діяльності в колоніях», у якій визначити всі ті із них, які на сьогодні встановлюються на підставі підзаконних нормативно-правових актів, з урахуванням їх класифікації.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21.
2. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році : інформ. бюлетень. Київ : Департамент Державної кримінально-виконавчої служби Міністерства юстиції України, 2017. 34 с.
3. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01 грудня 1994 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> дата звернення 08.10.2022.
4. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20 листопада 2003 року № 1296-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.
5. Про боротьбу з тероризмом : закон України від 20 березня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.

6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
7. Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Закон України від 08 липня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 36. Ст. 317.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 07 грудня 1984 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51 (додаток). Ст. 1122.
9. Запобігання потраплянню у місця позбавлення волі заборонених предметів: кримінологічні та кримінально-виконавчі засади : навч. посіб. / А.В. Боровик, К.Г. Махніцька, О.Г. Колб та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.Г. Колба. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. 400 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-3>

ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВІДБУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

Білак Н. І.

*кандидат юридичних наук, адвокат,
співзасновник БО «БФ «Благодійний фонд «Благодійний рух «Юкрейн»,
м. Одеса, Україна*

Україною обрано європейський вектор спрямування, до якого вона активно та впевнено прямує. Водночас швидкість наближення до євро-спільноти та міжнародних стандартів залежить від багатьох факторів, одним із яких є рівень дотримання прав та свобод в країні.

Особливої актуальності набуває питання забезпечення основоположних прав та свобод людини в місцях несвободи під час відбування кримінальних покарань.

Слід зазначити, що незважаючи на доволі часте використання терміну «місця несвободи», наразі в законодавстві відсутнє його визначення. Водночас є поширеним застосування цієї дефініції у звітах. Наприклад, у Звіті Експертного центру з прав людини (далі – ЄЦПЛ) за 2019 рік про «*візити експертів ЄЦПЛ до місць несвободи в рамках діяльності Національного превентивного механізму, навчання моніторів НПМ та розроблення для них методичних посібників з перевірки різних типів*

місць несвободи. Проведення спільного з офісом Уповноваженого з прав людини дослідження – «Практика фіксації катувань у місцях несвободи»,...» [1].

З огляду на зазначене, вважаємо за необхідне закріплення на законодавчому рівні терміну *«місця несвободи»* під яким слід розуміти установи, заклади, та інші місця, в яких особи знаходяться (утримуються, проживають, перебувають) за рішенням компетентного державного органу і які вони не можуть залишати вільно в будь який час за власним бажанням.

Важливо відмітити, що термін *«місця несвободи»* є значно ширшим від таких правових категорій, як *«місця ув'язнення»*, *«місця позбавлення волі»*, *«місця неволі»* та ін.

До місць несвободи традиційно відносять: установи виконання покарань, слідчі ізолятори, ізолятори тимчасового тримання, психіатричні заклади, дитячі будинки-інтернати, пансіонати для людей похилого віку та людей з інвалідністю, пункти тимчасового розміщення біженців, соціально-реабілітаційні центри, військові частини, гауптвахти та ін.

В даному випадку говорячи про проблемні питання відбування покарань в місцях несвободи України, зупинимось на більш детальному дослідженні окремих аспектів функціонування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Першочерговою та головною проблемою є недофінансування зі сторони держави установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, через що впливає ряд питань, зокрема: а) *кадрово-організаційних* (неналежне матеріально-технічне забезпечення персоналу, що має наслідком відсутність стимулу в роботі та мотивації, не належне виконання професійних обов'язків, порушення прав та гарантій засуджених та осіб, узятих під варту; відсутність належних умов праці персоналу, забезпечення форменим одягом, технікою, спецзасобами, зброєю тощо; низький рівень престижу служби; невизначеність правового статусу працівника органу Державної кримінально-виконавчої служби України; відсутність належного соціального забезпечення; плинність кадрів; реорганізаційні заходи (скорочення штату та вивільнення працівників), тощо); б) *забезпечення належних умов утримання та відбування покарань* (фіксування численних порушень зі сторони контролюючих та перевіряючих органів, установ та моніторів; направлення скарг на неналежні умови утримання, не надання медичної допомоги та ін. (в тому числі й до Європейського суду з прав людини, що має наслідком присудження матеріальної компенсації в значних розмірах); збільшення показників щодо захворювань та смертності серед засуджених та осіб узятих під варту та ін).

Другою групою проблем можна виокремити питання, що стосуються необхідності правового врегулювання окремих аспектів відбування

кримінальних покарань (зокрема, щодо паспортизації засуджених та осіб, узятих під варту; щодо удосконалення механізму умовно-дострокового звільнення; залучення ув'язнених до праці та ін).

Третьою, окремою групою проблемних питань щодо відбування кримінальних покарань в місцях несвободи можна віднести унормування та удосконалення порядку взаємодії: а) з правоохоронними органами (зокрема, в частині розроблення плану заходів у разі надзвичайних подій), б) державними органами (зокрема, митними, податковими щодо безоплатної передачі продуктів харчування, побутової техніки та ін.); в) органами місцевого самоврядування (зокрема, щодо розроблення комплексних програм, стимулювання виробництва на державних підприємствах, які функціонують при установах виконання покарань, залучення більшої кількості засуджених до праці, та ін), з представниками інститутів громадянського суспільства (зокрема, в частині забезпечення безперешкодного доступу, впровадження проектів та стимулювання надання допомоги, проведення громадських обговорень тощо).

До четвертої групи проблем можна віднести питання дотримання прав окремих категорій засуджених та осіб, узятих під варту, які мають відповідні особливості: а) жінок (неповнолітніх, жінок з дітьми віком до 3-х років; вагітних жінок; жінок похилого віку); б) людей з інвалідністю, хворих на ВІЛ, туберкульоз та ін.; в) неповнолітніх; г) іноземців; та ін.

Цікавими є також результати дослідження «Щодо доступу до послуг соціальної адаптації для звільнених осіб», в якому взяли участь 150 осіб (132 – чоловіки та 18 – жінки віком від 25 до 62 років), які звільнилися з установ виконання покарань з 2018 до 2021 року у різних областях України. Метою дослідження було визначення проблем, з якими стикаються засуджені до та після звільнення з установ виконання покарань. Згідно результатів дослідження, проведеного експертами: 76% – засуджених перед звільненням найбільше потребують матеріальної допомоги, 53% – інформації про те, де і яку допомогу можна отримати, і однаково по 24% – допомоги з пошуком житла, медичної допомоги, а також відновлення документів [2].

Таким чином, можна прийти до висновків про наявність широкого кола проблемних питань відбування кримінальних покарань в місцях несвободи, які потребують комплексного та нагального вирішення.

Література:

1. Офіційний веб-сайт Експертного центру з прав людини. URL: <https://ecpl.com.ua/publications/zvit-etspl-za-2019-rik>.
2. З якими проблемами стикаються люди до та після звільнення з установ виконання покарань. URL: <https://freezezone.org.ua/z-yakumy-problemamy-stykayutsya-lyudy-do-ta-pislya-zviltennya-z-ustanov-vikonannya-pokaran-doslidzhennya>.

**ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ПРИНЦИПИ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА
ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПЕРШООСНОВА
ДЛЯ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ,
ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ
МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ**

Бобровник К. Л.

*аспірантка Класичного приватного університету
м. Запоріжжя, Україна*

В основі будь-яких суспільно-правових явищ лежать певні принципи, які у свою чергу є загальними, керівними (основними, вихідними теоретичними, загальними нормативно-керівними) положеннями, що відображають політичну і соціально-економічну природу державного устрою, закономірності розвитку суспільства, визначають політику держави в усіх сферах громадського життя, зокрема у сфері кримінально-виконавчих відносин.

Принципи кримінально-виконавчого права, відображаючи сутність виконання покарань, є орієнтиром для учасників даних відносин, завдяки яким забезпечується процес виправлення і ресоціалізація засуджених. Водночас ці принципи містять ідеальні уявлення про реальну мету покарання, про результат цілеспрямованих зусиль органів і установ виконання покарань [3, с. 84].

Статтею 5 Кримінально-виконавчого кодексу України визначено, що кримінально-виконавче законодавство, виконання і відбування покарань ґрунтуються на принципах невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань [1].

Виходячи з вищевикладеного, під принципами виправлення та ресоціалізації слід розуміти загальні керівні положення, ідеї, імперативні вимоги, які складають основу державної політики у сфері відбування покарань, характеризують її сутність і призначення в суспільстві і мають доктринальне вираження та нормативно-правове закріплення.

О.М. Джу́жа, В.М. Тру́бников та інші пропонують систему принципів кримінально-виконавчого права поділити на три групи: загальноправові, міжгалузеві, галузеві. До загальноправових принципів вони відносять принципи законності, демократизму, гуманізму. Міжгалузеві – ті, які представлені принципами соціальної справедливості, невідворотності виконання і відбування покарань. Галузеві ж принципи передбачають рівність засуджених перед законом, взаємну відповідальність держави і засудженого, диференціацію та індивідуалізацію виконання покарання, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання із заходами виправного впливу, участь громадськості в діяльності органів і установ виконання покарань.

Одним із найважливіших принципів є, безперечно, принцип законності, який є конституційним положенням, закріпленим у ряді статей Конституції України (ст.ст. 6, 8, 24 та ін.). Законність розглядається багатоаспектно: «принципи державного керівництва суспільством», «принцип поведінки всіх учасників суспільних відносин», «принцип здійснення владних державних функцій». Як зазначає А.Х. Степанюк, суб'єкти виконання і відбування покарання, учасники виконавчої діяльності зобов'язані підкорятися вимогам кримінально-виконавчого законодавства. Поряд із цим законність, як принцип діяльності органів та установ виконання покарань, припускає також точне і суворе дотримання суб'єктами й учасниками діяльності з виконання покарань Конституції України, інших законів, прийнятих на її основі, а крім того – і відомчих нормативних актів, що регулюють порядок виконання й умови відбування покарання [2, с. 333].

У свою чергу принцип гуманізму також є один із центральних і основоположних принципів кримінально-виконавчого законодавства, виявляється він у різних напрямках і формах. Спираючись на цей принцип, гуманізм виконання покарання слід розуміти як виконавчу діяльність, не позбавлену людяного ставлення до засудженого [2, с. 305].

Гуманізм кримінально-виконавчої політики полягає в охороні інтересів суспільства і прав громадян від посягань з боку злочинців, індивідуалізації виконання покарання, в турботі про ресоціалізацію засуджених, у застосуванні до них в процесі виправного впливу гуманних засобів виправлення.

Принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарань полягає в створенні різних умов відбування покарання, в різному правовому положенні засуджених, заснованому на їх класифікації залежно від віку, статі, суспільної небезпеки і ступеня виправлення. При цьому забезпечується також і роздільне утримання засуджених різних груп, диференційований карально-виховний вплив щодо кожної

категорії засуджених. Принцип індивідуалізації під час виконання покарань в установах виконання покарання базується не на групових, а на індивідуальних особливостях особи засудженого, які враховуються під час виконання ним покарання. Так, у ст. 6 КВК України, в якій закріплено цей принцип, вказується, що засоби виправлення та ресоціалізація засуджених повинні застосовуватися з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого злочину та поведінки під час відбування покарання [2].

Принцип демократизму пронизує всі галузі права, його правові інститути і норми. Соціальна суть демократизму полягає в тому, що він є виразом природи нашого суспільства, його політичної системи, характерною межею всіх сторін життєдіяльності нашої держави. Віддзеркаленням принципу демократизму у виправних колоніях мінімального рівня безпеки є підтримка і відновлення корисних соціальних зв'язків між засудженими та іншими членами суспільства. Також одним із важливих напрямків демократизації кримінально-виконавчої системи є розширення гласності в їх діяльності. Гласність у цій сфері припускає перш за все висвітлення засобами масової інформації їх діяльності. Сьогодні відсутні будь-які підстави для того, щоб діяльність органів та установ виконання покарань залишалася закритою темою, перебувала поза зоною критики. Це пов'язано з тим, що у своїй основі діяльність цих органів регламентована нормами кримінально-виконавчого законодавства, яке опубліковано у пресі [3, с. 106].

Принцип рівності засуджених перед законом базується на конституційному праві рівності громадян перед законом. Це виражається в єдиному правовому положенні осіб, що відбувають конкретний вид покарання або перебувають в одних умовах відбування покарання у виправній колонії. Разом із тим рівність засуджених перед законом не означає рівність умов відбування покарання. Навпаки, вони індивідуалізуються залежно від цілого ряду чинників, як було визначено в принципі диференціації та індивідуалізації покарань.

Таким чином, кримінально-виконавче право ґрунтується на засадах концентрованого відображення практики виконання покарань. Принципи кримінально-виконавчого права синтезують, узагальнюють уявлення, знання і поняття про сутність процесу виконання – відбування покарання. Вони об'єктивно зумовлені практикою виконання покарання й розроблені з урахуванням досягнень науки кримінально-виконавчого права. У свою чергу кримінально-виконавча політика держави та заходи її забезпечення повинні проводитися в суворій відповідності з принципами, визначеними у ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3. Ст. 21.
2. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / А. Х. Степанюк ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2002. 393 с.
3. Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шкута О.О. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2011. 400 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-5>

ПРОБЛЕМИ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ ПІСЛЯ ВТОРГНЕННЯ ВОРОГА В УКРАЇНУ

Дем'янчук В. А.

*доктор юридичних наук, професор,
ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Микулець В. Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Згідно статті 4 Факультативного протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання місця несвободи – це будь яке місце під юрисдикцією чи контролем держави, де особи можуть бути позбавлені свободи на підставі наказу або розпорядження державного органу або за його ініціативи, або за його прямої тчи мовчазної згоди [1].

За визначення вітчизняного вченого А.І. Богатирьова місця несвободи Міністерства юстиції України – це кримінально-виконавчі уста-

нови закритого та відкритого типу, арештні будинки та слідчі ізолятори, у яких утримуються засуджені на певний строк та ув'язнені, до яких суд застосував запобіжний захід у виді тримання під вартою, обмеживши їх в своїх права та свободі пересування [2, с. 87].

Отже місця несвободи, як би не було прикро з першого дня війни зіткнулися з реальним випробуванням, на міцність, службову дисципліну, порядність тощо. Війна внесла певні корективи в роботу Державної кримінальної служби України, Державної установи «Центр пробації», оскільки багато установ виконання покарань і уповноважений орган пробації стали заложниками окупації ворогом наших міст і районів.

Саме війна показала, що Міністерство юстиції України не зробило нічого з 2016 року, щоб забезпечити безпеку персоналу та засуджених шляхом їх евакуації з місць несвободи. До речі, 2014 рік так і не навчив відповідальних за роботу із засудженими зробити все, щоб не втратити не персонал, не засуджених під час окупації ворогом. Хоча як стверджують правозахисники, керівництво Міністерство юстиції України рапортувало про повну готовність до евакуації.

Не вже за вісім років потому, неможна було провести аудит всіх установ виконання покарань на спроможність їх утримання засуджених під час війни, стан бомбосховищ, і можливості евакуації у випадку, якщо ворог окупує місто чи район розташування органів і установ виконання покарань. А взагалі чи було фінансування на ці потреби Міністерством юстиції України і якщо так то куди воно поділилося. Я це пишу виходячи з того, що на середину березня близько 30 установ виконання покарань знаходилися в зоні бойових дій і були пошкоджені під час обстрілів [3].

Не оминули цю проблему місця несвободи і у Чернігівській області, зокрема, ворогом був пошкоджений слідчий ізолятор розташований у самому центрі Чернігова, ув'язнені і засуджені залишилися без води, електроенергії, а тому вони потребували гуманітарної допомоги.

В перший день війни, коли окупанти зайшли в місто Мена, з невідомих причин керівництво фактично напризволяще покинули Менську виправну колонію № 91 у Чернігівській області, у якій відбувають покарання колишні правоохоронці. Потім правда повернулося, але факт є фактом. А як відносилися окупанти до працівників правоохоронних органів, навіть попри те, що вони засуджені нам всім відомо.

У Старобільському СІЗО Луганської області «керівник установи відмовився працювати на окупантів і йому агресори шукають, чи вже знайшли, заміну. Там в'язні сидять вже за законами окупаційного режиму. Відомо, що окупанти звільнили з під варти в'язнів, яких судили за діяльність проти України на користь агресора.

Найгірша ситуація зараз в СІЗО Маріуполя. Всім відомо, що за це місто ведуться найзапекліші бої, там реальна катастрофа, місто майже знищено. «Окупанти вже захопили частину міста, СІЗО опинилося під окупантами та перебуває в стадії гуманітарної катастрофи. Проблеми з їжею, водою, ліками, каналізацією.

В самий критичний час керівництво установи залишило СІЗО, залишився лише молодший склад, який на прохання в'язнів відчинив камери, щоб хоч було чим дихати та ділитися між собою залишками харчів. Коли в СІЗО зайшли кадирівці, то вони кинули в коридор димові шашки і дали черги в стелю з автоматів, загнали в'язнів по камерам. Як відомо, один з в'язнів, найсміливіший, намагався їм пояснити всю критичність їхнього стану, намагався знайти співчуття, але його застрелили» [4].

Отож за висновками Громадської організації Гельсінська спілка з прав людини місця несвободи не були готові до евакуації людей під час війни, що робити далі. З точки зору вченого дане питання потребує поглибленого вивчення, оскільки ми не володіємо повною інформацією і звинувачувати Міністерство юстиції України у їх бездіяльності вважаю передчасно. Поряд з тим, деякі речі є очевидними і про них варто говорити.

По-перше, війна показала, що у 2016 році Кабінет Міністрів України зробив поспішне рішення, коли передав під порядкування Міністерство юстиції України Державну пенітенціарну службу України.

По-друге, не професійне керівництво Міністерства юстиції України кримінально-виконавчою системою України призвело до її розбалансування.

По-третє, не традиційні рішення Міністерства юстиції України, без відповідного громадського обговорення і думок вітчизняних вчених пенітенціаристів призводило до абсурду, коли закривалися виправні і виховні колонії, персонал залишався без роботи, а у слідчих ізоляторах вводилися платні сертифікати.

В четвертих – війна в Україні створила певну ідентифікацією загроз злочинності у пенітенціарній сфері.

Література:

1. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48#Text (дата звернення 10.10.2022).
2. Богатирьов А.І. Антикриміногенний вплив на злочинність у місцях несвободи України : монограф. Херсон : Видавничий дім «Гельветика» 2019. 432с.
3. Як пережили окупацію під час війни місця несвободи – презентація дослідження. URL: <https://helsinki.org.ua/events/yak-perezhyly-okupatsiuiu-pid-chas-viyny-mistsia-nesvobody-prezentatsiia-doslidzhennia>
4. Електронний ресурс. URL: <https://khp.org/1608810242> (дата звернення 10.10.2022).

НАУКОВИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Коваленко В. В.

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент

Національної академії правових наук України

м. Київ, Україна

Сучасне реформування кримінально-виконавчої системи України і її трансформація в пенітенціарну систему не може обійти таку соціальну реальність, як удосконалення чинного законодавства України в сфері виконання і відбування покарання. Це зумовлюється тим, що підпорядкування кримінально-виконавчої системи Міністерству юстиції України не лише змінило модель її функціонування, а й необхідність перегляду її нормативно-правової бази, спрямованої на захист прав і свобод засуджених і ув'язнених.

Ми поділяємо думки вчених пенітенціаристів, що норми кримінально-виконавчого права повинні бути якісними і відповідати статті 1 Кримінально-виконавчого законодавства України, яка регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими та ч. 2, у якій передбачено завданнями кримінально-виконавчого законодавства України є визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки; системи органів і установ виконання покарань, їх функцій та порядку діяльності; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості в цьому процесі; а також регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань; звільнення від відбування покарання, допомоги особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними [1].

Поряд з тим, як показало вивчення даної проблеми, якість кримінально-виконавчого законодавства вченими розглядається з різних точок зору. Доречно зауважити, що за весь період існування Кримінально-виконавчого кодексу України в нього було внесено

стільки змін і доповнень, що в загальній сукупності породило тотальну безсистемність, неоднозначність тлумачення його норм і створило значні перешкоди в практичній діяльності органів і установ виконання покарань.

Постійні зміни та доповнення в кримінально-виконавче законодавство України свідчить про відсутність належної теоретичної бази й сучасної наукової методології пізнання соціальної сутності кримінально-виконавчих правовідносин і формування їх системи, суб'єктами якої виступає з одного боку держава через свої інституції, а з іншого – ув'язнені та засуджені.

Отож, бурхливі і часті зміни в кримінальному-виконавчому законодавстві України викликають певну здивованість про їх низьку нормотворчу техніку, невмотивованість, наукову і практичну необґрунтованість, хаотичність та безсистемність.

Викликає враження, що на законотворення в галузі кримінально-виконавчого законодавства може впливати певна політична еліта, окрема група відданих цій еліті науковців, громадськості, які не завжди обґрунтовано і виправдано, а в більшості з власних інтересів переконують законодавця приймати ті чи інші зміни і доповнення до чинного законодавства в сфері виконання і відбування покарань, не зважаючи на складні соціальні, економічні проблеми функціонування пенітенціарної системи України.

Особливо це простежується в останні роки, коли Міністерство юстиції України намагається реформувати кримінально-виконавчу систему не на узгодженій ідеї – а потрібно це державі і суспільству, а за рахунок публічних заяв, хаотично, без відповідного наукового супроводу. До речі, це стосується і нової Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р) [2].

А тому, неодноразові заяви керівництва Міністерства юстиції України про потужне реформування пенітенціарної системи набуває не системного, а більш хаотичного характеру. Підтвердженням нашої позиції є заяви Міністерства юстиції України про необхідність будівництва нового слідчого ізолятора і пошук інвестора, прийняття на роботу за прикладом Національної поліції, використання платних камер тощо. На жаль, більшість публічних заяв носять або політичний або декларативний характер, а тому залишаються не виконаними.

Висновок. Слід зазначити, що за такого підходу руйнується сама ідея реформування пенітенціарної системи відповідно до стандартів Європейського Союзу. Виникає запитання? А хто готує такі законопроекти, і яким чином вони проходять Комітет Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та підкомітет з питань діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 19.09. 2022).
2. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення: 19.09.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-7>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ВЧИНЮваним ПЕРСОНАЛОМ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ

Колб О. Г.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального права і процесу
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Зарадюк З. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

У науці під індивідуальним запобіганням розуміють різновид запобігання кримінальним правопорушенням з боку конкретної особи [1, с. 146].

До першорядних питань, що впливають на ефективність індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, які вчиняються персоналом колоній у сфері виконання покарань України, можна віднести:

1) Суттєві прорахунки при проведенні заходів переконання. Зокрема, ні в особових справах прийнятих на службу (роботу) в ДКВС України осіб, ні в інших матеріалах, які стосувались цієї діяльності та не мали грифу для обмеженого користування (для службового користу-

вання, таємно, цілком таємно тощо) не виявлено під час їх аналізу відповідних довідок, які засвідчували б факти здійснення щодо персоналу колоній заходів переконання.

У той самий час, систематичні бесіди з особами, схильними до вчинення кримінальних та інших правопорушень, щодо соціально-правових наслідків притягнення винних суб'єктів до кримінальної відповідальності [2], особливо в частині впливу її наслідків на подальшу професійну діяльність і кар'єру дітей і близьких родичів (а, це перешкоди на конкурсах по добору кандидатів на службу в правоохоронні органи, суду та інші державні силові структури, т. ін.), а також психологічні, емоційні, фізіологічні та інші «страждання» (обмеження, що витікають з факту затримань), які у статусі підозрюваного та підсудного переносить будь-який засуджений, без сумніву, могли б зменшити кількість потенційних правопорушників з числа персоналу зазначених КВУ.

Знову ж таки, як свідчить практика, на ефективність індивідуального запобігання протиправній поведінці персоналу колоній досить позитивно впливає й включення спеціальних тем з означених питань у навчальні плани підготовки та підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України у відповідних навчальних закладах Міністерства юстиції України.

На жаль, їх вивчення показало, що ні в навчальних центрах для молодшого начальницького складу (наприклад, у Білоцерківському центрі підготовки та перепідготовки персоналу органів та установ виконання покарань), ні в Академії Державної пенітенціарної служби, на базі якої проходять підвищення кваліфікації особи середнього та старшого начальницького складу ДКВС України, у навчальних програмах відсутні теми, що стосуються кримінально-правових та соціальних наслідків притягнення персоналу органів та установ виконання покарань до кримінальної відповідальності.

Подібні бесіди-переконання з особами з числа персоналу колоній можуть проводити і їх близькі родичі, які мають позитивний вплив на цих об'єктів (є моральними авторитетами; з думкою яких рахуються; надають різноманітну підтримку у скрутних життєвих ситуаціях, т. ін.).

Ефективність позитивного впливу вербальних методів на особистість правопорушника є очевидною [2], а отже, має стати одним із засобів удосконалення прикладних засад індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням з боку ДКВС України та його міжрегіональних управлінь.

На сьогоднішня практика індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, що вчиняються персоналом колоній у процесі виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк є зовсім іншою – її суб'єкти фактично відмовились від даної

профілактики суспільно небезпечних діянь [3], а тільки протидіють ним, тобто реагують на факти вже підготовлених до вчинення кримінальних правопорушень (ст. ст. 14-15 КК України), чим не тільки не підвищують рівень ефективності запобіжної діяльності, але й розширюють і до того існуючі величезні межі недовіри суспільства до сфери виконання покарань та низького рівня авторитету роботи (служби) у зазначеній галузі суспільних відносин.

2) Недоліки різноманітного характеру, що пов'язані з другим напрямом реалізації заходів індивідуального запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, а саме – з наданням допомоги для тих осіб з числа персоналу колоній, поведінка яких та спосіб життя свідчать про високу ймовірність вчинення ними суспільно небезпечних діянь (ст. 11 КК України).

У першу чергу, мова ведеться про створення належних умов для отримання особами з числа персоналу колоній освіти на рівні бакалавра та магістра, що, як доведено на науковому рівні [4, с. 327] виступає одним із антикриміногенних заходів (у виді детермінаційних корелянтів) запобіжного спрямування, враховуючи, що у структурі цих правопорушників більшість суб'єктів мають тільки загальну середню освіту. Проте, звичайно (і це показали результати даної наукової розробки), освітній рівень не можна відносити до причинного зв'язку із злочинністю (кримінальними правопорушеннями), але між і першим і другою, без сумніву, є кореляційний зв'язок. Як у зв'язку з цим, зробив науково обґрунтований висновок А. П. Закалюк, підвищення рівня та поліпшення якості освіти опосередковано сприяє та має такий самий ефект при здійсненні запобіжної діяльності [4, с. 327]. Саме тому, якби деякі особи з числа персоналу колоній мали більш вищий рівень загального розвитку та освіти, то вони ніколи б не змінили свій статус, вчинивши те чи інше кримінальне правопорушення у сфері виконання покарань.

Ще однією проблемою, що пов'язана з наданням допомоги потенційним правопорушникам, як встановлено в ході даного дослідження, є відсутність у значній кількості осіб з числа персоналу колоній власного житла. Таким чином, благі наміри Міністерства юстиції України, що були закріплені з цих питань у Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи 2017 року, залишились пустими деклараціями через відсутність державного фінансування на будівництво житла для персоналу ДКВС України [5].

Таким чином, здійснений у цій роботі аналіз змісту даного виду запобіжної діяльності у сфері виконання покарань України показав, що у її змісті існує низка суттєвих проблем, які вкрай негативно впливають на ефективність процесу виконання – відбування покарань у виді позбавлення волі на певний строк, тобто виступають детермінантами, що спричинюють, обумовлюють і корелюють вчинення кримінальних та інших правопорушень з боку персоналу колоній.

При цьому варто також констатувати, що у сьогоденні відповідним суб'єктам кримінологічної профілактики (у першу чергу, мова ведеться про оперативні підрозділи правоохоронних органів, перелік яких визначений у законі [6]) у сфері виконання покарань України слід нарешті відійти від практики «протидії» кримінальним та іншим правопорушенням до діяльності щодо запобігання цим суспільно небезпечним явищам та пріоритетною у ній визнати ранню профілактику.

Література:

1. Кримінологія. Академічний курс. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.
2. Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів : монографія / за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя : Просвіта, 2011. 270 с.
3. Аванесов Г. А. Кримінологія: Прогностики. Управління. Горький : ГВШ МВД СССР, 1975. 423 с.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія кримінологічної науки*. 424 с.
5. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
6. Попельнюк Т.В. Про кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються у сфері виконання покарань України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 159–167.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-8>

MEDICALLY-LABOUR RELATIONS ADJUSTMENT DURING IMPRISONMENT EXECUTION IN UKRAINE

Kolosov I.

Dr. Hab (Poland), PhD in Law (Ukraine),

Private Expert in Law,

Nikopol, Dnipropetrovsk region, Ukraine

1. In accordance with relevant Penal Code, sentenced to imprisonment are involved in labour under the employment contracts in order not only to re-educate them, but also to compensate for damages caused by crime.

2. As maintained in Articles 118–122 of aforesaid Code, sentenced to imprisonment have the right to work. Work is carried out on a voluntary basis on the basis of a civil contract or an employment one, concluded between a convict and an individual entrepreneur or a legal entity for which convicts perform work or provide services. Such agreements are agreed by the administration of the prison and must contain the procedure for their performing. The administration is obliged to provide conditions for the work of convicts under civil law contracts and employment ones. Sentenced to imprisonment who have obliges under executive documents must work in places and in works determined by the prison's administration until such obliges would repaid. The forbidden list of jobs and positions to use prisoners is determined by regulatory Acts of the Ministry of Justice of Ukraine. Convicts have no right to stop work in order to resolve labour and other disputes. Convicts can be involved without pay only in works on the improvement of prisons and adjacent territories, as well as improving their housing conditions or in additionaly work on providing prisons with food. Convicts are involved in these works in order of line, after hours and no more than two hours a day. For persons serving imprisonment, the working weekly time cannot exceed the time limit established by labour legislation. The place and type of work, the time of start and end of work (shifts) are determined by the administration of the prison. Convicts are exempt from work on weekends, holidays and non-working days determined by labour legislation. The work of convicts is organized with the observance of the occupational health, safety and industrial sanitation rules established by the labour legislation [2].

3. Thus, the current Penal Legislation does not contain any requirements for initial and periodic medical examinations of convicts, which makes it impossible to determine their possibility from health-related reasons to perform a certain type of work, harmful and dangerous factors of production and the degree of disability with the onset of a certain time.

4. We consider evidently discrimination in rule that convicts who have reached the retirement age, disabilities, patients with an active form of tuberculosis, women with pregnancy of more than four months length, women with children in orphan's homes of prisons are permitted to work voluntary, with conclusion of the prison medical commission taking into account. Firstly, what kind of "prison's medical commission" can talk about in circumstances of recommendations on labour to disabled people are provided by a medically-social expert Commissions? Secondly, who will be responsible for the consequences if a convict with an active form of tuberculosis and a healthy pregnant one are willing to work at one site or shift? Especially in circumstances of improved international measures against tuberculosis sharing [4, p. 93–96].

5. Similarly, there are no solutions the employment problem of aforesaid categories of convicts, provided a debt under executive documents and, thereof, whose work is compulsory.

6. In accordance with part 2 of Article 43 of the Constitution of Ukraine, the use of forced labour is prohibited. It is not considered forced labour military or alternative (non-military) service, as well as work or service performed by a person by sentence or other court's decision or in accordance with laws of military and emergency [1]. Nevertheless, the court's sentence on ***imprisonment*** **does not contain orders to involve the convict to work!** Consequently, the norm on the compulsory labour of such convicts evidently contradicts to the Constitution.

7. UN (through International Labour Organization) maintained the Labour Principles of the United Nations Global Compact, referred to following:

- Businesses should uphold the freedom of association and the effective recognition of the right to collective bargaining;
- Businesses should uphold the elimination of forced or compulsory labour;
- Businesses should uphold the effective abolition of child labour.
- Businesses should uphold the elimination of discrimination in respect of employment and occupation.
- Businesses should support a precautionary approach to environmental challenges.
- Businesses should undertake initiatives to promote greater environmental responsibility.
- Businesses should encourage the development and diffusion of environmentally friendly technologies.
- Businesses should work against all forms of corruption, including extortion and bribery [3, p. 6].

Consequently, the norm on the compulsory labour of such convicts additionally contradicts to the Principle # 2.

8. Presented and other problems of prisoners' labour and medically-labour relations legal adjustment require the profound Amendments to Penal Code so as Code on Labour, Medicine and Social Welfare immediate creation – a fundamentally new codified Act, as for the post-Soviet territories, which in reality, but not on paper, will correspond to the progressive trends of the World Community's development and the current needs of science and field of labour law [5, p. 135].

References:

1. Constitution of Ukraine (2022, September, 19). In force on date of January, 1, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4303>

2. Penal Code of Ukraine (2022, September, 19). In force on date of August, 19, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#n876>
3. The Labour Principles of the United Nations Global Compact: A Guide for Business (2008). International Labour Office. Geneva: ILO. 49 p.
4. Kolosov, I. V. (2022). IMPACT OF THE INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION ACTS ON PUBLIC RELATIONS IN FIELD OF MEDICINE. International scientific conference “The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period” : conference proceedings, July 29–30, 2022. Riga, Latvia : Publishing House “Baltija Publishing”. 304 p.
5. Kolosov, I. (2022). Military’s medical cooperation between Poland and Ukraine: labour law features. Scientific monograph. Riga, Latvia : Publishing House “Baltija Publishing”. 268 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-9>

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ

Лантінова О. К.

*кандидат юридичних наук,
начальник відділу Луганської обласної прокуратури
м. Київ, Україна*

Інститут Державної кримінально-виконавчої служби України (далі ДКВС України) є базовою платформою державно-управлінської реальності і публічного права в сфері виконання і відбування покарання. Детермінація ДКВС України складає собою політико-правові, конституційно-правові, кримінально-виконавчі та організаційно-управлінські механізми регулювання службово-правових відносин у сфері виконання покарань та пробації.

Відповідно, методологія розвитку ДКВС України представлена поліфункціональним підходом, що залежить від різних факторів, які впливають на її стан правового регулювання взаємовідносин держави і персоналу з виконання функцій та завдань держави.

Це позначається на існуванні такого фактору як стабільність механізмів регулювання діяльності інституту державної кримінально-виконавчої служби України: і чим більш стабільною є система владних відносин у державі, тим якіснішим та ефективнішим є інститут ДКВС України.

Україна як незалежна правова, демократична держава здійснила правове оформлення статусу державної кримінально-виконавчої служби лише у червні (23) 2005 року. До цього питання функціонування органів і установ з позиції суб'єктів виконання покарань немало ознак законодавчої системності оскільки всі вони регулювалися виключно Кримінально-виконавчим кодексом України.

Отож, починаючи з 2005 року зміст кримінально-виконавчих право-відносин набув законодавчої форми. З цього часу Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» постійно перебуває у сфері змін і доповнень, а це говорить про його нестабільність і невпевненість персоналу органів і установ виконання покарань у завтрашній день.

До речі, Науковою школою «Інтелект» у 2022 році здійснено аналіз функціонування даного закону, завдяки чому було встановлено, що починаючи з 2006 року по 2022 рік в його зміст було внесено більше 25 змін і доповнень, найбільше з них припадає на 2014–2016 рр.

На жаль, як показує аналіз цих змін, вони суттєво не вплинули на докорінну зміну ролі і призначення ДКВС України та його персоналу в сфері виконання покарань. Серед нових викликів реформування даної служби варто виділити:

- відхід від «похідного» політичне призначення на посади керівника служби;
- відсутність прозорої системи призначення на посади керівників органів і установ виконання покарань виключно на конкурсній основі;
- зміна функціональних якостей персоналу органів і установ виконання покарань та підходів щодо їх професійних компетентностей;
- запровадження нової системи підготовки та перепідготовки персоналу ДКВС України;
- наділення органів і установ виконання покарань управлінською самостійністю у відносинах з керівником ДКВС України (на даний час Міністром юстиції України як суб'єктом призначення) тощо.

Водночас наукова школа «Інтелект» розробила критерії вимірювання стану справ в діяльності ДКВС України за шкалою від 0 до 5 балів, і дійшла таких висновків:

- інституційна та правова база функціонування ДКВС України створена ще у 2005 році, за 17 років хоча і зазнала суттєвих змін її можна оцінити за шкалою 5 балів;
- впровадження та моніторинг державної політики у сфері виконання покарань оцінюється за шкалою 4 бала;
- утім низка вимірювальних індикаторів отримали доволі низькі оцінки, зокрема:
 - призначення голови служби по політичним мотивам 0 балів;
 - призначення керівників органів і установ виконання покарань без відповідного прозорого конкурсу 1 бал;

- професійне управління органами і установами виконання покарань, починаючи з 2016 року – 0 балів;
- наявність дієвої кадрової бази даних щодо резерву на заміщення посад – 2 бала;
- корупційні ризики, доброчесність персоналу установ виконання покарань – 2 бала;
- ефективність підготовки та перепідготовки персоналу для ДКВС України – 3 бала;
- справедливість і конкурентоспроможність системи оплати праці персоналу органів і установ виконання покарань – 1 бал.

Отже наведені оцінки окремих параметрів функціонування ДКВС України свідчить про необхідність виправлення законодавцем недоліків правового регулювання функціонування ДКВС України.

Насамкінець, на жаль, Україна так і не сформувала власної моделі ДКВС України, а запозичення різних за сутністю ідей виконання покарань із законодавства зарубіжних країн кардинально не змінило стану справ у діяльності ДКВС України.

Література:

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-15. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.
2. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення: 10.08.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-10>

THE IMPACT OF THE PENITENTIARY SUBCULTURE ON THE LIBERALIZATION THE CRIMINAL PENAL SYSTEM OF UKRAINE

Marchuk V.

*Chairman of the Chernivtsi Court of Appeal, Candidate of Science in law
Chernivtsi, Ukraine*

The liberalization of the criminal penal system of Ukraine in recent years has sharply exacerbated the problem of the influence of the penitentiary subculture on it. It would seem that the reforms carried out by the Ministry of Justice of Ukraine in the criminal penal system should have a positive impact on the functioning of the community of convicts.

However, a certain achievement of positive changes in the criminal penal system of Ukraine has not affected the transformation of the penitentiary subculture in a more favorable direction. And first of all, this is the attitude of convicts to the staff of the criminal penal system, as well as the introduction of rules of conduct and a network of stable informal contacts among convicts in places of incarceration in Ukraine.

Our analysis of the impact of the penitentiary subculture on the liberalization of the criminal penal system of Ukraine does not give grounds to assert an optimistic forecast of the criminological situation developing among convicts in places of incarceration. This, in particular, is evidenced by the results of a study of the conflict activity of convicts, their commission of new crimes in places of incarceration, conducted by domestic scientists during the last ten years.

The penitentiary subculture in the criminal penal system of Ukraine is not a random, but rather a natural trend. It was formed in places of incarceration for decades, it was rarely talked about, or simply hushed up.

In fact, the penitentiary subculture has caused and continues to cause great harm to the liberalization of the penitentiary system of Ukraine, and this is due to the fact that it contributes to the development of intergroup hostility among convicts, the formation of a negative attitude of convicts to the staff of the penitentiary system. On its basis, even today, conflicts and violent actions between individual convicts and groups of convicts arise in penitentiary institutions.

It also negatively affects the socio-psychological state and behavior of convicts while serving their sentences in places of incarceration. All of the above confirms the correctness of the scientific hypothesis we have chosen that the penitentiary subculture in places of incarceration in Ukraine negatively affects the liberalization of the criminal penal enforcement system of Ukraine and at the same time shows the need for its solution in the legal field.

The presence of a modern penitentiary subculture in places of incarceration with its specific set of traditions, rules of conduct and a stable informal contacts between convicts and the staff of institutions of the penitentiary system of Ukraine negatively affects the personal safety of both convicts and staff.

Ukrainian scientist O.V. Shkuratenco thinks that the deterioration of the operational situation in the places of the Ministry of Justice of Ukraine is not due to the liberalization of the criminal penal system, but the presence of a penitentiary subculture and antisocial individuals who support the subculture in places of incarceration. Therefore, the scientist guesses that the penitentiary subculture occupies a special place in the system of serving punishment and its study will make it possible to understand the inner content

of criminal behavior of persons who, having committed a crime, were convicted and are serving their sentence [1, p. 138].

The great importance for the liberalization of any criminal penal system has the progressive system of punishment, which is considered by the foreign scientist A.B. Skakov as a complex intersectoral institute of criminal and penal law, which includes several independent institutions, in the process of applying them the legal status of convicts changes depending on the degree of its correction, either in the direction of expansion, or in the side of limiting the scope of his rights [2, p. 5].

It is important that the convict, having first come to places of incarceration, faces problems that affect his personal interests, for example, no one asks him: which colony is he going to, will he sleep there, where is a free place, and as always it is not the best. His mental state is violated and then the convict seeks protection among authorities, begins to play along with the penitentiary subculture.

The Ukrainian scientist K. V. Muravyov suggested that the convicts did not want to listen to the requirements of the administration of penitentiary institutions, due to the stereotypes they have acquired, the traditions of the criminal world [3, p. 156].

Another Ukrainian scientist V. S. Medvedev believes that the criminal subculture is those values, norms, traditions that replace officially recognized, universally accepted behavior regulators and determine the order of functioning of the environment of convicts and their individual representatives [4, pp. 124-125].

The above approaches of scientists to the influence of the penitentiary subculture on the liberalization of the criminal penal system of Ukraine show that in places of incarceration, each convict consciously or intuitively sets a goal to preserve himself, his human self, and therefore he is forced to focus on those ones, who live in conditions of non-freedom and even increase his status if he adheres to traditions and the customs of the penitentiary subculture.

The above allows us to conclude that the penitentiary subculture is weak and remains in a certain shadow, it is not publicly spoken about, it is absent, and in the reports of correctional colonies, both convicts and staff know about it. The scientific works of Ukrainian scientists show that they constantly complain about justice and violations of their rights, and if the administration of the correctional colony does not respond to such complaints, their place is taken by persons from the penitentiary subculture. The leaders of the penitentiary subculture take the role of justice for food, receiving parcels from relatives and friends, sleeping places, choosing a workplace, etc.

References:

1. Shkuratenco O. V. (2012) Modern interpretations of the concept of criminal subculture. Legal bulletin, 4 (25), 138 [in Ukrainian].
2. Skakov A. B. (2004) Progressive system of execution of deprivation of liberty and its reflection in the new legislation of the Republic of Kazakhstan : Monograph. Almaty. 151 p.
3. Muravyov K. V. (2000) "Prisoner community" as a socio-psychological phenomenon in places of deprivation of liberty. Problems of penitentiary theory and practice, 5, 151–157 [in Ukrainian].
4. Medvedev V. S. (2003) Criminal psychology. Kiev [in Ukrainian].
5. Kolb O. G. (2015) Criminal subculture: concept, public danger, forms and means of influencing the law and order in penitentiary institutions. Kiev [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-11>

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ

Осауленко А. О.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини*

*Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

У прийнятій в 1996 році Конституції України не подається класифікація прав і свобод громадян. В науковій та навчальній літературі існують різні підходи до класифікації прав і свобод громадян. Вбачається за доцільне підтримати думку тих дослідників, які вважають, що комплекс прав і свобод громадян являє собою певну систему, складовими якої є особисті, громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні права. Саме виходячи із цієї класифікації, ми виділимо з кожного різновиду перерахованих прав і свобод саме ті із них, які, як вбачається, були найбільш проблемними в плані реалізації їх засудженими [1, с. 72].

Разом з тим, виходячи із загальних принципів права [2, с. 182–183], необхідно зазначити, що користування правами поєднане з відповідальністю людини, з можливими обмеженнями, які визначаються мірою

свободи, що встановлена правом. Цей постулат сформульований в ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини, згідно з якою кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Право на життя, що передбачене ч. 1 ст. 27 Конституції України, є першим з невід'ємних прав людини, що виникло із самої її природи. Без дотримання цього права всі інші права не мають цінності і корисності, тому воно має охоронятись законом [3, с. 80]. У 1995 р. Україна підписала протокол № 6 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, який встановлює повне скасування смертної кари. Це, в свою чергу, означає, що після ратифікації зазначеного протоколу смертна кара повинна бути скасованою. Відповідно перед кримінально-виконавчою системою України постало питання правової регламентації виконання нового виду кримінальних покарань – довічного позбавлення волі.

Згідно з ч. 1 ст. 28 Конституції України, кожен має право на повагу до його гідності. Як зазначають науковці, гідність є моральною властивістю людини, яка відображає її унікальну неперевершену цінність [4, с. 107]. Своєрідність честі і гідності як об'єктів конституційної охорони полягає в тому, що ці цінні особисті блага захищаються не тільки за допомогою основного права на честь і гідність, але і всією системою особистих конституційних прав. Порушення будь-якого з них, як правило, розглядається і як посягання на честь і гідність громадянина [5, с. 34–36]. Разом з тим, як зазначалось в юридичній літературі, в установах виконання покарань створювались такі матеріально-побутові умови тримання, які не сприяли усвідомленню особою власної гідності та не орієнтували її на повагу до себе й до оточуючих: переповнення деяких установ, убогі і брудні приміщення та інтер'єри виправних колоній, недостатнє матеріальне, побутове та медичне обслуговування, форма одягу, – усе це – неповний перелік тих рис, які були притаманні умовам відбування покарання у виді позбавлення волі.

В комплексі основних особистих прав і свобод особливе місце займає право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (ч. 1 ст. 35 Конституції України).

Однією із найбільш важливих гарантій свободи совісті в Україні є відокремлення церкви і релігійних організацій від держави. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова (ч. 3 ст. 35 Конституції України).

Для громадян України дія ст. 35 Конституції забезпечувалась Законом «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. Позитивним у цьому законі було й те, що ст. 21 визначено, що богослужіння та релігійні обряди в місцях попереднього ув'язнення і відбування покарання проводяться на прохання громадян, які перебувають в них, або за ініціативою релігійних організацій. Адміністрація установ сприяє цьому, бере участь у визначенні часу та інших умов проведення богослужіння, обряду та церемоній.

В системі політичних прав і свобод варто виділити ч. 1 ст. 38 Конституції України, яка передбачає право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Це конституційне право громадян України на момент прийняття Конституції регламентувалось Законами України «Про вибори народних депутатів України» від 18 листопада 1993 року, «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про вибори Президента Української РСР» від 24 лютого 1994 року, «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року, «Про вибори депутатів і голів в сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад» від 24 лютого 1994 року.

В частині 4 статті 2 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 18 листопада 1993 р. було зазначено, що здійснення виборчого права зупиняється на відповідний період для осіб, які за вироком суду перебувають в місцях позбавлення волі. Тож робимо однозначний висновок, що брати участь у виборах народних депутатів засуджені не мали права. Однак з прийняттям нової Конституції України виникло питання про законність обмежень виборчого права стосовно засуджених, яке згодом стало предметом розгляду Конституційного Суду нашої держави.

Розглядаючи економічні права громадян, варто виділити право на працю, яке, на відміну від обов'язку засудженого працювати, прямо не було передбачено у чинному на той момент законодавстві. Тому, керуючись ч. 1 ст. 43, це конституційне право засуджених мало бути зафіксованим у майбутньому КВК України.

Право на працю органічно взаємопов'язано з правом на відпочинок (ч. 1 ст. 45 Конституції України), так як, крім трудової діяльності, людина повинна використовувати певний час на задоволення потреб людського організму – сон, харчування тощо.

Аналізуючи систему економічних прав засуджених, доходимо висновку, що серед цих прав право на відпочинок зазнало найбільших обмежень, порівнюючи з правом законослухняного громадянина. Зокрема, обмеження полягали в тому, що при восьмигодинному

робочому дні засудженому надавався для відпочинку тільки один день на тиждень, тобто у засуджених робочий тиждень дорівнював 48 годинам, а у законотружених громадян – 40 годинам. Другим суттєвим обмеженням права засуджених на відпочинок було позбавлення засуджених права на відпустку.

В системі прав і свобод громадян важливе місце займає їх право на житло, що передбачено ст. 47 Конституції України. Це право, на нашу думку, є одним із аспектів розширення правового статусу громадянина і елементом його цивільної правосуб'єктності. Оскільки засуджені в межах закону залишаються суб'єктами цивільного права, названа конституційна норма повинна була сприяти поліпшенню гарантій житлових прав осіб, які не проживають на своїй житловій площі внаслідок арешту та відбування покарання. Загальною підставою для позбавлення громадянина права користування житловим приміщенням державного фонду була його відсутність без поважних причин в приміщенні, яке він займає, більше шести місяців. Аналіз ст. 71 Житлового кодексу України показує, що законодавець не відносив до поважних причин перебування особи більше шести місяців під вартою чи в місцях позбавлення волі.

Незважаючи на високі конституційні стандарти прав і свобод людини і громадянина, демократичності державного управління, захисту громадян тощо, які були зафіксовані в Конституції 1996 року, далеко не всі з них реалізуються на практиці в сучасній Україні.

Література:

1. Осауленко А.О., Осауленко О.І. Конституційні права та свободи людини і громадянина та їх вплив на формування кримінально-виконавчої системи України (історико-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал* 2022. № 6. С. 71–74.
2. Гіда Є. О., Білозьоров Є. В., Завальний А. М., Осауленко А. О. Теорія держави та права : підручник / за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.
3. Коментар до Конституції України / за заг. ред. В. Ф. Опришка. Київ, 1996. 368 с.
4. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с.
5. Назаров В. В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України : монографія. Харків : ТД «Золота Миля», 2009. 400 с.

**КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ЖЕРТВУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ**

Романчук П. І.

заступник керівника Рівненської обласної прокуратури

м. Рівне, Україна

Існуюча практика запобігання пенітенціарної злочинності в місцях несвободи показує, що в якості приводу до конфлікту, особливо у злочинах проти життя та здоров'я особи, нерідко служить негативна поведінка жертви, що обумовлює дії злочинця. Через це віктимологія розглядає питання так званої «вини жертви».

Під жертвою злочини вітчизняні кримінологи розуміють особу (фізичну чи юридичну), якій унаслідок суспільно небезпечних діянь злочинцем завдано фізичної, майнової, моральної шкоди чи спричинило шкоду або істотно порушено її основні права внаслідок дії або бездіяльності, та чека визнана такою в процесуальному порядку [1, с. 122].

Вина жертви досліджується не тільки в юридичному значенні, а більш в моральному, соціально-психологічному аспекті. Завдання віктимології – розробити критерії вини потерпілого у співвідношенні з виною особи, яка вчинила злочин, у межах їх спільної відповідальності перед суспільством, іншими громадянами та самим собою.

Віктимологію також цікавить проблема правомірності опору злочинним посяганням, включаючи самозахист, самопомогу і самоконтроль. Характер протидії злочинцеві показує, якою мірою і яким способом потерпілий чинив його опір [2, с. 47].

У цьому контексті роль жертви у кримінологічному механізмі злочину може бути найрізноманітнішою – від нейтральної до максимально провокуючої злочинця на вчинення злочину. За своїм характером віктимна поведінка може бути: конфліктною, провокаційною, легковажною. У більшості випадків віктимна поведінка жертв злочинів проти життя та здоров'я особи у місцях несвободи характеризується провокаційністю, довірливістю, легковажністю.

Крім цього, провокуюча поведінка жертви внаслідок її високого віктимного потенціалу, а також відсутності необхідної реакції на протиправні чи інші негативні дії, не вчинення опору діям особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення в місцях несвободи створюють об'єктивну можливість бути його жертвою.

Як справедливо зазначає В. Я. Горбачевський, «пояснюється це тим, що остаточне прийняття зловмисником рішення відносно вчинення злочину значною мірою залежить від поведінки потерпілого, який нерідко своїми необережними, протиправними чи аморальними вчинками може створити криміногенну ситуацію, сприяючи настанню злочинного результату. Тому при вивченні механізму злочинної поведінки необхідна всебічна і об'єктивна оцінка потерпілого як одного з найважливіших структурних елементів ситуації» [3, с. 11].

Ураховуючи викладене, можна констатувати, що збір і детальне вивчення даних про особу потерпілого від кримінального правопорушення в місцях несвободи, встановлення причинного зв'язку між обставинами, що стосуються жертви, і фактом вчинення злочину має значний інтерес для запобігання пенітенціарної злочинності, правильної кваліфікації дій злочинця, встановлення ступеня його вини та міри покарання.

Оскільки, між особистістю жертви та її поведінкою існує нерозривний зв'язок вченими наукової школи «Інтелект» встановлено, що особистість та її психічні властивості є водночас і передумовою, і наслідком її діяльності. Внутрішній, психічний зміст поведінки, що формується в умовах певної ситуації, особливо значущої для особи, переходить у відносно стійкі властивості особи, а властивості особи, у свою чергу, позначаються на її поведінці.

Отож, кримінологічне вивчення жертви кримінального правопорушення в місцях несвободи і подальший профілактичний вплив на засуджених, які ймовірно за все можуть виявитися його жертвами є своєрідним резервом у запобіжній діяльності персоналу місць несвободи.

Висновок. Ураховуючи таку важливість означеного напрямку, окремими вітчизняними й зарубіжними вченими зазначений напрям навіть обґрунтовано в якості предмета дисертаційних досліджень, оскільки можливість запобігання кримінальних правопорушень в місцях несвободи визначається тим, що засуджений постійно вивчається і знаходиться під наглядом, а діапазон впливу поведінки потерпілого на формування і розвиток злочину, як правило, є настільки великим (від аморального проступку до злочину), що дає можливість виробити заходи запобігання, щоб уникнути ситуацій, у яких приводом або причиною злочинної дії може стати негативна поведінка самої жертви (ризикована, легковажна, провокаційна, розбещена і т. д.).

Література:

1. Кримінологія : підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, Д.М. Тичина та ін. ; за заг. ред д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

2. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Юрченко Ольга Юрїївна. Х., 2004. 188 с. С. 47.
3. Горбачевський В. Я. Віктимологічна характеристика жертви навмисного вбивства / В. Я. Горбачевський. *Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів* : тези доповідей круглого столу (Київ, 29 квіт. 2014 р.) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 11–13.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-13>

СТАДІЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

Свинаренко Ю. П.

аспірант Класичного приватного університету

м. Запоріжжя, Україна

Як процес, ресоціалізація засуджених в місцях несвободи складається з низки органічно пов'язаних етапів, на яких відповідні суб'єкти забезпечують комплекс заходів необхідних для виправлення та ресоціалізації засуджених.

Кожний етап ресоціалізації засуджених має свої стадії. Проте враховуючи обраний нами предмет наукового дослідження – ресоціалізації засуджених саме в місцях несвободи України, вважаємо за необхідне розкрити його зміст та основні стадії.

Першу та основоположну стадію ресоціалізації засуджених в місцях несвободи становить процес соціальної адаптації (від лат. *adaptatio* – пристосування) засуджених до встановленого порядку виконання та відбування покарання (режиму), що являється надзвичайно складним процесом, оскільки колишні, наявні та набуті соціальні зв'язки засуджених, специфічні умови тримання в місцях несвободи, неписані закони поведінки, боротьба груп за лідерство та вимоги адміністрації травмують їх психіку, впливають на трудову та соціальну активність засуджених, їх фізіологічний та психічний стан. [3, с. 142–143].

Соціально-психологічний ефект несвободи проявляється через відрив від сім'ї, колективу, рідних, близьких, знайомих, друзів. Засуджені, які потрапляють до установи виконання покарань, мають адаптуватися

до нових соціальних зв'язків та взаємовідносин, де панує жорстокість, насильство, недовіра та озлобленість [3, с. 142–143].

До другої, найдовшої стадії ресоціалізації засуджених в місцях несвободи, слід віднести процес засвоєння засудженими основних засобів виправлення і ресоціалізації, а саме: відношення до встановленого порядку виконання та відбування покарання (режиму), суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання та громадського впливу.

– Режим як засіб виправлення і ресоціалізації засуджених передбачає цілеспрямовану та спільну діяльність персоналу кримінально-виконавчих установ, спрямовану на формування особистості засудженого як повноправного члена суспільства, здатного виконувати вимоги загальнообов'язкових правил поведінки та забезпечувати їх реалізацію в межах особистого життя. Виправний вплив на поведінку засудженого через встановлений порядок виконання і відбування покарання (режим) повинен здійснюватись з урахуванням типів особистості, психологічних та індивідуальних особливостей, ступеня педагогічної занедбаності засуджених [5, с. 117].

– Суспільно-корисна праця, врегульована КВК України (ст.ст. 118–122) праця засуджених у місцях несвободи завжди була важливою передумовою ефективного засвоєння ними інших засобів виправлення і ресоціалізації [2; 4].

Чинне Кримінально-виконавче законодавство та відомчі нормативно правові акти (ст. 118 КВК України та п. 3.2 Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі) працю засуджених в місцях несвободи поділяють на два типи: добровільна праця, яка є правом засуджених, а не їх обов'язком і за виконання якої вони отримують заробітні плати, та обов'язкова праця, яку поділяють на: оплатну працю, підставою залучення до якої є те, що засуджені до позбавлення волі, які мають заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості (ч. 2 ст. 118 КВК України); безоплатну працю де засуджені можуть залучатися без оплати праці лише до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством. До цих робіт засуджені залучаються в порядку черговості, в неробочий час і не більш як на дві години на день (ч. 5 ст. 118 КВК України) [2].

– Соціально-виховна робота, являє собою цілеспрямовану діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій спрямованих на забезпечення досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених в місцях несвободи. Вона

спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів (ст. 123 КВК України) [2].

– Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання являється засобом нейтралізації стану фрустрації, компенсує дефіцит спілкування та впливу зовнішнього середовища в установах виконання покарань, надає засудженим можливість переосмислити свої життєві цінності і погляди, відновити втрачені соціальні риси, властиві повноправному члену суспільства, повернутися до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя [5, с. 126].

– Громадський вплив кримінально-виконавче законодавство України розглядає у двох аспектах: як допомогу органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні їми соціально-виховної роботи, яку надають об'єднання громадян та засоби масової інформації, релігійні та благодійні організації, окремі особи в порядку, встановленому КВК України і законами України та як громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах, що здійснюють спостережні комісії, які діють на підставі КВК України та Положення про спостережні комісії, а у виховних колоніях – піклувальними радами.

Виправлення засудженого являє собою третю і найважчу стадію пенітенціарного етапу ресоціалізації засуджених в місцях несвободи. Виправлення є необхідною умовою як ресоціалізації засуджених так і складовою мети покарання. Процес виправлення складають позитивні зміни, що спостерігаються в свідомості засуджених та сприяють усвідомленню ними характеру вчиненого діяння, наслідків, які воно завдало суспільству, та осуду, який виразився у засудженні до кримінального покарання. Такі зміни можуть проявитися лише в результаті усвідомлення засудженими вини у вчиненому ним кримінальному правопорушенні та справедливості призначеного покарання. Усвідомлення засудженими своєї вини завжди є ознакою їхньої готовності розумово та психічно нести покарання [1, с. 186–187]. Основним показником засвоєння засудженими в місцях несвободи вказаного вище процесу є їх ступінь виправлення, що являє собою оціночну категорію яку складають сукупність критеріїв, необхідних для оцінки ефективності комплексного застосування до засудженого основних засобів виправлення і ресоціалізації, що в свою чергу дозволяють зробити висновок про результати їх сприйняття засудженими.

Завершальною стадією пенітенціарного етапу ресоціалізації засуджених у місцях несвободи являється процес підготовки засуджених до

звільнення, який повинен являти собою комплекс заходів, які здійснюються в період відбування покарання до засуджених в залежності від індивідуальних особливостей кожної особи направлений на забезпечення закріплення процесу свідомого відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства та повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя на свободі.

Література:

1. Калашник Н. Г. Освіта як найважливіший чинник формування світогляду підлітків правопорушників в установах Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <http://www.n-kalashnik.com.ua/44>

2. Кутєпов М.Ю. Проблеми соціальної адаптації та ресоціалізації осіб, звільнених із місць позбавлення волі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* (Серія «Право») : зб. наук. пр. 2019. № 54, т. 2. С. 156–159. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39759/1/ПРОБЛЕМИ%20СОЦІАЛЬНО%20І%20АДАПТАЦІЇ.pdf>

3. Неживець О.М. Ресоціалізація засуджених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі : монографія / О.М. Неживець, Л.А. Жук, І.Л. Жук. Київ : Кондор, 2009. 222 с.

4. Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі Наказ Міністерства юстиції України; Інструкція від 07.03.2013 № 396/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13#Text>

5. Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шкута Олег Олегович ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Д., 2011. 237 арк.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-14>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНОГО У ВИХОВНІЙ КОЛОНІЇ УКРАЇНИ

Селезньов М. О.

*кандидат юридичних наук, приватний виконавець судових рішень
м. Дніпро, Україна*

Успішна реалізація складних та багатопланових завдань виховною колонією Державної кримінально-виконавчої служби України певним чином залежить від правового статусу неповнолітнього – засудженого.

Тому, актуальність розгляду цього питання на форумі полягає в наступному:

- по-перше, за нашими даними у теорії кримінального права відсутня теоретична розробка правового статусу неповнолітніх засуджених до покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

- по-друге, відсутня і чітка діюча система, яка б закріплювала правовий статус неповнолітніх громадян;

- по-третє, є потреба у розробленні конкретного механізму реалізації правового статусу неповнолітніх у виховних колоніях, адже визначення, систематизація прав, законних інтересів та обов'язків неповнолітніх засуджених до позбавлення волі на певний строк, їх закріплення без застосування на практиці не буде мати ніякого значення:

- по-четверте, процес реформування кримінально-виконавчого законодавства та практики розглядається в контексті розширення прав засуджених, повної реалізації їх правового статусу та приведення чинних нормативно-правових актів, що регулюють кримінально-виконавчу діяльність у відповідність з міжнародними нормативно-правовими актами та стандартами;

- по-п'яте, розширення прав засуджених розглядається як ефективний напрям у здійсненні виправного впливу та підготовки засудженого до реінтеграції до звільнення;

- по-шосте, реалізація неповнолітніх-засуджених своїх прав та свобод є особливо важливим аспектом дотримання законності під час відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк, оскільки це створює умови їх соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції.

Варто наголосити, що правове становище засудженого у виховній колонії де він відбуває кримінальне покарання за вчинене кримінальне правопорушення не може бути статичним, оскільки воно проходить певні етапи змін, а в умовах російсько-української війни та реформування кримінально-виконавчої системи темпи законодавчих процесу постійно зростають.

Очевидно, що останнім часом правовий статус засудженого у виховній колонії, змінюється в сторону розширення прав і свобод, якими він може користуватися в умовах відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк. У сторону зміцнення основ забезпечення прав засудженого до покарання у виді позбавлення волі на певний строк змінилося і цивільне, житлове, сімейне законодавство, що суттєво вплинуло на правовий статус неповнолітніх у виховній колонії.

Водночас, як показує аналіз правового статусу засудженого у виховній колонії, залишається багато прогалин, що не сприяють реалізації засобів виправлення і ресоціалізації неповнолітніх – засуджених. До речі вітчизняні вчені пенітенціарного спрямування визнають, що

чинне кримінально-виконавче законодавство не забезпечує в достатній мірі потреби практики.

Зокрема, не всі елементи правового статусу засудженого у виховній колонії розроблені достатньо і повно в юридичній літературі. Є суперечні положення про зв'язок і взаємообумовленість правового статусу особи, громадянина і правового регулювання застосування покарання до особи, не завжди відповідають положенням загальної теорії права [1, с. 91].

Отож, правовий статус людини є однією з центральних категорій у різних галузях права і йому приділяють багато уваги. Закріплення правового статусу неповнолітніх засуджених в місцях несвободи дозволяє утримувати їх у більш кращих приміщеннях, ніж дорослих, забезпечували кращою їдою, застосовували більш м'якші заходи стягнення. Тому правовий статус неповнолітніх засуджених в місцях несвободи варто розглядати як правову категорію, оскільки він має на меті виправлення та ресоціалізацію засуджених.

Важливо також наголосити, що проблема правового статусу неповнолітніх засуджених в місцях несвободи розглядалася і на міжнародних тюремних конгресах, що проходили у середині XIX і на початку XX століть. Спочатку вони проводилися як з'їзди благодійних організацій, а з 1872 року – як міжнародні конгреси на урядовому рівні.

Варто наголосити, що ці конгреси обговорювали потребу у здійсненні особливого правосуддя відносно неповнолітніх, вироблення особливої системи кримінальних покарань тощо. Важливе місце серед цих питань належало визначенню і створенню оптимальних умов відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк малолітніми і неповнолітніми, що безпосередньо відображалось на їх правовому статусі.

Література:

1. Курс кримінально-виконавчого права України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. О. Корчинський, С. Я. Фаренюк, В. Б. Василець ; за заг. ред О. М. Джужи. 2-е вид. переробл. та доп. К. : Юрінком Інтер, 2002. 448 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УЧАСТІ СУДУ В РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Хамайко С. В.

*аспірант кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії державної пенітенціарної служби України
м. Чернігів, Україна*

Кожне дослідження передбачає використання зарубіжного досвіду, оскільки саме він дозволяє вченим запропонувати новації використання судом кримінально-виконавчого процесу на практиці. Загалом, використання зарубіжного досвіду в сучасних умовах розглядається, як самостійний підрозділ дослідження.

Це є цілком логічним, оскільки поступальний рух людства загалом і кожного народу зокрема, до удосконалення власної правової системи, правопорядку, окремих галузевих інститутів є національним надбанням. Проведеним порівняльно-правовим (компаративним) аналізом встановлено, що залежно від низки чинників (належність тієї чи іншої держави до певної правової сім'ї, історико-правова традиція, різне функціональне призначення гілок влади тощо) законодавства зарубіжних країн передбачають різний порядок вирішення питань, що виникають під час виконання вироків.

Подібні порядки за суб'єктно-процедурним критерієм можна диференціювати на три групи: 1) судовий порядок; 2) позасудовий порядок; 3) кримінально-виконавчий або комплексний порядок вирішення справ. Виходячи з аналізу низки спеціальних досліджень з питань зарубіжного досвіду використання судом кримінально-виконавчого процесу й вирішення супутніх питань під час такої реалізації, особливо залежно від належності тієї чи іншої країни до відповідної правової сім'ї, різняться джерела законодавства, котре регламентує порядок і умови виконання та відбування покарань.

Так, не в усіх країнах наявна звична для України диференціація таких джерел на кримінальний, кримінальний процесуальний, кримінально-виконавчий кодекси. Буває так, що питання, які в Україні регламентуються КПК і КВК, у Франції, наприклад, належать до сфери правового регулювання КПК.

Залежно від цього й виділяють інститути, які, наприклад, не властиві українському законодавцю – пенітенціарні суди й пенітенціарні судді. Також за цим напрямом окремими вченими на порядок денний ставиться навіть питання про утворення інституту на кшталт пенітен-

ціарної поліції. Цей інститут може бути корисним у контексті можливої ліквідації з 1 січня 2018 р. оперативних підрозділів пенітенціарної системи й передачею таких функцій до Національної поліції.

Слід підтримати позицію учених-процесуалістів, що кримінальне судочинство є такою сферою державної діяльності, де права людини і громадянина зачіпаються дуже відчутно, а часом й істотно обмежуються. Отож, варто підтримати вітчизняних вчених Д.О. Михайлика і С.Р. Тагієва, що виконання вироку – це завершальна стадія кримінального процесу [1, с. 9]. І наскільки вона буде вчасно виконана залежить не тільки від процесуальні дії та рішення суду, а і персоналу виховних та виправних колоній Державної кримінально-виконавчої служби України.

Вищенаведене, цілком логічно вписується в стадію кримінального процесу (виконання вироку), яка в поєднанні зі стадією виконання покарання утворює інститут кримінально-виконавчого процесу. Хоча на нашу думку, саме ця стадія особливо в умовах військового стану найбільшою мірою потребує моніторингу з боку громадськості, судового та відомчого контролю в силу таких чинників:

1) суд після вжиття низки процесуальних дій приймає процесуальне рішення, що може істотно змінювати правовий статус засудженого (наприклад, через застосування інституту заміни невідбутої частини покарання більш м'яким змінювати правовий статус «засуджений до позбавлення волі» та «засуджений до обмеження волі» або «засуджений до виправних робіт»), або ж взагалі переводити його в іншу іпостась (наприклад, звільнення від відбування покарання умовно-достроково);

2) на цій стадії, якщо виникає потреба відвернення злочинів або документування злочинної поведінки засуджених, суд приймає рішення про втручання у приватну сферу осіб, що становлять оперативний інтерес, через надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів (у т. ч. щодо розшуку осіб, які ухиляються від відбування покарання);

3) суд за допомогою вжиття ряду процесуальних дій здійснює перевірку достовірності матеріалів, поданих адміністрацією органів і установ виконання покарань (наприклад, щодо застосування до засудженого норм ст. 81, 82, 84 КК України) [1, с. 10].

Висновок. Отож запропоновані вченими чинники можна розглядати як найпоширенішу форму судового контролю на стадії виконання і відбування покарання в місцях несвободи ДКВС України. Водночас, вивчення зарубіжного досвіду участі суду в реалізації кримінально-виконавчого процесу є позитивним кроком, оскільки завдяки саме йому, вітчизняна система правосуддя реформується і удосконалюється.

Література:

1. Михайлик Д.О., Тагієв С.Р. Процесуальні дії суду в кримінально-виконавчому процесі України : моног. / за заг. ред. професора І.Г. Богатирьова. Чернівці : Десна Поліграф, 2019. 176 с. С. 9–10.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-16>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЯ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ

Шкута О. О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних та спеціальних дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Військова агресія Російської Федерації (далі – РФ), починаючи з 2014 року та її активна фаза, розпочата після проголошеного, 24 лютого 2022 року, в Україні воєнного стану стала причиною того, що велика частина установ виконання покарань (далі – УВП) та слідчих ізоляторів (далі – СІЗО) опинилася в окупації чи зоні бойових дій.

Статистичні данні станом на 01.01.2015 року свідчать про зменшення кількості осіб, які перебувають в УВП на 42% від загальна кількість таких осіб – 73 431 тис., що свідчить про той факт, що майже (із АР Крим повернуто 12 осіб, із ОРДЛО – 186 осіб) всі засуджені які утримувалися в УВП, що залишилися на анексованих/окупованих територіях не були евакуйовані та опинилися в ситуації правової невизначеності, що стало величезним дестабілізуючим фактором не тільки для Державної кримінально-виконавчої служби, Міністерства юстиції України (далі – ДКВС), а й для суспільства в цілому [3].

Певні законодавчі кроки, щодо вирішення даної проблеми було зроблено лише наприкінці 2018 року, коли Постановою Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 934 було затверджено «Порядок проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення у разі введення правового режиму воєнного стану» (далі – Порядок) .

Нажаль, як показала практика 2022 року, вказаний вище Порядок, яким задекларовано механізм проведення у разі введення правового режиму воєнного стану обов'язкової евакуації затриманих осіб,

підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід – тримання під вартою, засуджених осіб (військовослужбовців), які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах, установах виконання покарань, гауптвахтах та дисциплінарному батальйоні, а також осіб, які перебувають у спеціальних палатах закладів охорони здоров'я та кімнатах для тимчасово затриманих військовослужбовців Збройних Сил, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ для попереднього ув'язнення та виконання покарань, які розташовані в безпечній місцевості [2]., в реальних умовах воєнного стану залишився малоефективним, зважаючи на те, що з 24 лютого 2022 року по теперішній час з зони бойових дій та лінії зіткнення на територіях Донеччини, Луганщини, Харківщини та Запоріжжя було евакуйовано лише десять УВП. На території Херсонської області всі УВП та СІЗО залишилися в окупації та під контролем РФ. За офіційними даними Управління розвідки Міністерства оборони України окупанти вивезли в Херсон всіх засуджених та персонал з виправної колонії № 10 в тимчасово окупованому селі Дар'ївка Херсонської області та розподілили їх до виправних колоній № 7 (с. Стара Збурівка Херсонської області) та № 90 (м. Херсон), а виправну колонію № 10 використовують у якості місця проживання свого особового складу та розміщення військової техніки.

Військова агресія РФ поставила перед ДКВС Міністерства юстиції України нові завдання, основними з яких є забезпечення прав та безпеки засуджених, ув'язнених і персоналу УВП.

За оцінками різних правозахисних організації у пенітенціарних установах, над якими уряд України тимчасово втратив контроль внаслідок бойових дій з 24 лютого 2022 року, перебувають приблизно 3000 осіб, у зв'язку з чим забезпечення реалізації їх прав залишилося поза межами правового регулювання [3].

До основоположних проблем в умовах окупації є повна правова ізоляваність та контроль окупаційних військ УВП, що призводить до: повного нехтування прав засуджених, ув'язнених та персоналу УВП; залякування, насильства, катування та вбивств; переміщення ув'язнених у невідомому напрямку; примушування до отримання громадянства; звільнення окремих ув'язнених від відбування покарання або з-під варти; використання ув'язнених як робітничої сили, у військових діях та у якості «живого щиту»; використання інфраструктури УВП для розміщення особового складу військових, техніки, військового обладнання та боєприпасів.

До основних питань, які потребують вирішення в період окупації: системні порушення прав людини і громадянина під час відбування

кримінальних покарань та знаходження в ув'язненні в УВП; відсутність належного правового регулювання порядку та процедури проведення ефективної та своєчасної евакуації засуджених та ув'язнених; фінансування УВП та персоналу; забезпечення гуманітарних потреб пенітенціарної системи під час воєнного стану; облаштування сховищ та укриттів УВП для розміщення в них засуджених та персоналу; відсутність інформаційної підтримки та координації для засуджених та персоналу щодо послідовності дій під час воєнного стану, ситуації бойових дій в районі розташування установи або потрапляння установи в умови окупації; несвоєчасне та обмежене застосування інститутів дострокового звільнення осіб, які тримаються в УВП; відсутність або обмежений характер фіксації воєнних злочинів, які вчинюються в УВП під час воєнного стану; недостатньо активні дії, спрямовані на організацію повернення засуджених та ув'язнених з окупованих територій на території підконтрольні Україні, створення гуманітарних коридорів для забезпечення потреб установ виконання покарань, які опинилися на окупованих територіях тощо; обмежене залучення інститутів громадянського суспільства для надання підтримки та допомоги пенітенціарній системі.

Основними шляхами вирішення вказаних вище проблем є:

1. Унормування задекларованого ст. 105 КВК України режиму особливих умов у колоніях до сучасних умов, які склалися під час воєнного стану та окупації частини УВП.

2. Повної фіксації та відповідного процесуального реагування на виявлені під час моніторингових візитів порушень прав людини та громадянина, що сталися під час відбування кримінальних покарань та знаходження в ув'язненні в УВП.

3. Прийняття відповідного НПА регулюючого порядок та умови проведення евакуації установ виконання покарань перед можливою їх окупацією та під час воєнного стану.

4. Забезпечення відповідного належного фінансування пенітенціарної системи України.

5. Відповідна адміністративна та інформаційна підтримка засуджених і ув'язнених та персоналу УВП.

6. Забезпечення розвантаження УВП шляхом звільнення засуджених та ув'язнених за відповідними правовими підставами.

7. Забезпечення проведення постійної роботи з повернення засуджених та ув'язнених з окупованих територій на території, підконтрольні Україні, створення гуманітарних коридорів для забезпечення потреб УВП, які опинилися на окупованих територіях, продовження евакуації установ з тих територій, де таку евакуацію провести можливо.

8. Забезпечення відповідної всебічної підтримки УВП як зі сторони держави так і з боку інститутів громадянського суспільства.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
2. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 07.11.2018 № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#Text>
3. Українські тюрми під час війни. URL: <https://cripo.com.ua/gangsters/ukrayinski-tyurmy-pid-chas-vijny/>

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-17>

ПЕРЕВАГИ ПРОБАЦІЇ НАД МІСЦЯМИ НЕСВОБОДИ В УКРАЇНІ

Богатирьова О. І.

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
Офіс Генерального прокурора України
м. Київ, Україна*

Введення в Україні у 2015 році систему пробації – це один із шляхів створення ефективної системи кримінальної юстиції. І хоча ця система карає особу за вчинення кримінального правопорушення (злочин або кримінальний проступок) разом із тим вона водночас, дає можливості засудженій особі пройти соціалізацію, ресоціалізацію та реінтеграцію в умовах не пов'язаних з позбавленням волі.

Серед переваг пробації над місцями несвободи в Україні варто виділити такі:

1. Вплив загально соціальних передумов на місця несвободи та інститут пробації. Пробація стала однією з альтернатив місць несвободи, продемонструвавши свою ефективність і низьку ефективність місць несвободи, в частині зростання масштабів пенітенціарної злочинності, що зумовило пошук ефективніших засобів її протидії. Крім того місця несвободи показали невідповідність покарань у виді позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі соціальним очікуванням.

Більше того, антигуманний характер місць несвободи – з її каральним моментом переважає над виховним, коли засуджений вилучається зі звичного середовища і позбавляється налагоджених соціальних зв'язків, які дають можливість ототожнювати себе з іншими членами суспільства.

2. Державні витрати на утримання засуджених. І це дуже важливо, оскільки державі завжди було вигідніше контролювати особу в суспільстві, аніж відправляти її в місця несвободи, де на утримання засуджених держава має витратити немалі кошти. Що ж до суб'єктів пробації, то їм теж не надається безкоштовне харчування й проживання. Навіть інтенсивні моделі пробації, наприклад, поєднання реабілітаційних та освітніх програм із частковим домашнім арештом, який

супроводжується моніторингом, як правило, є дешевшим за найбільш спартанські умови утримання в місцях несвободи.

До речі, якщо звернутися до зарубіжного досвіду функціонування пробації то наприклад по всій Європі співвідношення вартості пробації й витрат на тюремне ув'язнення коливається між 1:10 і 1:25. Отож завдяки пробації набагато більше можна зекономити, якщо постійно зменшувати обсяги використання в'язниць, уникати будівництва додаткових пенітенціарних закладів або навіть закривати наявні.

Крім того, винесення вироку, який дасть можливість людині залишитися в суспільстві, означатиме, що вона, влаштувавшись на роботу, зможе утримувати себе й сім'ю, а отже, робити прямий економічний внесок у розвиток суспільства. Отож, утримання великої кількості громадян у виправних установах важким тягарем лягає на бюджет держави, стримує вирішення багатьох соціальних завдань, сприяє поширенню звичаїв і традицій кримінального середовища.

3. Позитивною стороною пробації вважається те, що засуджена особа не потрапляє до місць несвободи. *А отже, не переймає «кримінальну субкультуру», а найголовніше не втрачає соціальних зв'язків та навичок, оскільки місця не свободи, за визначенням вітчизняного вченого А.І. Богатирьова характеризуються високим рівнем психологічної напруженості як серед засуджених так і персоналу установ виконання покарань [1, с. 82]. А це всю чергу не завжди допомагає засудженому позитивно пройти шлях соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції в суспільство. Більше того, вчинення засудженими в місцях несвободи нового кримінального правопорушення демонструє пенітенціарну злочинність, як соціально-правове явище, яке притаманне саме місцям несвободи.*

4. Вплив війни на процес відбування покарання засудженими. На жаль, війна в Україні певним чином вплинула на функціонування уповноважених органах з питань пробації, особливо на окупованих ворогом територіях, однак її працівники продовжували працювати надаючи суттєву допомогу суб'єктам пробації насамперед, моральну та психологічну підтримку.

Важливою складовою цього процесу для суб'єктів пробації є своєчасне прибуття на реєстрацію до уповноваженого органу з питань пробації та надання інформації про зміну місця перебування. Саме в умовах війни, коли місце проживання суб'єкта пробації було в окупації ворогом, він міг залишити це місце і переїхати самотужки в більш безпечне.

Інша справа, функціонування виправних колоній на окупованих ворогом територіях, оскільки вони є режимними об'єктами і всі ризики які там відбуваються напряму пов'язані із засудженими і персоналом який їх обслуговує.

Варто також зазначити, що в умовах війни засуджені в місцях несвободи позбавлені права самостійно приймати рішення про евакуацію, або

самостійно залишати місця несвободи, оскільки такі дії тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Ключовою перевагою сучасної пробації від місць несвободи є її соціальний складник, що включає себе: досудову доповідь, заходи соціальної реабілітації засуджених, визначення оцінки ризиків суб'єктів пробації під час відбування покарання тощо.

Висновок. Отож, відповідно до статті 1 Закону України «Про пробацію», *пробація* – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [1].

А місця несвободи в Україні – це державні установи на території яких ізолювано утримуються засуджені до покарання у виді позбавлення волі на певний строк або довічно, обмеживши їх в своїх правах на свободу і пересування без дозволу адміністрації органів і установ виконання покарання (курсів наш О. Богатирьова).

Література:

1. Богатирьов А.І. Антикриміногенний вплив на злочинність в місцях несвободи України : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика» 2019. 432с. С. 82
2. Закон України Про пробацію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення 08. 10. 2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-18>

УПОВНОВАЖЕНИЙ ОРГАН З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Буряк К. М.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри підприємництва, організації виробництва та теоретичної і прикладної економіки

Українського державного хіміко-технологічного університету

м. Дніпро, Україна

На долю українського суспільства останнім часом випало багато випробовувань. На жаль, ці обставини провокують виявлення негативних тенденцій, які притаманні нашому суспільству, однією з яких є зростання домашньої злочинності.

Вчасне встановлення рівня зростання злочинності та втілення механізму її запобігання впливають на гармонізацію суспільства. Серед заходів запобігання ст. 19 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачає:

1) вивчення ситуації та збір згрупованих за статтю статистичних даних про факти домашнього насильства;

2) організацію і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення домашнього насильства, ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та практики його застосування;

3) організацію і проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків;

4) розроблення та впровадження у навчальних закладах навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству у тому числі стосовно дітей;

5) залучення засобів масової інформації до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання завдань у сфері запобігання домашній злочинності, зокрема формування небайдужого ставлення до її жертв, і насамперед постраждалих дітей;

6) усвідомлення необхідності невідкладного повідомлення про випадки вчинення кривдником в сім'ї кримінального правопорушення, зокрема до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;

7) організацію та проведення спільних і спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також для працівників правоохоронних органів і суддів [1].

Одним з важливих органів запобігання домашній злочинності являється уповноважений орган з питань пробації. В контексті боротьби із домашньою злочинністю на уповноважений орган з питань пробації покладаються наступні завдання:

1) реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Згідно статистики наведеної аналітичним центром «ЮРФЕМ» у 65% випадках кривдник звільняється від відбування покарання з випробуванням. Таким чином, кривдник не перебуває у місцях позбавлення волі, а продовжує бути на свободі. Не поодинокі випадки свідчать, що кривдник та потерпілий в цей період продовжують проживати разом, адже більша схильність до вчинення домашньої злочинності характерна для осіб з низьким рівнем освіти та матеріального достатку, а це свідчить про те, що дохід таких родин не дозволяє подружжю жити автономно.

З одного боку, особа, яка не поринула в дух атмосфери установ з відбуття покарання є більш схильною до подальшої ресоціалізації, але для того, щоб такий вид покарання не був лише формальністю і сприяв виправленню кривдників уповноважений орган з питань пробації повинен якісно реалізувати програми стосовно таких осіб [2].

2) проведення соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію. На уповноважений орган з питань пробації покладається місія «перевиховання» кривдників у дусі поваги до суспільних цінностей та правових норм, які регулюють взаємовідносини у сім'ї.

3) визначення оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення. В процесі реалізації попередньої функції представники уповноваженого органу з питань пробації тісно контактують із злочинцями, які вчинили домашню злочинність, аналізують їх реакції на соціально-виховні практики і можуть робити припущення стосовно вчинення повторних правопорушень таким особами.

4) реалізація заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню повторних кримінальних правопорушень. Уповноважений орган з питань пробації на основі роботи з засудженими повинен сприяти впровадженню таких форм соціально-виховної роботи, які б впливали на зміну поведінки та свідомості засудженого.

5) забезпечення в установленому порядку розгляду звернень громадян, запитів на отримання публічної інформації, запитів і звернень народних депутатів України. Про реалізацію цієї функції свідчить робота Казанківського районного сектора філії Державної установи «Центр пробації» в Миколаївській області. Ним проводяться просвітницькі заходи з клієнтами пробації на тему «Що я знаю про насильство?». Представники відділу «Казанківське бюро правової допомоги» Миколаївського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги вручають клієнтам пробації буклети інформаційно-просвітницького спрямування, які містять рекомендації щодо запобігання насильству та реагування на нього [3].

Висновок. Отже, на уповноважений орган з питань пробації покладається надзвичайно важлива місія організації та проведення соціально-виховної роботи із засудженими та інформування постраждалих, яка буде сприяти запобігання та протидії вчинення домашньої злочинності. Розробка дієвих заходів впливу на засуджених повинна формуватися на основі проведеної роботи з ними та аналізі їх реакцій.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 21.09.2022).
2. Відповідальність за «домашнє насильство» (ст. 126-1 КК України): судова практика. URL: <http://jurfem.com.ua/vidpovidalnist-za-domashnye-nasylstvo-st-126-1-sudova-praktyka/> (дата звернення: 21.09.2022).

3. Органи пробації долучаються до заходів запобігання та протидії домашньому насильству. URL: <https://kazanka-gromada.gov.ua/news/1587995410/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-19>

РОЛЬ ПРИНЦИПІВ ПРОБАЦІЇ У ВИПРАВЛЕННІ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ

Подлегаєв К. М.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності*

*Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Адамець О. І.

*начальник філії ДУ «Центр пробації» у Рівненській області
м. Рівне, Україна*

Розкриваючи зміст принципів пробації слід наголосити, що їх сукупність становлять собою джерело вихідних положень, на яких ґрунтується вся діяльність уповноважених органів з питань пробації щодо відбування суб'єктами пробації кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Коротко охарактеризуємо кожен принцип.

Принцип справедливості. Даний принцип у сфері пробації являє собою ідею співмірності покарання і його відбування к суб'єктом пробації, а також передбачає вимогу відповідності між практичною роллю у житті суспільства та порядком і умовами відбування кримінального покарання.

Цей принцип також полягає у тому, що, з одного боку, держава, застосовуючи до суб'єкта пробації заходи державного примусу, тим самим відновлює справедливість у суспільстві, яка була порушена вчиненням правопорушенням, а з іншого – обсяг встановлюваних під час виконання конкретного покарання обмежень прав та свобод особи повинен бути адекватним ступеню його вини і суспільній небезпеці скоєного кримінального правопорушення. Заходи державного примусу повинні бути справедливими, позбавленими надлишкових каральних елементів і не перевищувати меж, достатніх для виправлення.

Принцип законності. Сутність законності розкривають відправні засади, комплексну систему поглядів і ідей, які лежать в основі дотримання клієнтами пробації порядку і умов відбування кримінального покарання і ставлять їх поведінку, як учасників кримінально-виконавчих правових відносини. Крім цього, даний принцип полягає у забезпеченні верховенства закону та передбачає його пріоритети перед іншими нормативними актами у цій сфері.

До речі, у Конституції даний принцип закріплено у багатьох нормах, зокрема: ст. 6 – органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у межах, встановлених Конституцією і відповідно до законів України; ст. 62 – ніхто не може бути підданий покаранню, доки його вину не доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду; п. 14 ст. 92 – виключно законами України визначаються організація і діяльність органів та установ виконання покарань. Отож, названий принцип реалізується шляхом точного і суворого дотримання Конституції законів України усіма суб'єктами пробації під час відбування ними кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Принцип невідворотності виконання покарань, означає безперечність виконання уповноваженими органами пробації, призначеного за вироком суду суб'єкту пробації покарання, і безумовність його відбування та його обов'язок зазнати кару за вчинене кримінальне правопорушення.

Принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина. Цей принцип полягає в тому, щоб у процесі пробації дотримувалася недоторканність приватного життя і права клієнта пробації (піднаглядного), так званий принцип мінімального втручання. Він має застосуватися таким чином, що будь-яке обмеження прав клієнта пробації мало місце у такому обсязі, який би був обумовлений тяжкістю його вчиненого кримінального правопорушення (або) ризиками, що він становить.

Тобто у виконанні будь-якої санкції або заходу уповноваженого органу пробації не мають покладати на суб'єкта пробації жодних обов'язків чи обмежень прав, якщо це не передбачено рішенням компетентного органу і не вимагається з огляду на тяжкі наслідки вчиненого ним кримінального правопорушення та ретельну оцінку ризику повторного його вчинення.

Принцип поваги до людської гідності. Закріплений на рівні основних міжнародно-правових документів з прав людини і виражається у встановленні заборони на вчинення будь-яких дій, пов'язаних із катуванням або нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням. Зокрема, ст. 5 Загальної декларації прав людини проголошує: «Ніхто не повинен піддаватися катуванню або

жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню».

Аналогічно сформульовані ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Однак цілком очевидно, що зазначені положення мають дещо декларативний характер і створюють лише основу правового механізму реалізації принципу поваги до честі і гідності людини. Більш детально правові питання реалізації зазначеного принципу врегульовані у Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що ображають гідність, видів поводження і покарання.

Принцип рівності перед законом. Підґрунтям цього принципу є конституційний принцип рівності всіх перед законом (ст. 24 Конституції України), Загальна декларація прав людини (ст. 7), Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (ст. 6) та інші. Суб'єкти пробації є рівними перед законом, незалежно від раси, національності, релігійних переконань, соціального положення, соціально-політичних, демографічних та інших ознак.

Принцип диференційованого та індивідуального підходу. Пробаційні заходи, які застосовуються до суб'єкта пробації, визначаються залежно від психосоціальної ситуації та вчиненого ним кримінального правопорушення. Диференційований підхід полягає у тому, що до різних категорій клієнтів пробації застосовуються різні наглядові та соціально-виховні заходи. Принцип індивідуального підходу базується на обліку індивідуальних особливостей, які враховуються при застосуванні пробації.

Принцип конфіденційності. Інформація, отримана у процесі проведення роботи, не підлягає свідомому чи випадковому розголошенню, а у разі необхідності повинна бути представлена у формі, що виключає її використання проти інтересів суб'єктів пробації. Особи повинні бути інформовані про обсяг і характер інформації, яка може бути повідомлена іншим зацікавленим особам і (або) установам.

Принцип взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадянами. Даний принцип полягає у координованому співробітництві між уповноваженими органами пробації, іншими органами влади, неурядовими організаціями тощо, що сприяє залученню суб'єктів пробації до повноцінного життя у суспільстві.

Насамкінець, кожен з вищеперерахованих принципів пробації на думку вітчизняних вчених Богатирьової О.І., Олефір Л.І. становить окремий науковий інтерес в системі кримінально-виконавчого права, а також в структурі державного управління Міністерства юстиції України, оскільки він спроможний на даний час забезпечити реальні показники ефективності пробації [1, с. 11].

Висновок. Вищевикладене дозволяє зазначити, що принципи пробації забезпечують такі її складові: 1) особливості правового статусу осіб в системі правосуддя – клієнтів пробації; 2) досудову пробацію на етапі судового провадження щодо осіб обвинувачених у кримінальному правопорушенні; 3) наглядову пробацію з метою здійснення наглядових та соціальних виховних заходів; 4) пенітенціарну пробацію, завдання якої – реінтеграція суб'єкта пробації після звільнення в суспільство.

Література:

1. Богатирьова О. І., Олефір Л. І. Застосування пробації в Україні : теорія і практика: навчальний посібник / за ред. професора І. Г. Богатирьова. Чернівці : Десна Поліграф, 2019. 208 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-20>

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Риженко І. М.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Розкриваючи зміст безпеки життєдіяльності суб'єктів пробації в Україні в умовах війни варто зазначити, що вітчизняні вчені однозначні в тому, що дослідження інституту пробації є актуальною і недостатньо дослідженою проблемою. Як зазначають Богатирьова О.І., Олефір Л.І. досліджуваний інститут діє лише з 2015 року, а тому українських дослідників, наукові інтереси яких лежали б у площині пробації, небагато [1, с. 7].

Хоча, проведений нами аналіз наукової літератури показує, що за останні роки у вітчизняних фахових виданнях з'явилося багато цікавих публікацій щодо пробації в Україні [2, с. 4]. Однак, питання безпеки життєдіяльності суб'єктів пробації в Україні в умовах війни поки що ніхто не досліджував. Це і стало предметом його розгляду на пенітенціарному форумі.

Варто зазначити, що проблему безпеки життєдіяльності суб'єктів пробації в Україні в умовах війни слід розглядати комплексно, оскільки

суб'єкт пробації є невід'ємною частиною суспільства, а тому він постійно взаємодіє з ним. І та небезпека, яка може виникнути в умовах війни у суб'єкта пробації – це об'єктивна реальність, яка може негативно вплинути на нього під час відбування кримінального покарання не пов'язаного з позбавленням волі.

Отож, безпеку життєдіяльності суб'єктів пробації в Україні в умовах війни варто розглядати як надзвичайну ситуацію (далі НС), тобто порушення нормальних умов відбування суб'єктами пробації кримінального покарання внаслідок російсько-української війни, яка призвела до людських жертв і великих матеріальних збитків. Війна – це страшне слово, вона прийшла на Чернігівщину без дозволу, як непрохана гостя, та завдала багато втрат, страждань, сліз і горя. Ці слова занотовані професором І.Г. Богатирьовим у книзі «Війна на Чернігівщині. Нариси реальних подій [3, с. 9]. Сьогодні ці слова актуальні для всіх мешканців міст і сіл України, не виключенням є і ті хто вчинив кримінальне правопорушення і за вироком суду відбуває покарання в уповноважених органах з питань пробації.

Крім того, безпека життєдіяльності суб'єктів пробації в Україні в умовах війни включає себе наступні фактори:

1. *Відсутність або недостатність у суб'єктів пробації в Україні професійних знань і умінь як діяти в умовах війни.* Цей фактор діє тоді, коли офіцер пробації під час спілкування з суб'єктом пробації роз'яснює йому як треба діяти і що робити, коли ворог може захопити територіальну громаду де він проживає.

Це дуже важливо, оскільки суб'єкт пробації може своєчасно залишити місто проживання і тимчасово переїхати в більш безпечне місце. Отож, саме уміння суб'єктів пробації в Україні в умовах війни зберегти себе і свої рідних є важливою складовою її життєдіяльності.

2. *Необережність, неуважність, недбалість при відбуванні суб'єктом пробації кримінального покарання.* Ці фактори обумовлені з одного боку умовами відбування покарання, зокрема адаптацією, що супроводжується виконанням заборон визначених вироком суду, а з іншого боку тривалою, надмірною психологічною втомою, а також страхом про прийняття не правильного рішення в умовах війни.

3. *Почуття небезпеки в умовах війни.* Цей фактор відволікає увагу суб'єктів пробації в Україні в умовах війни від порядку і умов відбування покарання, з одночасним проявом тривоги, про можливу загрозу життю, здоров'ю та свободі, проявом страху, що виникає в результаті реальної чи уявної небезпеки, що загрожує певним цінностям суб'єкта пробації і може призвести до заціпеніння, тремтіння або вчинення непередбаченого вчинку, прояву паніки тобто суб'єкт пробації під час відбування покарання діє автоматично, без осмислення своїх вчинків зайвих у даній ситуації.

Водночас, безпека життєдіяльності суб'єктів пробації в Україні в умовах війни може передбачати основні причини не виконання суб'єктами пробації визначені судом заборон:

- нестача часу для правильної оцінки обстановки яка склалася в умовах російсько-української війни. Наприклад, коли населення громади залишає територію і від'їжджає у небезпечне місце, а із офіцером пробації немає зв'язку, то суб'єкт пробації має самотужки прийняти рішення. Воно потім може бути оцінене як правильне або навпаки не правильне;

- відсутність достатніх умінь і навичок як діяти в екстремальних умовах. На жаль, проведене нами опитування суб'єктів пробації в м. Рівному показало, що вони неготові до таких дій, а найголовніше їх офіцери пробації не ознайомлювали з планом евакуації, вони навіть не знають бомбосховищ куди можна сховатися. Тобто самотужки мають приймати рішення;

- острах упередженої оцінки офіцером пробації самовільного залишення території громади, зокрема і виїзду за кордон, що призводить до хибного розуміння гуманності інституту пробації.

Насамкінець варто зазначити, що безпека життєдіяльності суб'єктів пробації в Україні в умовах війни також залежить від професійних дій офіцера пробації. Для вирішення завдань життєдіяльності суб'єктів пробації офіцер пробації зобов'язаний знати:

- основні нормативно-правові акти, накази, правила і рекомендації щодо порядку і умов виконання покарання суб'єктами пробації, в тому числі і які забезпечують сфері безпеки життєдіяльності суб'єктів пробації;

- основні способи і напрямки ступеня безпеки суб'єктів пробації в різних екстремальних ситуаціях, зокрема і в умовах війни;

- правила безпеки поведінки суб'єктів пробації в умовах війни.

- зарубіжний досвід безпеки життєдіяльності суб'єктів пробації

Саме він в розвинених з економічної точки зору країн є цікавим як для отримання ідей та знань уповноваженому органу з питань пробації офіцеру пробації.

Водночас, для вирішення завдань життєдіяльності суб'єктів пробації офіцер пробації зобов'язаний уміти:

- своєчасно ідентифікувати небезпечні наслідки, які впливають на процес відбування суб'єктом пробації кримінального покарання;

- надавати оперативну оцінку обстановки у сфері пробації в умовах війни і своєчасно інформувати Державну установу «Центр пробації» про ризики суб'єктів пробації;

- використовувати і контролювати дотримання суб'єктами пробації правила безпеки в умовах війни;

- організувати навчання суб'єктом пробації безпечним прийомом діяльності в умовах війни;
- організувати та забезпечити своєчасну евакуацію суб'єктом пробації;
- надавати первинну медичну допомогу суб'єктам пробації у будь якій екстремальній ситуації, зокрема і в умовах війни.

Література:

1. Богатирьова О.І., Олефір Л.І. Застосування пробації в Україні : навчальний посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2019, 208 с.
2. Пробація в Україні; наук. практ. посіб. Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. 120 с. С. 4.
3. Богатирьов І.Г. Війна на Чернігівщині. Нариси реальних подій. Київ : ВД «Дакор». 2022. 160 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-21>

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Стрелюк Я. В.

*доктор юридичних наук, професор кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності*

*Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

В ХХІ столітті відбувається оновлення практично всіх сфер суспільного життя. Не обійшло воно і кримінально-виконавчу сферу, яка більше восьмидесяти років була практично закритою, мало доступною і є найбільш вразливою. Тому в період нового творення української держави та нації, громадянського суспільства, дуже важливим стає відродження пенітенціарної ідеї каяття засуджених під час відбування покарання.

Успішне реформування кримінально-виконавчої системи України значною мірою залежить від створення і зародження нової парадигми пенітенціарного обслуговування засуджених в органах і установах виконання покарань Міністерства юстиції України, яка має замінити поки, що чинну в державі пострадянську, переважно репресивно-каральну концепцію виправлення і ресоціалізації засуджених.

Разом з тим, непослідовність соціальної політики держави у сфері виконання і відбування покарання та пробації в Україні, відсутність

належного фінансування кримінально-виконавчої системи, суперечливість окремих кроків її реформування, не належне нормативно-правове забезпечення діяльності уповноваженого органу пробачії, спонукало науковців у галузі кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінології підготувати навчальний посібник у даній сфері.

Більше того впровадження пробачії у національне законодавство відбувається не лише через реалізацію норм Закону України «Про пробачію» [1], а й шляхом осучаснення Особливої Частини Кримінально-виконавчого кодексу України, зокрема Розділу II «Виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі», а також приведення у відповідність до кримінально-виконавчих регулювань норм кримінального та кримінального процесуального законодавства.

Варто зазначити, що у 2001 році законодавець у Кримінальному кодексі України прописав ряд нових, альтернативних видів кримінальних покарань, а також передбачив можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням за умови гарантії його виправлення та ресоціалізації без відбування покарання [2, с. 24]. Сьогодні Міністерство юстиції України анонсує заміну покарання у виді обмеження волі на пробачійний нагляд, що з більшість навантаження на персонал уповноваженого органу з питань пробачії Державної установи «Центр пробачії».

На нашу думку, додаткове навантаження на персонал уповноваженого органу з питань пробачії, переорієнтація її діяльності на виконання соціально-попереджувальних функцій покладає на цей орган більше правові та соціальні повноваження. Проведений нами аналіз досвіду передових країн Європи показує, що виконання альтернативних видів покарань покладено на спеціалізовану державну службу, яка знаходиться поза поліцією та в'язницею – службою пробачії.

Суть даної пробачії полягає у встановленні нагляду за засудженим з покладенням на нього певних зобов'язань й обмежень, без ізоляції його від суспільства (відвідувати центри пробачії, періодично зустрічатися з наглядовим офіцером, брати участь у певних різновидах діяльності, дотримуватися законслухняної поведінки тощо).

Цю функцію виконує служба пробачії, головна мета діяльності якої полягає в захисті суспільства, попередженні повторних злочинів, сприянні реінтеграції правопорушника в суспільство. Проте, служба пробачії в країнах розвиненої демократії дещо відрізняється від вітчизняної служби пробачії за своїми функціями, організацією діяльності, кадровим забезпеченням, методами роботи.

Однією з найважливіших функцій служби пробачії є досудова, яка здійснюється на стадії розслідування кримінального правопорушення одночасно з проведенням слідчих дій органами слідства. При цьому, забезпечується збір інформації про правопорушника з метою надання

допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для даної особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення у в'язниці чи на волі.

Ця функція дає суду можливість отримати додаткову інформацію про особу, яка не завжди може бути отримана в ході слідства та судового засідання, дозволяє розробити програми виправлення засудженого, якщо судом йому буде призначено альтернативний вид покарання, або програми виховного впливу на нього у місцях позбавлення волі.

Значне місце в соціальному дослідженні особистості займають різного роду бесіди з правопорушником, його близькими, рідними, колегами, друзями. Тому, виконання цієї функції вимагає від працівників служби певних знань у галузі психології та педагогіки.

Отож, підготовлений уповноваженим органом з питань пробації висновок сприятиме суду у винесенні правильного вироку, а надалі сприятиме виправленню і ресоціалізації засудженого. Варто також зазначити, що мінімальний період пробації в більшості країн – шість місяців, максимальний – три роки.

Застосовуючи пробацію, суд надає правопорушнику можливість розібратися у вчиненому кримінальному правопорушенні (злочину або кримінальному проступку) й зробити все необхідне, щоб в подальшому не повторився. Крім того, у більшості країн існують спеціальні програми інтенсивної пробації: для водіїв, котрі скоїли злочини в нетверезому стані; соціально-психологічний тренінг кривдників домашнього насильства; програма утримання від уживання алкоголю, наркотиків; навчання контролю своїх емоцій; профілактики злочинної поведінки тощо.

Насамкінець, вищевикладене дозволяє сформулювати основні напрямки роботи уповноваженого органу з питань пробації:

1. Це сприяння інтеграції засудженого, який перебуває на обліку уповноваженого органу з питань пробації в суспільство, формування у нього поваги до соціальних та правових норм.

2. Участь потерпілого в кримінальному процесі та відновлення справедливості стосовно захисту його прав.

3. Залучення засудженого, який перебуває на обліку уповноваженого органу з питань пробації до процесу реституції.

4. Захист суспільства завдяки ефективному застосуванню альтернативних видів покарань.

5. Зменшення ризику вчинення засудженим, який перебуває на обліку уповноваженого органу з питань пробації повторного кримінального правопорушення.

Література:

1. Закон України Про пробацію. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення 08. 10. 2022).
2. Богатирьова О. І., Олефір Л. І. Застосування пробації в Україні : теорія і практика: навчальний посібник / за ред. професора І. Г. Богатирьова. Чернівці : Десна Поліграф, 2019. 208 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-22>

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНИМИ УСТАНОВАМИ АНГЛІЇ, ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ, ШОТЛАНДІЇ ТА УЕЛЬСУ (ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

Шуліка В. І.

аспірант кафедри теорії та історії держави і права

Волинського національного університету

імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Постановка проблеми. Функціонування органів пенітенціарної системи Великобританії часто називають зразковим саме через високу ефективність виправних заходів, що застосовується до в'язнів, ступінь їх «перевихованості», а також низький, у порівнянні з Україною, рівень злочинності. Пенітенціарні системи Великобританії та України мають низку схожих рис, серед яких можна виокремити однаковий територіальний поділ виправних закладів (місцевого та загальнодержавного значення); чіткий розподіл функцій адміністрування та управління в'язницями; ієрархічність і підпорядкованість установ виконання покарань центральним органам виконавчої влади; підзвітність уповноваженим особам тощо. Однак, на сьогодні рівень злочинності в Україні та показники повторно вчинюваних злочинів залишаються високими. Варто додати, що в Україні з лютого 2016 року триває реформа пенітенціарної системи, робота щодо забезпечення якої продовжується й нині. Однак і до сьогодні не було здійснено порівняльно-правового аналізу особливостей функціонування пенітенціарної системи Великобританії загалом та її адміністративно-територіальних одиниць зокрема, що підтверджує **актуальність** обраної тематики дослідження.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із специфічним адміністративно-територіальним устроєм Великобританії, нормативно-правовим актам, що регулюють діяльність пенітенціарної системи, властиві похідні від нього особливості. Наприклад, закон «Про

в'язниці» Північної Ірландії, 1953 (Prison Act (Northern Ireland, 1953)) [1] та закон «Про в'язниці» Шотландії, 1989 (Prisons (Scotland) Act 1989) [2]. Цікаво, що у статті 1 закону «Про в'язниці» Північної Ірландії, 1953 так само, як і Закон «Про в'язниці», 1952 [3] вказує, що саме міністерство юстиції є органом, відповідальним за забезпечення та утримання в'язниць, а також за загальне регулювання, керівництво та нагляд за в'язницями та в'язнями, тобто законодавець у цьому випадку є послідовним, на відміну від врегулювання цього ж питання у Тюремних правилах. Більш детально проілюстровані особливості управління установами виконання покарань у Великобританії у Таблиці 1, що наведена нище.

Таблиця 1

<i>Адміністративно-територіальна одиниця</i>	<i>Органи та посадові особи, що здійснюють управління, нагляд та контроль над діяльністю установ виконання покарань</i>	<i>Назва документу / номер статті</i>
1	2	3
Англія	1. Державний Секретар (The Secretary of State) <i>(затверджується Парламентом)</i> 2. Головний інспектор в'язниць Її Величності (Her Majesty's Chief Inspector of Prisons) <i>(нідзвітний Державному Секретарю)</i> 3. *Міністр державної служби (Minister for the Civil Service)	Prison Act, 1952 (Chapter "Central administration") (документ в поточній редакції від 28.07.2014)
Північна Ірландія	1. Державний Секретар (The Secretary of State) 2. Департамент юстиції (The Department of Justice)	Prison Act (Northern Ireland) 1953 (Art. 1 (1) в чинній редакції від 01.06.2018)
Шотландія	1. Державний Секретар (The Secretary of State) – загальне керівництво в'язницями. 2. Головний інспектор в'язниць Її Величності в Шотландії (Her Majesty's Chief Inspector of Prisons for Scotland) 3. **Координатори моніторингу в'язниць (prison monitoring coordinators). 4. *** Парламент Шотландії 5. Міністри Шотландії	Prisons (Scotland) Act 1989 Art.1(чинна редакція від 01.01.1998)

Закінчення таблиці 1

1	2	3
Уельс	За правилами, передбаченими в законі «Про в'язниці» 1952 (Англія).	Відсутній спеціальний нормативний акт. Регулювання здійснюється з урахуванням норм і правил Частини 11 Кодексу практики здійснення функцій соціальних служб та розділу 11 Закону про соціальну службу та благоустрій, 2014.

* До особливих функцій Державного Секретаря в Англії, відповідно до Закону про в'язниці 1952 року належить функція *встановлення заробітної плати* посадовим особам і службовцям пенітенціарних установ, яку він повинен визначати з наданих Парламентом коштів за погодженням із Міністром державної служби (Minister for the Civil Service) (Art.3 X1 Prison Act, 1952 в чинній редакції від 03.02.1995). Державний Секретар в Англії здійснює загальне керівництво в'язницями, укладає контракти та виконує інші дії, необхідні для утримання в'язниць і ув'язнених, а також подає щорічний звіт про кожну в'язницю до парламенту (Art. 4, 5 X1 (1) Prison Act, 1952) [3].

**До повноважень Головного інспектора в'язниць Її Величності в Шотландії відповідно до пункту "e" ст. 7 закону «Про в'язниці» Шотландії 1989 належить давати інструкції координаторам моніторингу пенітенціарних установ щодо виконання ними своїх функцій.

***Головний інспектор в Шотландії повинен представити Парламенту Шотландії звіт про виконання своїх функцій відповідно до закону «Про в'язниці» Шотландії, 1989 та копію будь-якого звіту, складеного координатором моніторингу пенітенціарної установи відповідно до розділу 7B(6)(b) або (c) закону «Про в'язниці» Шотландії, 1989.

Нами було досліджено, що спеціального нормативно-правового акта, який здійснює регулювання функціонування пенітенціарної системи в Уельсі, як наприклад в Північній Ірландії чи Шотландії, не існує. А відтак, резюмуємо, що таке регулювання здійснюється за загальними правилами Закону «Про в'язниці» 1952 (Prison Act 1952) з урахуванням норм і правил Частини 11 Кодексу практики здійснення функцій соціальних служб (авт.) (Code of Practice on the exercise of social services functions) та розділу 11 Закону про соціальну службу та благоустрій (авт.) (Social Services and Well-being (Wales) Act, 2014) (Уельс) [4].

Висновки. В результаті проведеної порівняльно-правової характеристики діяльності пенітенціарних систем Англії, Північної Ірландії, Шотландії та Уельсу можна зробити наступні висновки:

– По-перше, положення нормативно-правової бази, що регулює діяльність пенітенціарної системи Великобританії описують лише систему органів пенітенціарної системи, які здійснюють керівні, законотворчі та контрольні функції, втім не можна сказати про те, що

вони регулюють діяльність пенітенціарних систем Північної Ірландії, Шотландії та Уельсу повною мірою, оскільки в законодавстві Англії немає норм, що регулюють конкретні правовідносини всередині вказаних систем. Не зважаючи на це, Великобританія демонструє високий рівень узгодженості та взаємоконтролю діяльності посадових осіб пенітенціарних систем.

– По-друге, можна констатувати про високий рівень взаємозв'язку та диспозитивності інститутів управління пенітенціарних систем та посадових осіб в Англії, Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі. Наприклад, Департамент юстиції у Північній Ірландії повинен виконувати свої функції у відповідності до дій Державного секретаря, а в'язничні правила, встановлені Департаментом, діють відповідно до в'язничних правил, встановлених Державним секретарем.

– Досвід функціонування пенітенціарних систем у Великобританії вважаємо за доцільне використати при побудові принципів та моделі взаємофункціонування органів та посадових осіб пенітенціарної системи в Україні.

Література:

1. Про в'язниці Північної Ірландії, 1953: Закон. URL: <https://www.legislation.gov.uk/apni/1953/18/section/> (дата звернення: 12.08.22)
2. Про в'язниці Шотландії, 1989: Закон. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/45/section/7> (дата звернення: 12.08.22).
3. Про в'язниці, 1952: Закон. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geoband1Eliz2/15-16/52/section/5A> (дата звернення: 12.08.22)
4. Офіційний сайт уряду Уельсу URL: <https://gov.wales/sites/default/files/consultations/2018-01/141027pt11annexden.pdf> (дата звернення: 19.08.22).

НАПРЯМ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-23>

ЩОДО КРИТЕРІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Белкіна Д. С.

*кандидат юридичних наук,
суддя Баранівського районного суду Житомирської області
м. Рівне, Україна*

Щербаков В. В.

*кандидат юридичних наук,
суддя Рівненського окружного адміністративного суду
м. Рівне, Україна*

Нагальними та такими завданнями, що прямо зв'язані із змістом діяльності, спрямованої на ліквідацію детермінант, які обумовлюють наявність прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України, варто виокремити ті із них, що стосується критеріїв оцінки ефективності діяльності органів та установ виконання покарань [1, с. 276].

При цьому, слід зазначити, що не дивлячись на їх визначеність на нормативно-правовому рівні (у виді окремого наказу МВС – ДДУПВП – ДПтСУ – Міністерства юстиції України), у наукових колах продовжується жвава дискусія з означеної тематики дослідження [1, с. 276].

Більш того, в основу методології визначення результативності кримінально-виконавчої діяльності України окремі дослідники пропонують покласти ті підходи, які склались у сфері виконання покарань за часів незалежності нашої держави [2, с. 156] з чим погодитись не можна, враховуючи отримані у ході даного дослідження емпіричні дані про ті детермінанти, що обумовлюють наявність у кримінально-виконавчому законодавстві прогалин і колізій.

У свою чергу, Т. А. Денисова переконана, що з огляду на комплексність викладених проблем, змін ідеологічної та практичної парадигм

у сучасних умовах України виникла необхідність у проведенні модернізації КВК України [3, с. 80], що важливо з огляду ліквідації зазначених вище детермінант.

Якщо узагальнити існуючі в доктринальних джерелах підходи з питань визначення критеріїв оцінки ефективності діяльності органів та установ виконання покарань України [4, с. 86], то можна вивести наступні із них, що мають застосовуватись у сучасних умовах реформування сфери виконання покарань, а саме:

1. Ефективність реалізації таких елементів мети кримінально-виконавчого законодавства України, як запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами, зокрема персоналом ДКВС України, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження із засудженими.

Враховуючи сучасний стан пенітенціарної злочинності та низький рівень організації забезпечення безпечних умов виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, з метою підвищення результативності кримінально-виконавчої діяльності з означених питань та положень Європейської Конвенції по запобіганню катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню [5, с. 269], можна було б КК України доповнити ст. 127-1 «Катування умовами відбування покарання у виді позбавлення волі та триманням в установах попереднього ув'язнення» та викласти її в такій редакції: «Вчинення діянь, передбачених в ч. 1 ст. 127 даного Кодексу, шляхом бездіяльності щодо усунення нелюдських умов відбування покарання у колоніях або утримання осіб під вартою – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк».

Додатковим аргументом щодо необхідності видозміни КК з означеної тематики виступають рішення ЄСПЛ [6], виконання яких для держави – України є обов'язковими [7, с. 260], а основний їх зміст яких, в основному, пов'язаний з оцінкою фактів катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, які мають місце у діяльності органів та установ виконання покарань.

Крім цього, важливим моментом з цього приводу виступають міжнародно-правові підходи. Зокрема, у нормах міжнародного права цей критерій оцінки ефективності діяльності кримінально-виконавчої (пенітенціарної) діяльності включає такі елементи: а) поводження із засудженими та ув'язненими під варту, включаючи факти жорстокого поводження; б) одиночне ув'язнення цих осіб; в) засоби стримування (вгамування, безпеки тощо) [4, с. 92].

2. Ефективність використання у кримінально-виконавчій діяльності визначених у законі засобів захисту:

а) реалізація заходів, що складають зміст режиму у колоніях (ст. 102 КВК): проведення оглядів, обшуків; т. ін.;

б) дотримання процедури подачі звернень засудженими до позбавлення волі (ст. 113 КВК) та ув'язненими під варту (Закон України «Про попереднє ув'язнення» [8];

в) законність і справедливість накладення дисциплінарних стягнень на засуджених до позбавлення волі (статті 134–135 КВК) та осіб, ув'язнених під варту;

г) порядок ведення журналів обліку засуджених до позбавлення волі та ув'язнених під варту, а також журналів особистого прийому цих осіб керівництвом колоній та вищестоящих посадових осіб системи ДКВС України;

г) забезпечення роздільного тримання різних категорій засуджених до позбавлення волі (статті 88, 92 КВК) та ув'язнених під варту (ст. 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення» [8; 4, ст. 94].

Для підвищення результативності з означених питань варто було б замість існуючих нині ПВР УВП затвердити на рівні Кабінету Міністрів України Статут виконання та відбування покарань, пов'язаних з обмеженням або позбавленням волі, що логічно співвідносилось би з положеннями п. 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до вимог якої організація діяльності органів та установ виконання покарань визначається виключно законом.

3. Ефективність матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі (ст. 115 КВК) та ув'язнених під варту.

У нормах міжнародного права під таким забезпеченням розуміється порядок і якість харчування, освітлення та вентиляція у камерах і приміщеннях УВП та СІЗО; особиста гігієна зазначених осіб, санітарні умови; одяг та спальні принадлежности; заходи щодо ліквідації переповненості камер [4, ст. 100].

4. Ефективність реалізації на практиці особливостей режимів виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі (глави 20, 21, 22 КВК) та осіб, ув'язнених під варту.

До таких особливостей у міжнародно-правовому вимірі відносяться: а) забезпечення контактів із зовнішнім світом; б) надання прогулянок для осіб, які тримаються у камерах; в) отримання засудженими до позбавлення волі освітніх послуг; г) передбачення у внутрішньому розпорядку виправних (пенітенціарних) установ вільного часу для засуджених, позбавлених волі; г) забезпечення релігійних потреб засуджених до позбавлення волі; д) створення умов для зайняття засудженими до позбавлення волі суспільно-корисною працею [4, ст. 100].

5. Ефективність медичного обслуговування засуджених, позбавлених волі, та ув'язнених під варту.

Цей критерій у нормах міжнародного права передбачає: а) порядок здійснення медичного обслуговування зазначених осіб; б) особливості

медичного обслуговування жінок; в) реагування на трансмісивні хвороби; г) підбір та контроль за роботою медичного персоналу [4, ст. 101].

6. Ефективність добору підготовки та підвищення професійної кваліфікації персоналу ДКВС України, а також рівень його соціального захисту та грошового забезпечення [4, ст. 101].

7. Ефективність взаємодії та залучення до участі в кримінально-виконавчій діяльності інших учасників кримінально-виконавчих право-відносин (правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, т. ін.) [9].

Зазначений підхід до оцінки результативності процесу виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, як видається, не тільки підвищить ефективність кримінально-виконавчої діяльності в Україні [11], але й дасть можливість нейтралізувати, блокувати, усунути тощо детермінанти, що спричинюють та обумовлюють наявність прогалин і колізій у кримінально-виконавчому праві та законодавстві України.

Література:

1. Поняття та зміст прогалин і колізій у кримінально-виконавчому законодавстві України та шляхи їх подолання : навч. посіб. / А. В. Боровик, Д. С. Белкіна, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2021. 336 с.
2. Скоков С. І. Реформування кримінально-виконавчої системи України: ретроспективний огляд. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2018. № 4 (6). С. 156.
3. Денисова Т. А. Чи потрібна модернізація кримінально-виконавчого законодавства? *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 80.
4. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань : монографія. Харків : Право, 2013. С. 67–101.
5. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ : АННА-Т, 2008. С. 267–273.
6. Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Донецьк : Донец. меморіал, 2011. 55 с.
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 30. Ст. 260.
8. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3352-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

9. Ефективність кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України. Кримінально-виконавча діяльність прокуратури у сфері виконання покарань : навч. посіб. / Д. С. Белкіна, О. Г. Колб, Ю. О. Новосад та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк : СПД Галяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2020. 640 с.
10. Характеристика особи, злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань : навч. посіб. / Д. С. Белкіна, О. Г. Колб, І. О. Колб та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк : СПД Галяк Ж. В. друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2020. 320 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-24>

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Богатирьов А. І.

*доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Моделювання як універсальний метод кримінологічного аналізу запобігання злочинності в місцях несвободи – це єдино можливий і найраціональніший метод, що приводить до відшукування причин і умов вчинення засудженими і персоналом місць несвободи кримінального правопорушення.

Хоча, використання моделей у запобіганні пенітенціарної злочинності само по собі – це ще не вирішення проблеми, але без нього неможливо знайти вірний спосіб дії, як забезпечити пенітенціарну систему від протиправних дій тих хто вчинив кримінальне правопорушення, за нього відбуває покарання і, знову бажає його вчиняти.

Іншими словами, питання моделювання запобіганні злочинності в місцях несвободи, пов'язані, перш за все, з проблемою підготовки ухвалення рішень. Отож, розробити план запобігання вчинення засудженими у місцях несвободи нового кримінального правопорушення не представляє особливої складності, оскільки адміністрації

виправної колонії відомі певні закономірності, причини і умови вчинення засудженими нового кримінального правопорушення.

Виникає питання, а що мішає адміністрації виправної колонії ДКВС України це робити. На нашу думку, персоналу місць несвободи бракує кримінологічних знань, а можливо і часу для того щоб висувати гіпотези і на їх основі створювати різні теоретичні моделі запобігання злочинності в місцях несвободи.

Моделювання як специфічний метод є синтетичною формою елементарної логіки і загальнонаукових методів порівняння, аналізу, синтезу, аналогії та ін. Воно в своїй методичній частині є основним способом системного дослідження соціальної сфери. У свою чергу, системний підхід здатний бути реалізований повністю, коли є побудова і використання відповідних моделей як предметів дослідження. Аналіз проведених нами досліджень у пенітенціарній сфері свідчать про те, що ефективність багато в чому залежить від дотримання і рівня розвитку системних методів, для чого потрібним є розвиток формальної сторони застосування системних ідей [1, с. 46].

Найважливішим при використанні моделей у запобіганні пенітенціарної злочинності є те, що об'єкт (запобігання злочинності) і його модель завжди єдині в своїй основі, сутності. При цьому модель не абсолютно співпадає зі своїм об'єктом, не тотожна йому і може в якійсь мірі відрізнятись від нього: бути більшою або меншою, не мати тих або інших параметрів (навіть істотних), але тих, що не виводять за рамки його якісної визначеності.

Проте за всіх умов, якщо йдеться про моделі, між ними і їх об'єктом не може не зберігатися принципової єдності, подібності, схожості, збігів найважливіших структурно-функціональних і генетичних зв'язків, їх основних елементів. Важливість для нас цього загального положення моделювання полягає в тому, що з нього витікає висновок: єдина сутність одного і того ж явища може знаходити свій конкретний прояв в різних моделях.

Стосовно моделювання системи запобігання злочинності в місцях несвободи це означає, що моделі, призначені для її аналізу, розкривають сутність закономірностей зміни системи, зміст і характер основних зв'язків, що пов'язані між собою і створюють відповідний ланцюжок, розв'язання якого потребує знань і умінь з боку персоналу місць несвободи.

В дослідженнях системи запобігання злочинності в місцях несвободи вітчизняні вчені використовують також критерійні та вимірвальні функції моделі. Критерійна полягає в її здатності шляхом зіставлення моделі з об'єктом перевірити істинність наших знань про нього. Модель тут допомагає розкривати помилки, неточності первин-

них уявлень. Вимірювальна функція моделі зводиться до отримання різних кількісних характеристик предмету, що вивчається.

Такий підхід вчених до системи запобігання злочинності в місцях несвободи свідчить про те, що розробка і реалізація моделей здатні сприяти вирішенню завдань по впорядкуванню і компактному її опису; представленню об'єкту аналізу в більш простому і досяжному вигляді; виявленню змісту і характеру основних зв'язків і залежностей між елементами системи, чинниками зовнішнього середовища, а також кримінологічною діяльністю.

Але найголовніше: моделювання відкриває шлях аналізу і розкриттю сутності явищ і процесів, прогнозуванню причин і умов вчинення засудженими в місцях несвободи нового кримінального правопорушення. Водночас, детальний аналіз персоналом місць несвободи основних підходів до розуміння системи моделювання у роботі виправних колоній ДКВС України дозволяє зробити висновок, що моделювання може поєднувати в собі кілька різних процесів, зокрема:

- створення, конструювання моделей шляхом відбору інформації щодо вчинення засудженим відповідного виду кримінального правопорушення;
- проведення різного роду модельних експериментів запобігання кримінального правопорушення;
- одержання нового знання, які позитивно можуть вплинути на причини та умови запобігання кримінального правопорушення в місцях несвободи.

Отже, узагальнюючи вищевикладене можна зробити висновок, що метод моделювання системи запобігання злочинності в місцях несвободи стає одним із актуальнішим при використанні і вирішенні найрізноманітніших завдань і проблем функціонування кримінально-виконавчої системи України. Причому як засвідчують дослідження у пенітенціарній сфері вітчизняні вчені все частіше стали звертатися до цього методу і рекомендувати його застосування на практиці.

Література:

1. Богатирьов А.І. Антикриміногенний вплив на злочинність у місцях несвободи України : монограф. Херсон : Видавничий дім «Гельветика» 2019. 432 с. С. 46.

**БАЗОВІ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В ПЕНІТЕНЦІАРНУ**

Богатирьов І. Г.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри
кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Констатуємо, що держава поважає і охороняє права і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку [1, с. 8]. Грунтуючись на наведеному положенні, робимо наголос на тому, що стаття 8 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає базові права засуджених, які забезпечують можливість відбувати їм покарання у місцях несвободи.

Проведений нами поглиблений аналіз статі 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі КВК України) показав, що на сучасному етапі трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему особливої актуальності набуває міжнародна пенітенціарна практика забезпечення базових прав засуджених до позбавлення волі [2, с. 3].

Враховуючи, той факт, що реформа (розвиток) кримінально-виконавчої системи України немає системного характеру, відсутній послідовний і комплексний алгоритм її трансформації у пенітенціарну систему, особливо актуальним стає вивчення питання щодо забезпечення в умовах позбавлення волі базових прав засуджених.

Прогнозовано, що дане питання залишається важливим із огляду на те, що, навіть усвідомлюючи важливість забезпечення базових прав засуджених в місцях несвободи, на жаль, кримінально-виконавча система поки що не готова до вирішення даного питання.

Змін потребує сама система органів і установ виконання покарань, необхідні кадрові зміни й оновлення персонального складу працівників Державної кримінально-виконавчої служби, оскільки новітні підходи до виконання кримінальних покарань потребують молодих фахівців,

у роботі яких відсутній негативний, успадкований від радянських традицій, досвід. На нашу думку, це відбувається з декількох причин:

- по-перше, пройшло 30 років незалежності країни, а певні елементи адміністративно-командної системи управління кримінально-виконавчою системою, яка дісталась нам у спадок від Радянського Союзу продовжують впроваджуватися у практику роботи установ виконання покарань, зокрема, чому керівник адміністрації установи виконання покарань несе персональну відповідальність за розміщення засуджених, що прибули до установи пункт 6 ст. 8 КВК України, а що за все інше керівник установи не несе відповідальності;

- по-друге, це щорічне недофінансування з державного бюджету коштів на утримання засуджених в установах виконання покарань, що породжує, до речі і порушення прав засуджених на правову допомогу, харчування, медичне обслуговування;

- по третє, теорія і практика виконання покарань у виді позбавлення волі не узгоджується з вимогами Міжнародних стандартів поводження з ув'язненими і засудженими, в тому числі і дотримання прав засуджених в місцях несвободи;

- по четверте, не готовність персоналу установ виконання покарань до використання міжнародно-правових механізмів захисту базових прав засуджених, оскільки їх особисті права, зокрема на соціальний захист теж порушуються.

Отож, кінцевою метою трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему є створення таких умов для засуджених під час відбування ними кримінальних покарань, які б забезпечували ефективні механізми захисту хоча би базових прав засуджених та мотивували їх до соціально-позитивної поведінки. Втілення міжнародних норм і стандартів неможливе без визнання і використання міжнародно-правових механізмів впливу на кримінально-виконавчі правовідносини в цілому і права засуджених, зокрема.

Серед таких механізмів можна визначити вступ України до Ради Європи (далі – РЄ) 9 листопада 1995 р. Саме це свідчить про її демократичний вибір, спрямованість на захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів. Тому цілком логічно, що зазначені вимоги було: дотримано і в новій Конституції України 1996 р., а саме у ст. 8 Основного Закону закріплено принцип верховенства права та нормах національного законодавства, котрі закріплюють такі концептуальні положення, як чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та кримінально-виконавче законодавство України, що складається з КВК України, інших актів законодавства; підтримано дією в Україні Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який регулює відносини, що виникають з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини тощо.

До основних міжнародно-правових актів у сфері захисту прав засуджених до позбавлення волі належать: «Загальна декларація прав людини 1948 р»; «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р»; «Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р»; «Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р».

Зазвичай вітчизняні вчені орієнтуючись на вищенаведені міжнародні стандарти, конституційний принцип верховенства права, правозастосовну та інтерпретаційну практику ЄСПЛ, зауважують на тому, що реформування (розвиток) пенітенціарної системи України має бути спрямоване на реальний захист прав та свобод особи, їх утвердження й забезпечення[3, с. 34].

Насамкінець, варто зазначити, що великий внесок у розбудову пенітенціарної системи України її практичну значимість для протидії та запобігання злочинності вніс відомий вітчизняний вчений Олександр Миколайович Джужа. Саме завдяки його працям в пенітенціарну науку були закладені теоретичні основи розроблення нової пенітенціарної доктрини держави у ХХІ ст. та наукових концепцій у цій сфері суспільно-правових відносин.

До речі, саме О.М. Джужа запропонував оптимізувати вектор кримінологічних досліджень щодо пенітенціарної та постпенітенціарної злочинності. Так, на думку вченого, у кримінологічній науці має домінувати позиція, що пенітенціарний (постпенітенціарний злочин) – це вчинення особою, яка відбуває покарання (або раніше відбувала покарання) в місцях несвободи нового злочину [4, с. 51]. Наукова школа «Інтелект» підтримує дану позицію, і всебічно продовжує реалізовувати її у власних дослідженнях.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. С. : ТОВ «ВВП Нотіс», 2021. 96 с.
2. Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 196 с.
3. Краснокутський О. В. Практика Європейського суду з прав людини, як один із механізмів забезпечення прав засуджених. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. С. 34–38.
4. Джужа О.М. Предмет пенітенціарної кримінології та його зміст. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посіб. / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ : НАВС, 2013. С. 51-52.

**ЩОДО ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ
РІВНОСТІ ПЕРЕД ЗАКОНОМ ПРИ СТВОРЕННІ «ПЛАТНИХ»
КАМЕР СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРІВ**

Боровик А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри
кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Трофімчук Ю. О.

*помічник судді Рівненського окружного адміністративного суду,
аспірант кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Незважаючи на те, що згідно ст. 1 Конституції України [1], Україна є правовою державою, ми часто можемо спостерігати факти порушення гарантованих основним законом прав громадян щодо рівності їх перед законом та судом.

Намагаючись отримати окремі політичні дивіденти народні обранці часом з метою піару придумують нові «лійф-хаки» для створення образу «підкувальників» про долю електорату. Одним із таких нововведень, яке явно суперечить вимогам українського та міжнародного законодавства є створення «платних» камер в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Створення зазначених камер відбулось на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року № 305 [7] та наказу Міністерства юстиції України від 06.05.2020 № 1587\5 «Про затвердження порядку проведення експериментального проекту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України [8].

Разом з тим, лише п. 14 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначається судоустрій, судочинство, статус суддів,

організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, органів і установ виконання покарань [1].

Порушивши згадану норму основного закону при створенні «пільг» для осіб, які обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень, наші посадовці забули також про гарантований основним законом принцип рівності громадян.

Так, ч. 1 ст. 3 Кримінального кодексу України передбачено, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права [2].

Частинами 1, 2 ст. 24 Конституції України передбачено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Крім того, ч. 2 ст. 21 Конституції України закріплює засаду невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини, відповідно до якої не допускається не тільки відчуження прав і свобод, якими людина володіє, а й обмеження їх змісту, створення перешкод для їх реалізації тощо. У ч. 3 ст. 129 Основного Закону держави проголошується, що рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом є однією з основних засад судочинства [1].

Аналогічне твердження закріплено ч. 1 ст. 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно якої правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак [4].

Стаття 10 КПК України передбачає, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками. У випадках і порядку, передбаченому КПК, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями [3].

Законодавець не обмежився конкретним переліком обставин, що не можуть бути підставою для порушення рівності громадян перед законом і судом, а передбачив, що до них можуть бути віднесені і «інші ознаки». Таким чином, жодна обставина не може бути законною підставою для порушення рівності суб'єктів кримінального провадження перед законом і судом.

У п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 01.10.1996 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснено, що конституційні положення про законність судочинства та рівність усіх учасників процесу перед законом і судом зобов'язують суд забезпечити всім їм рівні можливості щодо надання прав на дослідження доказів, заявлення клопотань та здійснення інших процесуальних прав.

На рівні міжнародного права відзначається, що всі люди народжуються вільними й є рівними за своєю гідністю та правами (ст. 1 Загальної декларації прав людини) [5]. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти один щодо одного в дусі братерства. Кожна людина має всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища (ст. 2) [5].

Згідно зі ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права всі особи є рівними перед судами і трибуналами [6].

Отже, залишається загадкою чому створення «платних» камер слідчих ізоляторів відбулось не на підставі не закону, як це передбачено п. 14 ст. 92 Конституції України [1], а постанови Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року № 305 [7] та наказу Міністерства юстиції України від 06.05.2020 № 1587\5 «Про затвердження порядку проведення експериментального проєкту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України [8], а також ж порушенням вимог зазначеного законодавства щодо рівності громадян перед законом.

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 02 січня 2022 року: офіц. текст. Київ : Алерта, 2022. 194 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України чинне законодавство із змінами та доповненнями на 02 січня 2021 року: офіц. текст. Київ : Алерта, 2021. 372 с.
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>. Дата звернення 09.10.2022.
5. Загальна декларація прав людини. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82:1&catid=47:un&Itemid=74&lang=uk. Дата звернення 09.10.2022.

6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення 09.10.2022).
7. Постанови Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 року № 305 «Про запровадження експериментального проекту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2020-%D0%BF#Text> Дата звернення 09.10.2022.
8. Наказу Міністерства юстиції України від 06.05.2020 № 1587/5 «Про затвердження порядку проведення експериментального проекту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0405-20#Text> Дата звернення 09.10.2022.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-27>

РОЛЬ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ КРИМІНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ В УКРАЇНІ

Боровик А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Пенітенціарна кримінологія – наука яка вивчає не тільки засудженого який вчинив повторний злочин в місцях несвободи в Україні, вона також моделює поведінку засудженого під час соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції до звільнення з місць несвободи.

Отож, варто погодитися з думкою тих вчених, які вважають, що в місця несвободи за вироком суду потрапляють абсолютно різні люди за своїм світосприйняттям, соціальним статусом, ставленням до вчиненого кримінального правопорушення, установками щодо суспільного життя.

До речі, в місцях несвободи як зауважує вітчизняний вчений А.І. Богатирьов потрапляють не тільки ті, що вчиняли особливо тяжкі

насильніцькі злочини, а і люди, засуджені за вчинення злочинів не великої тяжкості (дрібні крадіжки, шахрайство, незаконні фінансові махінації тощо) [1, с. 98].

От чому вітчизняний вчений М.С. Пузирьов вважає, що в місцях несвободи до засуджених потрібно підходити диференційовано [2, с. 78]. На жаль, модель поведінки людини до вчинення нею кримінального правопорушення показує, що в кожного із тих хто вчинив злочин була певна соціальна межа. До речі, вона присутня завжди, оскільки кожна людина потенційно здатна на вчинення кримінального правопорушення. Все залежить як людина реагує і діє в різних криміногенних ситуаціях і головне шукає вихід з неї.

На жаль, обраний шлях виходу з криміногенної ситуації не завжди є законний. Все залежить від тих обставин, в які потрапляє людина. Інша справа – навмисно чи ненавмисно вона вчинила кримінальне правопорушення. Це певним чином впливає на її подальшу соціалізацію, ресоціалізацію та реінтеграцію з місць несвободи.

Наприклад, людина, яка опинилась в місцях несвободи, бо не змогла впоратись із керуванням автомобіля, не мала умислу обірвати життя іншої людини, проте все одно вчинила злочин – через халатність або неухважність, або ще з якихось причин. Зовсім інше, коли людина вчиняє умисне вбивство, яке є спланованим і показує певний виклик суспільству. Дивіться я можу і хочу це робити?

Тому кримінологи у власних дослідженнях припускають що первинним ланцюжком вчинення кримінального правопорушення є думка людини, вчиняти чи не вчиняти злочин. А особливо коли людина за вчинення кримінального правопорушення направлена для відбування покарання в місця несвободи, де існують прописані правила поведінки (режим, соціально-виховна робота, праця тощо) і тому її бажає вчинити нове кримінальне правопорушення співпадає з її думками.

Тобто матриця засудженого наповнена думками не як соціалізуватися, ресоціалізуватися і реінтегруватися з місць несвободи законним шляхом, а вона вибирає шлях протизаконний, а тому має бути покарна повторно за вчинений новий злочин.

На жаль, як показує практика діяльності установ виконання покарань, опитування персоналу і засуджених в місцях несвободи, засуджені рідко усвідомлюють і аналізують потік своїх думок щодо вчинення нового злочину в місцях несвободи, особливо коли це відбувається в колективі засуджених при вчиненні злісної непокори адміністрації установи виконання покарань ст. 391. КК України або ст. 392. КК України Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань.

Цьому сприяє життя самої людини її дитинство, навчання, виховання. У більшості випадків коли особа формується в середовищі, де присутнє насильство, приниження від однокласників у школі та

однотипників у вишах, то є велика вірогідність того, що у подальшому вона буде прагнути пригнічувати слабших за себе, щоб компенсувати власну невпевненість і страх.

Звичайно, це не завжди так відбувається, але ці ознаки присутні при вивчені характеристики засудженого і причин та умов вчинення ним кримінального правопорушення. Тобто відчуття власної слабкості штовхає людину на жорстокість, оскільки вона по природі хоче виживати в тих умовах в яких вона опинилася.

Пенітенціарна кримінологія як наука про пенітенціарну злочинність дозволяє нам змодельовати любую ситуацію в місцях несвободи. Наприклад, як впливає стан перебування засудженого в умовах ізоляції в одностатевому злочинному середовищі на тривалий час на його поведінку?

Дослідження вітчизняних вчених показують, що єдиної моделі такої поведінки нема. І з цим висновком варто погодитися, оскільки ми маємо: різні види виховних і виправних колоній; різну оперативну обстановку в них; категорію засуджених і види злочинів, які вони вчинили; фізичний, моральний та психологічний стан засудженого тощо.

Якщо засуджені чоловіки ще мають можливість підтримувати зв'язок із зовнішнім світом – через своїх рідних та друзів, то жінки потрапляють майже у повну ізоляцію. Коли жінка потрапляє у місце несвободи, доволі часто її сімейні стосунки повністю руйнуються: вона залишається без чоловіка (який часто є потерпілим від її дій), діти не хочуть спілкуватися із матір'ю, батьки часто відвертаються від дочок, які вчинили злочини.

Жінка залишається наодинці сама із собою і своїми проблемами. Особливо це характерно під час кризового стану. Тому, в цій ситуації важлива роль відводиться психологу та працівнику соціально-виховної служби виправної і виховної колонії завдання яких своєчасно надати практичну допомогу засудженому у вирішенні проблеми яка у нього виникла. Наприклад, реєстрація шлюбу чи отримання паспорта, ідентифікаційного коду для підписання трудової угоди, засудженій-матері щодо догляду за дитиною тощо.

Насамкінець, варто наголосити, що вітчизняні вчені Національної академії внутрішніх справ ще у далекому 1997 році заклали перші ростки майбутнього підручника «Пенітенціарна кримінологія», вихід якого сьогодні набуває нового змісту. Тому всі бажаючі ознайомитися з даним науковим продуктом можуть придбати його у Видавничому домі «Гельветика» [3].

Наведене показує, що працівнику виправної або виховної колонії Державної кримінально-виконавчої служби варто не тільки знати, що існує така наука як пенітенціарна кримінологія, а найголовніше мати бажання в своїй повсякденній праці із засудженими використовувати її здобутки.

Література:

1. Богатирьов А. І. Антикриміногенний вплив на злочинність в місцях несвободи України : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 432 с. С. 98
2. Пузирьов М.С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк : моногр. К. : ВД «Дакор», 2014. 300 с. С. 78.
3. Пенітенціарна кримінологія : підручник / І. Г. Богатирьов, А. В. Боровик, О. М. Джужа та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 464 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-28>

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Гнатчук А. Ю.

*аспірантка кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Демянчука
м. Рівне, Україна*

Методологічне обґрунтування дослідження виконання судового рішення щодо засуджених в Україні ґрунтується нами на необхідності вироблення власного методологічного інструментарію шляхом реалізації загальнонаукових, спеціально-наукових та конкретно-наукових методів.

З точки зору теорії права, методологічне обґрунтування дослідження виконання судового рішення щодо засуджених в Україні варто розглядати як сучасне наукове вчення про світогляд і систему наукових поглядів, принципів, методів, прийомів і способів пізнання й об'єктивної оцінки діяльності органів пробації і установ виконання покарань щодо досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених під час виконання судового рішення.

Вітчизняний вчений О.Г. Михайлик вважає, що саме методологія дослідження – один із важливих інструментаріїв наукового пошуку. Саме методологія має не тільки предметний, а й пізнавальний зміст, тому що вона нероздільно пов'язана з переглядом існуючого понятійного апарата, передумов і підходів до інтеграції матеріалу, що вивчається [1, с. 29].

Поділяючи позицію вченого щодо методології ми дійшли висновку, що методологічний інструментарій дослідження має важливе значення.

До речі, на такій позиції щодо методології стоїть і вітчизняна вчена теоретик права О. Ф. Скакун, яка вважає, що важливе значення у проведенні дослідження належить саме методу, під яким дослідниця розглядає систему конкретних способів та принципів досягнення мети дослідження або як систему інструментів дослідження [2, с. 6].

А тому, досліджуючи проблему виконання судового рішення щодо засуджених в Україні, ми поділяємо позицію тих вчених, які методологію, метод і методіку співвідносять як філософські категорії загального, спеціального і конкретного. Саме ці категорії і перебувають у діалектичних зв'язках та залежностях.

Отже в нашому дослідженні методологія водночас є теорією методів пізнання, сукупністю теоретичних принципів, логічних прийомів і способів дослідження явищ. Такий підхід співпадає з позицією вітчизняного вченого В. С. Медведєва, який вважає, що методологія є системою певних підходів, принципів і категорій, які опосередковують загальні властивості та зв'язки об'єктивного буття і наукового пізнання [3, с. 78].

Вітчизняний вчений А. І. Богатирьов досліджуючи проблему методології у запобіганні професійні деформації у персоналу місць несвободи прийшов до висновку, що методологію не можна зводити до одного якогось компонента, зокрема до методу чи вчення про метод, оскільки зміст методології передбачає у собі низку компонентів: світогляд і загальнотеоретичні концепції; загальні філософські закони і категорії; загальні та загальнонаукові методи [4, с. 9].

До речі, слід звернути увагу, що в юридичній літературі методологія розглядається, як концептуальна єдність ідей, принципів, методів тощо, які становлять базис (пізнавальний стрижень) певної системи знань. Зокрема, вітчизняний дослідник С. С. Сливка вважає, що «під методологією слід розуміти набуті установки, сформовані погляди, сформований кут зору і взагалі світогляд, який можна реалізувати за допомогою певних методів, підходів і засобів. Самі установки без методів не реалізуються, не є дієвими. Але використання методів потребує певних правил, які загалом іменуються методикою» [5, с. 6].

Отже, одні автори під методологією розуміють сукупність певних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження предмета науки, інші – вказують, що це наука про методи; розуміють її як систему певних теорій, принципів, законів і категорій, що відображають процес пізнання.

Отож, узагальнюючи вищевикладене робимо висновок, що звернення нами до методологічного інструментарію дослідження виконання судових рішень щодо засуджених в Україні через призму кримінально-виконавчих засад дозволило обрати та обґрунтувати найбільш

ефективні методи наукового пізнання (зокрема: діалектичний; історико-правовий; логіко-граматичний; системно-структурний; соціологічний; статистичний; моделювання).

При цьому доведено, що, незважаючи на існування різних методик щодо дослідження кримінально-виконавчих засад, ми вважаємо, що саме через призму вивчення виконання судових рішень щодо засуджених в Україні можна об'єктивно оцінити стан вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства в даній сфері і запропонувати шляхи удосконалення.

Отже, наведений вище методологічний інструментарій виконання судових рішень щодо засуджених в Україні визначають засадничі (базові) положення дослідження. Більше того, їх осмислення сприятиме вибудовуванню логічно узгодженої системи знань персоналом органів і установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби виконання судових рішень щодо засуджених в Україні.

Висновок. Вищевикладене дозволяє на надати наступне визначення методологічного інструментарію виконання судових рішень щодо засуджених в Україні – це процес наукового пізнання, який відображає спосіб існування, спрямованість розвитку виконання судових рішень щодо засуджених в Україні в абстрактно-теоретичному й емпірично-практичному вимірі.

Література:

1. Михайлик О. Г. Насильство в установах виконання покарань України: теорія і практика : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2019. 434 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 4-те вид. допов. і переробл. Київ : Алерта, 2014. 320 с.
3. Медведєв В. С. Психологія злочинної діяльності : навч. посіб. Київ. 2012. 204 с.
4. Богатирьов А. І. Запобігання професійній деформації у персоналу місць несвободи / за заг. ред. проф. В. С. Медведєва. Київ : ВД «Дакор» 2016. 198 с.
5. Сливка С. С. Вступ до методології філософії права: методологічні вказівки для самостійної роботи (для студентів магістратури). Львів : ЛДУВС. 2008. 24 с.

**ЗАХОДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ**

Джу́жа О. М.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник відділу організації
наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Тичина Д. М.

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

У місцях несвободи міститься значна кількість засуджених, які не можуть самостійно захищати свої права та законні інтереси від свавілля представників різних угруповань негативної спрямованості. У цій ситуації проблема забезпечення захисту засуджених має знаходити законне вирішення у кожній установі виконання покарань (УВП) за активної взаємодії всіх суб'єктів пенітенціарної профілактики. Звідси завдання віктимологічного запобігання в УВП зводяться до наступного: а) робота над підвищенням можливості потенційних потерпілих до опору злочинцю; б) усунення типових віктимно небезпечних ситуацій, які значно підвищують можливість засуджених і персоналу стати жертвами насильницьких злочинів; в) своєчасне виявлення з урахуванням раніше зазначених характеристик потенційних жертв – аутоагресивної поведінки; г) здійснення повного комплексу віктимологічних заходів щодо забезпечення їхньої безпеки.

Встановлення потенційних потерпілих в умовах УВП викликає певні труднощі, оскільки багато з них особливо ті, хто вже постраждав від злочинних посягань, уникає звернення за допомогою до адміністрації УВП через острах розправи з боку інших засуджених та відсутність віри в те, що адміністрація може забезпечити їх безпеку.

Правовими засадами запобігання віктимізації засуджених в УВП виступають: а) норми Конституції України (ст. 3, 21, 24, 63) [1]; б) Кримінально-виконавчий кодекс України (ст. 1, 5, 7, 10, 104) [2]; в) Кримінальний процесуальний України (ст. 2, 42, 56, 214, 220) [3]; г) закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які є учасниками кримінального судочинства» [4]; д) підзаконні нормативно-правові акти.

Відповідно до буквального змісту ст. 10 КВК України, можна виділити такі форми забезпечення права засуджених на особисту безпеку: а) переведення засуджених у безпечне місце; б) здійснення інших заходів щодо усунення небезпеки; в) вирішення питання про місце подальшого відбування засудженими покарання; г) забезпечення безпеки засуджених у зв'язку з їх участю в кримінальному провадженні [2].

Щодо змісту першої форми – переведення засуджених у безпечне місце, то, як показали результати дослідження, при її реалізації на практиці виникає низка проблем через неврегульованість нормативно-правовими актами України багатьох суттєвих моментів. Зокрема, у ч. 2 ст. 10 КВК України зазначено, що адміністрація УВП уживає заходів для переведення засудженого в безпечне місце, проте ні на законодавчому, ні на відомчому рівнях поняття «безпечне місце» не сформульовано. А це, у свою чергу, знижує ефективність діяльності персоналу УВП з виконання цього завдання та зменшує можливість забезпечення безпечних умов життєдіяльності засуджених у місцях несвободи. Водночас, відповідно до буквального змісту п. 89 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, то до безпечних місць в УВП слід віднести: окрему камеру, СІЗО та карцеру [5].

Не менше неврегульованих питань характерно і для іншої форми забезпечення права засуджених на особисту безпеку, що зазначена в ст. 10 КВК України, а саме – щодо здійснення інших заходів для усунення небезпеки. Так, донині на рівні жодного закону чи іншого нормативно-правового акта, включаючи ДКВС, не визначено такі заходи, а це, у свою чергу, посилює суб'єктивні засади під час прийняття рішення з цього питання персоналом місця несвободи та інколи призводить до свавілля, службової недбалості та інших протиправних діянь цими особами [6].

Ще однією проблемою є забезпечення особистої безпеки засуджених шляхом їх переведення в іншу УВП. Зміст її полягає в тому, що в нормативно-правових актах, які регулюють порядок переведення засуджених з однієї до іншої колонії, існує низка суперечностей і прогалин. Це стосується, насамперед, переліку виняткових обставин, які перешкоджають подальшому перебуванню засудженого у виправній чи виховній колонії. На законодавчому рівні це питання не вирішено. Зокрема, у ч. 2 ст. 93 КВК України «Відбування засудженими всього строку покарання в одній виправній чи виховній колонії» законодавцем

ужито термін «у виняткових випадках», допускається переведення засудженого в іншу колонію, але не надано роз'яснення цих випадків.

Певні особливості, проблеми та дискусійні моменти має й інша, зазначена в ст. 10 КВК України, форма забезпечення права засуджених на особисту безпеку – забезпечення такого права у зв'язку з їх участю у кримінальному провадженні (гл. 3 КПК України). У КПК України лише фрагментарно, без будь-яких приміток ідеться про право на забезпечення особистої безпеки окремих учасників кримінального провадження: підозрюваного, обвинуваченого (п. 12 ч. 3 ст. 42 КПК); виправданого та засудженого (ч. 3 ст. 43 КПК); законного представника підозрюваного, обвинуваченого (ч. 5 ст. 44 КПК) та ін. [3]. Крім цього, у зв'язку з прийняттям нового КПК, потребують суттєвого доопрацювання положення Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [4].

Спеціальні віктимологічні заходи запобігання має бути спрямовано на виявлення й усунення (нейтралізацію) причин та умов, які безпосередньо впливають на віктимізацію особи або певних соціальних груп в місцях несвободи, а також на недопущення (відвернення, припинення) реалізації їх віктимних властивостей.

Індивідуально-профілактичні заходи запобігання віктимізації засуджених в місцях несвободи – це спрогнозована та спланована діяльність персоналу місць несвободи спільно з іншими суб'єктами профілактики кримінальних правопорушень, що передбачає безпосереднє виявлення осіб, які через свою поведінку чи сукупність особистісних рис, з найбільшою імовірністю можуть стати жертвами кримінальних правопорушень, та організацію відносно них заходів виховання, навчання, забезпечення особистої безпеки [7; 8].

Об'єктами такого запобігання є:

а) поведінка та спосіб життя осіб з високою віктимністю (так звані «авторитети» злочинного середовища; засуджені з найнижчим соціальним статусом; особи, які стали на шлях виправлення або довели своє виправлення; засуджені, котрі співпрацюють з адміністрацією місця несвободи; психопати; засуджені, які перебувають на профілактичному обліку в місцях несвободи; персонал місця несвободи та інші особи, задіяні в процес виконання покарань);

б) особистісні соціальні та психофізичні особливості індивідів, які перетворюють їх у кримінально уразливих в умовах місць несвободи (хронічні алкоголіки, наркомани, інваліди, неодноразово засуджені тощо);

в) несприятливі умови оточуючого засудженого середовища в місцях несвободи і СІЗО та життєвого укладу, у яких виникає та проявляється його підвищена віктимність.

Зниження рівня віктимізації засуджених досягається шляхом:

– виключення практики залучення засуджених (незалежно від характеристики їх поведінки) до здійснення заходів «виховного впливу» на інших засуджених. Подібні факти є одним із серйозних приводів до вчинення насильницьких злочинів;

– усунення факторів публічного обговорення чи критики членів неформальних груп, що займають полярні статуси. Зазвичай ініціатором таких обговорень є не засуджені, а представники адміністрації. У такій ситуації основна частина засуджених виправдовують протиправну поведінку особи, що обговорюється. Це посилює негативне ставлення не тільки до особи, яка звернулася за допомогою до адміністрації, а й до всієї системи виховно-профілактичного впливу;

– створення однакових умов для різностатусних засуджених у всіх сферах їх життєдіяльності, що дозволяє послабити вплив неформальних лідерів;

– забезпечення адекватної правової реакції на будь-які форми протиправної активності засуджених для створення реальної захищеності особи в умовах УВП;

– надання підтримки засудженим, які відбувають покарання у місцях несвободи вперше (у 75% таких засуджених відбувалися конфлікти у перші місяці їх перебування в УВП);

– блокування неформальних зв'язків новоприбулих засуджених з негативно орієнтованою частиною тих, що відбувають покарання. Близько 90% засуджених в УВП входять до різних груп. Такі заходи дозволяють виключити можливості криміналізації даних контактів. Індивіди, які не визначили лінію своєї поведінки в початковий період перебування в УВП, можуть бути піддані неофіційним санкціям з боку малих груп різної спрямованості, які вимагають у новоприбулих роз'яснення своєї позиції, ставлення до оточуючих;

– нейтралізації діяльності груп негативної спрямованості за рахунок підтримки альтернативних форм внутрішньої організації, груп засуджених, позбавлених криміногенного забарвлення;

– диференціації засуджених у межах одного УВП, з урахуванням їх поведінки та спрямованості особи у процесі відбування покарання;

– запровадження реальної психолого-психіатричної, душпастирської допомоги засудженим.

Таким чином, діяльність щодо підвищення ефективності віктимологічного запобігання має здійснюватися за декількома напрямками:

– підбір персоналу місць несвободи, особливо на вільнонаймані посади, відстежуючи персональну відповідальність молодших інспекторів за недобросовісне ставлення до виконання службових обов'язків;

– запобігання проникненню заборонених предметів не повинна обмежуватися місцями несвободи;

– забезпечення надійної охорони об'єктів, ізоляції засуджених, здійснення нагляду на ними, проведення запобіжної роботи можливе лише при раціональному поєднанні та використанні людського фактора із застосуванням широкого спектру апробованих інженерно-технічних засобів.

Проведення персоналом місць несвободи заходів щодо нейтралізації деструктивних протиріч кримінального покарання у вигляді позбавлення волі дозволить створити необхідні умови для ефективної реалізації призначеного судом покарання, суттєвого зниження віктимного потенціалу системи виконання покарань України.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон від 11 лип. 2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон від 23 груд. 1993 р. № 3782-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
5. Колб І. О. Форми та засоби забезпечення права засуджених до позбавлення волі на особисту безпеку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 2 (81). С. 76–82.
6. Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України / В. А. Бадира, А. П. Гель, І. С. Яковець та ін. ; за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків : Права людини, 2009. 368 с.
7. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / Моїсєєв Є. М., Джужа О. М., Василевич В. В. та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2006. 352 с.
8. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посібник / за ред. О. М. Джужі. Київ : НАВС, 2013. 620 с.

**DISCUSSION ISSUES REGARDING THE PREVENTION
OF MALICIOUS DISOBEDIENCE TO THE REQUIREMENTS
OF THE ADMINISTRATION OF PENAL INSTITUTION
IN PLACES OF LOCATION**

Затъко Йозеф

Dr.h.c. mult. Bc. JUDr. PhD., MBA, LL.M.,

*Honor. Prof. Presedent European Institute of Further Education
Slovak Republic*

According to domestic scientists, the study of the legal basis of malicious disobedience to the requirements of the administration of penal institutions and its social conditioning is based on three stages: historical and legal; methodological and on the works of domestic and foreign scientists in the field of criminal, criminal executive law and criminology [1, p. 6].

The development of any society determines the urgent need for the formation of the appropriate type of social relations, as well as their regulation and ordering. This can be implemented with the help of the legal form of its organization with a complex combination of legal levers, as well as internal and external factors.

This combination makes it possible for society to function as an organized system, to have its own dynamics and prospects for further development, and have internal stability. This provision also applies to the sphere of criminal liability for malicious disobedience to the requirements of the administration of the State Penitentiary Service of Ukraine (hereinafter the SPS of Ukraine), which is an integral part of the state's criminal policy.

Therefore, the prevention of malicious disobedience by convicts in places of deprivation of liberty to the requirements of the administration of penal institutions of the SPS of Ukraine depends on the level of socio-legal conditioning of the inevitability of criminal and legal response for the crime committed by the convicts.

Domestic scientists understand the prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of penal institutions as a kind of social and preventive activity, which is carried out in relation to those sentenced to deprivation of liberty at various levels, volumes, orientations and types, relevant entities and in accordance with the current legislation of Ukraine. It is aimed at identifying persons who can be expected to commit this type of crime, as well as at hindering the action of the determinants of

this crime and its manifestation, by limiting their influence, neutralizing or eliminating them in general [2, p. 55].

According to the current legislation of Ukraine, convicts, being in specially created conditions, are obliged to comply with the procedure and conditions of serving the punishment established by law. In the case they violate the normal activity of institutions for the execution of punishments, the legislator uses means of its protection. Then the Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for criminal liability for malicious disobedience to the requirements of the administration of penal institutions is used.

The social danger of this type of crime lies in the fact that the criminally punishable act is committed by convicts repeatedly in the process of serving a criminal sentence for previous crimes, in the conditions of their isolation from society, increased supervision and the use of the means of correction and resocialization provided by the administration of penal institution, which testifies to the stubborn disregard of the latest criminal and legal prohibitions and the increased social danger of such acts.

The admission of systematic violations of the order of punishment and the commission of new crimes by convicts, in particular, malicious disobedience to the requirements of the administration of the Criminal Justice Department, indicates the improper performance of their duties by the leadership of both the Criminal Court and the Criminal Justice Department regarding the implementation of management and control in the field of execution of criminal punishments.

The worth highlighting debatable issues for discussion are:

- Exclusion of the second form of criminal behavior of convicts (other opposition of the administration in the performance of its functions) from the disposition of Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine;
- Should the commission created in the institution of execution of punishments of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine, be referred to the representative of the administration, due to the fact that its decision is mandatory when criminal proceedings are initiated under Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine;
- How the personal changes of the convict because of the application of means of correction and resocialization to him can be reflected in his criminal and executive characteristics;
- May the actions of the convicted person during the commission of a criminal offense under Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine can be considered a criminal misdemeanor.

Finally, it can be concluded that punishment, including deprivation of liberty, according to the current legislation, aims not only to punish, but also to correct the convicted and prevent new crimes. However, the analysis of the activity of the domestic system of execution of punishments proves the

presence of a significant difference between the legally defined and the actual state of practice of the bodies and institutions of the execution of punishments of the State Security Service of Ukraine, which naturally gives rise to society's mistrust of the activity of the criminal-executive system. The worst thing is that the convict commits a new crime being in places of imprisonment, thereby challenging the society about his unwillingness to embark on the path of correction.

Bibliography:

1. Bohatyrov, I.H., & Bondarieva, K.V. (2019). Criminal liability for malicious disobedience to the requirements of the administration of the institution of punishment. Chernihiv, Desna Polygraph [in Ukrainian].

2. Borovyk, A.V., Kolb, O.H., & Kopotun, I.M. (2020). Prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of the penal institution. Lutsk : SPD Hadiak Zh.V. Printing house "Volynpoligraf" [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-31>

ПЕНІТЕНЦІАРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Колодчин Д. В.

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності*

*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Заради справедливості зазначимо, що процес ідентифікації особи засудженого в місцях несвободи становить винятковий інтерес в умовах трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему. Оскільки як зазначають вітчизняні дослідники, формування системи запобігання злочинам у пенітенціарній сфері відбуваються в якісно новому правовому просторі, що пояснюється змінами історичних реалій, динамічністю розвитку всіх галузей національного законодавства, включенням і норм міжнародного права [1, с. 5].

Під пенітенціарною ідентифікацією варто розуміти систематизовану сукупність понять, ідей та уявлень, через які засуджена особа усвідомлює свій стан у системі суспільних відносин, оцінює існуючий порядок і умови відбування кримінального покарання в місцях несвободи

Державної кримінально-виконавчої служби (далі ДКВС України) або в уповноважених органах пробачії Державної установи «Центр пробачії» (далі ДУ ЦП), виражає свої інтереси щодо соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції в суспільство після звільнення.

Спираючись на таке розуміння досліджуваного нами феномену, ми визначаємо ідентифікацію злочинності в пенітенціарній сфері як процес ототожнення засудженими або персоналом місць несовободи та уповноважених органів з питань пробачії, які відрізняється від інших осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, специфічними уявленнями, інтересами, цінностями, установками, ставленням до порядку і умов відбування покарання.

На жаль, дослідженню ідентифікації особи в місцях несовободи в пенітенціарній науці приділено не достатньо уваги, хоча теорії ідентифікації особистості у різних царинах суспільного життя і соціальних практик присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних вчених, у яких накопичено значний теоретичний, методологічний і методичний досвід.

Результатами ідентифікації злочинності в пенітенціарній сфері є ідентичності видів кримінальних правопорушень, що вчиняються в місцях несовободи та в уповноважених органах з питань пробачії, як засудженими так і персоналом який їх обслуговує.

Ідентифікація злочинності в пенітенціарній сфері є елементом соціальної взаємодії, яка передбачає, що особа яка вчиняє в місцях несовободи або в уповноважених органах з питань пробачії нове кримінальне правопорушення не бажає стати на шлях виправлення і ресоціалізації, і після звільнення схильна продовжувати вчиняти кримінальне правопорушення.

До речі, ідентифікація злочинності в пенітенціарній сфері пов'язана з порядком і умовами відбування засудженими кримінального покарання і виконанням ними соціальної ролі як члена суспільства. Водночас постає питання: чи можливо усунути всі детермінантні чинники злочинності в пенітенціарній сфері. Щоб відповісти на це запитання слід розглянути і проаналізувати теоретичний доробок провідних вітчизняних вчених з цієї проблематики.

Оскільки проблема ідентифікації злочинності в пенітенціарній сфері охоплює особу засуджену за кримінальне покарання, то перед нею постає не лише пізнавальна, а й життєво-практична діяльність, бо перебуваючи в місцях несовободи засуджена особа намагається ототожнювати себе як «нормальну людину». Тобто зі зміною референтних (значущих для себе) функцій вона намагається пристосуватися до нових умов життя і самоконструює власну поведінку.

Отож, щоб повернутися в суспільство законослухняним громадянином і бути повноправним членом суспільства, засуджений під час

відбування покарання засвоїти певну систему знань, норм і цінностей, тобто пройти етап певної соціалізації. Соціалізація являє собою засвоєння засудженим у місцях несвободи або в уповноважених органах пробації практичного досвіду відбування покарання, що дозволяє засудженим швидше зорієнтуватися до умов відбування кримінального покарання.

Водночас соціалізація передбачає вибіркове перенесення на власну систему поведінки тих норм і правил, які прийняті в місцях несвободи або у групі засуджених. Отож, за визначенням професора І.Г. Богатирьова соціалізація до умов життя в місцях несвободи в Україні визначається юридичним статусом пенітенціарної установи, порядком та умовами виконання та відбування покарання, правилами внутрішнього розпорядку дня, активною взаємодією з адміністрацією пенітенціарної установи та засудженими, іншими його характеристиками і потребами [2, с. 66].

Як процес інтегрування засудженого до умов відбування кримінального покарання проходить через оснащення його накопиченим у місцях несвободи (в конкретно взятій виправній колонії) досвідом виправлення і ресоціалізації засуджених, саме ці засоби спрямовують засудженого до ідентифікації – отожднення себе з певними цінностями чи соціальними суб'єктами, які відбувають кримінальне покарання в місцях несвободи ДКВС України або в уповноважених органах пробації ДУ ЦП.

Висновок. Вищевикладене дозволило нам: по – перше довести, що успішність будь-яких внутрішніх перетворень засуджених в місцях несвободи або в уповноважених органах пробації, залежить від професійної компетентності персоналу який їх обслуговує, дотримання засудженими порядку і умов відбування кримінального покарання, наявності бажання засудженого стати на шлях виправлення і ресоціалізації тощо. Все це остаточно може забезпечити успішну легітимацію засуджених у місцях несвободи та в уповноважених органах пробації і визнати їх повернення у суспільство нормальною і бажаною для себе; по – друге сформулювати поняття пенітенціарна ідентифікація злочинності в пенітенціарній сфері – сукупність кримінальних правопорушень що вчиняються в місцях несвободи та в уповноважених органах пробації, через які засуджена особа усвідомлює свій стан у системі суспільних відносин, оцінює існуючий порядок і умови відбування кримінального покарання, виражає свої інтереси щодо соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції в суспільство після звільнення.

Література:

1. Запобігання пенітенціарної злочинності в Україні : посіб / І.Г. Богатирьов, А.І. Богатирьов, М.С. Пузирьов ; за заг ред. О.М. Джужі. Київ : ВД «Дакор», 2014. 96 с.
2. Богатирьов І.Г., Мізюк В.В. Соціалізація засудженого до умов життя в місцях несвободи. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах сталого розвитку* : матеріали X Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ 10 грудня 2021 р.). С. 65–67.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-32>

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДСТРОЧКИ ВИКОНАННЯ ВИРОКУ ЗАСУДЖЕНОЇ ОСОБИ ДО АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИДУ ПОКАРАННЯ

Михайлик Д. О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності*

*Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Горковенко М. В.

*керівник Рівненської окружної прокуратури
м. Рівне, Україна*

Правова природа відстрочки виконання вироку ми розглядаємо як захід, який на жаль, не передбачений нормами закону України про кримінальну відповідальність (КК України), а тому він не змінює правового становища засудженої особи. Ця особа продовжує залишатися у статусі засудженого, а не виправданого чи звільненого. Тому цей захід є кримінально-процесуальною реакцією суду на певного роду об'єктивні й суб'єктивні чинники, керуючись при цьому принципом верховенства права, проте не відкидаючи в майбутньому повноту реалізації принципів невідворотності кримінальної відповідальності, виконання і відбування покарань.

Оскільки правова природа відстрочки виконання вироку є скоріше кримінально-процесуальною, ніж кримінально-правовою, або кримінально-виконавчою ми виходимо з того, що норми цього інституту поширюються: а) не на всі види покарань (а лише на 5 із 12); б) не на всі

категорії засуджених осіб (а прив'язані переважно до таких соціально-демографічних ознак, як наявність тяжкої хвороби, стан вагітності, наявність малолітньої дитини до 3 років).

Зазначимо, що кримінальний процесуальний закон у ч. 1 ст. 536 КПК України [1] передбачає вичерпний перелік випадків відстрочки виконання вироку про засудження особи до виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військово-службовців, позбавлення волі:

1) у разі тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, – до його видужання;

2) у разі вагітності засудженої або за наявності у неї малолітньої дитини – на час вагітності або до досягнення дитиною трьох років, якщо особу засуджено за злочин, що не є особливо тяжким;

3) у разі якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо) – на строк, встановлений судом, але не більше одного року з дня набрання вироком законної сили.

Водночас, згідно з ч. 2 ст. 536 КПК України, відстрочка виконання вироку не допускається щодо осіб, засуджених за тяжкі (крім випадків, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України) та особливо тяжкі злочини незалежно від строку покарання. Структурно-логічний аналіз норм ст. 536 КПК України, а також їх співставлення з нормами КК України.

Це дозволяє нам дискутувати щодо перелік застосування покарань до засуджених до яких суд може надати відстрочку виконання вироку:

1) виправні роботи; 2) арешт; 3) обмеження волі; 4) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; 5) позбавлення волі.

Визначаючи перелік випадків відстрочки виконання вироку та співставляючи їх із кримінально-правовою та кримінально-виконавчою природою вказаних видів покарань, законодавець виходив із трудового та фізіологічного критеріїв. Тобто якщо брати тяжку хворобу засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, тоді стає зрозумілим, що карально-виправний вплив на засудженого у кримінально-виконавчому процесі не буде здійснено, тобто:

1) не буде досягнуто повного усвідомлення вини внаслідок примусового залучення до праці;

2) або внаслідок втрати працездатності не буде проведено відповідних відрахувань у дохід держави, як у випадку із виправними роботами;

3) або ж взагалі можна вести мову про порушення принципу верховенства права у процесі відбування покарання, коли особу, хвору

на тяжку хворобу, піддають примусовому впливу (в таких випадках може йтися про катування).

Викладені судження є логічними, такими, що відповідають чинному законодавству, вимогам міжнародно-правових актів, і тому мають урахуватися судом при реалізації відповідної засади кримінально-виконавчого процесу.

Висновок. В силу наведених обставин пропонуємо доповнити п. 2 ч. 1 ст. 536 КПК України такими підставами скасування відстрочки: 1) відмова засудженої від дитини; 2) подальше ухилення від виховання дитини (після попередження). За вказаних підстав засуджена може бути направлена для відбування покарання в місце, призначене за вироком суду; 3) вчинення нового кримінального правопорушення; 4) смерть дитини[2, с. 89-90].

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.(дата звернення 08 10 2022)
2. Михайлик Д.О., Тагієв С.Р. Процесуальні дії суду в кримінально-виконавчому процесі в Україні : монографія / за заг. ред. професора І.Г. Богатирьова Чернігів : Десна Поліграф. 2019. 176 с. С. 89.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-33>

ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Михайлик О. Г.

*доктор юридичних наук,
професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Проблема запобігання злочинності в умовах російсько-української війни з'явилася 24 лютого 2022 року, коли російська федерація, як країна агресор без оголошення війни віроломно напала на нашу країну. Вбачається, що аналізоване нами соціально-правове явище має свої концептуальні особливості, й перешкоджає ефективному функціонуванню всіх інститутів суспільства та держави на обмежених вирах

територіях, а тому проблема запобігання пенітенціарної злочинності в умовах війни є актуальною і не дослідженою проблемою.

Зрозуміло всім, що ніхто не чекав, що у 2014 році після Революції гідності наш сусід Російська Федерація, спочатку окупує Кримський півострів, а потім захопить частину Донецької і Луганської областей, а 24 лютого розпочне «спеціальну операцію», яка для українського народу стане визвольною війною за свою незалежність і свободу.

Вітчизняний вчений І.Г. Богатирьов на сторінках книги *Війна на Чернігівщині*. Нариси реальних подій стверджує, що саме згуртованість нації, талант командирів і відвага воїнів Збройних сил України, робота територіальної оборони, лікарів і волонтерів, усе це зупинило ворога і зберігає територіальну цілісність України, її традиції та майбутнє [1, с. 157].

А тому, кожен з нас має усвідомлювати, що Українська держава, відстоюючи свою незалежність і самобутність, повинна не тільки самостійно вирішити питання:

- про відновлення миру в Україні, про захист прав і свобод людей, про відбудову міст і сіл, збереження самобутності українського народу;
- подбати про відбудову знищеного ворогом житла, дитячих садочків, університетів тощо;
- про компенсацію та відбудову зруйнованої інфраструктури на знищених ворогом територіях;
- а також, звертатись по допомогу до міжнародних організацій та міжнародної спільноти.

Отож, надзвичайно важливими завданням держави є вироблення нових дієвих підходів, виправлення допущених помилок, вдосконалення чинного законодавства України з метою розширення правових можливостей подолання наслідків війни в Україні, захисту прав людей, які постраждали від війни, та повернення зайнятих агресором територій.

Вивчення проблем пенітенціарної злочинності в умовах війни багато в чому залежить від раціонального використання органами і установами виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України (далі ДКВС України) своїх владних повноважень щодо нормалізації кримінологічної обстановки в місцях несвободи і особливо тих місць несвободи, які були окуповані ворогом.

Водночас слід зауважити, що раціональне використання органами і установами виконання покарань ДКВС України владних повноважень в умовах війни здебільшого залежить від якісно розробленої та прийнятої державної програми проведення таких заходів, на які суттєво впливає кримінологічна інформація про реальний стан злочинності в місцях несвободи.

Більше того, вивчення стану пенітенціарної злочинності в умовах війни повинно відбуватися постійно з метою своєчасного прогнозування його можливих негативних змін та корегування напрямів і форм запобігання та протидії окремим її видам.

Проведений нами аналіз пенітенціарної злочинності в умовах війни дозволяє нам визначити її, як екстремальну ситуацію, яка суттєво впливає на її стан, динаміку та рівень. З цього приводу слушно зазначають вітчизняні вчені О. М. Джу́жа та А. В. Гаркуша, що війна та бойові дії є ніщо інше, як екстремальна ситуація для населення, яке окуповано країною агресора, а тому злочинність в екстремальних ситуаціях полягає в порушенні звичного способу життя, дезорганізації системи забезпечення життєдіяльності цілих регіонів. Боротьба зі злочинністю, підтримання правопорядку в цих умовах практично неможливі [2, с. 28–29].

На жаль, пенітенціарна злочинності в умовах війни породила в місцях несвободи таку проблему як колабораціонізм. До речі цей термін з'явився в Україні 3 березня 2022 року, кол Верховною Радою України був прийнятий Закон України № 2108-ІХ1, яким було включено до Кримінального кодексу України (далі – КК) нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність». Саме дана стаття охопила значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою агресором.

По суті за загальним визначенням, колаборант співпрацює з окупаційною владою на шкоду власній країні. Основною контекстуальною відмінністю можна вважати те, що колабораційні дії вчиняються винною особою вже в умовах здійсненої окупації чи агресії. Недарма термін «колабораціонізм» вважають об'ємним, тому, мабуть, в особливій частині кримінального закону вперше з'явилась стаття з восьми частин та приміткою.

При цьому майже кожна з частин містить декілька складів кримінальних правопорушень, тому можемо спрогнозувати ще багато дискусій практиків і науковців, задля покращення її змісту, та з аналізом майбутньої судової і слідчої практики.

Насамкінець, проблема пенітенціарної злочинності в умовах війни тісно пов'язана з довгостроковістю її проведення. І чим більше вона буде продовжуватися, тим більш вона стає свого роду підґрунтям для живлення і зростання пенітенціарної злочинності в Україні [3, с. 205].

Серед заходів запобігання пенітенціарної злочинності в умовах війни слід виділити такі:

– фінансовий контроль Міністерства юстиції України за використанням органами і установами виконання покарань ДКВС України державних коштів і коштів міжнародних донорів щодо забезпечення правопорядку в місцях несвободи;

- внесення змін і доповнень до кримінально-виконавчого законодавства щодо захисту прав засуджених і ув'язнених на тимчасово окупованих ворогом територіях;
- покарання за колабораційну діяльність з ворогом під час тимчасової окупації;

Література:

1. Богатирьов І.Г. Війна на Чернігівщині. Нариси реальних подій. Київ : ВД «Дакор». 2022. 160 с. С. 157.
2. Джужа О. М., Гаркуша А. В. Актуальність кримінологічного дослідження екстремальних умов (ситуацій, що сприяють злочинності під час проведення антитерористичної операції). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 27–36.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-34>

ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Пузирьов М. С.

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії
Державної пенітенціарної служби
м. Чернігів, Україна*

Стратегічно важливим питанням запобігання пенітенціарній злочинності в місцях несвободи Міністерства юстиції України є вивчення зарубіжного досвіду. Важливу роль у цьому процесі відіграє міжнародна інтеграція співпраці всіх країн світу щодо створення єдиної міжнародної наукової бази вивчення проблем пенітенціарної злочинності в місцях несвободи і пошуку оптимальних шляхів її запобігання серед засуджених, ув'язнених і пенітенціарного персоналу.

Більше того, результатом дослідження зарубіжного досвіду запобігання пенітенціарній злочинності в місцях несвободи, якщо він заслуговує на це, має бути впровадження окремих його аспектів у національне законодавство країни і реалізація на практиці.

За даними дослідження наукової школи «Інтелект», ті пропозиції, які надають вітчизняні вчені у власних дослідженнях щодо запобігання

пенітенціарній злочинності в місцях несвободи, не тільки не впроваджуються в діяльність місць несвободи Міністерства юстиції України, а навпаки – ігноруються і не вивчаються персоналом місць несвободи. За виключенням хіба що вивчення пенітенціарної кримінології здобувачами вищої освіти Академії Державної пенітенціарної служби.

З огляду на зарубіжний досвід запобігання пенітенціарній злочинності, вітчизняні установи виконання покарань залишаються занадто консервативними, повільно адаптують свою діяльність до міжнародних стандартів поведіння із засудженими та ув'язненими, що призводить до вчинення як засудженими, так і пенітенціарним персоналом кримінальних правопорушень.

Ураховуючи, що запобігання пенітенціарній злочинності в місцях несвободи ведеться здебільшого в ході реагування на вчинення кримінальних правопорушень з боку засуджених, ув'язнених або пенітенціарного персоналу, зростає потреба саме у вивченні зарубіжного досвіду з цього питання та визначення, наскільки дане запобігання відповідає національним нормативно-правовим актам стратегічного планування у сфері реформування пенітенціарної системи [1; 2].

Зважаючи на це, положення національних програмних документів орієнтовано на такі доктринальні засади, що створюють позитивні передумови для впровадження позитивного зарубіжного досвіду запобігання пенітенціарній злочинності у вітчизняну практику функціонування місць несвободи, а саме:

- по-перше, на підвищення рівня формальних і практичних каналів комунікації між органами державної влади та європейськими й міжнародними партнерами;
- по-друге, на наближення українського законодавства до стандартів Європейського Союзу;
- по-третє, на подальше реформування пенітенціарної системи України шляхом впровадження в практику кримінально-виконавчих установ міжнародного досвіду пенітенціарної діяльності та вимог європейських стандартів у сфері виконання покарань і поведіння із засудженими.

При цьому наявність численних наукових дискусій, які іноді є протилежними серед вітчизняних і зарубіжних учених щодо вивчення зарубіжного досвіду запобігання пенітенціарній злочинності в місцях несвободи та впровадження його у вітчизняну практику, вказує як на актуальність проблеми, так і на потребу у її вирішенні.

Варто зазначити, що проблема запобігання пенітенціарній злочинності в місцях несвободи для всіх держав світу є однаковою. Тому варто погодитися з позицією вітчизняного вченого О. О. Некрасова про те, що неодмінною умовою успішної реалізації кримінальної та кримінально-виконавчої політики будь-якої країни є вжиття заходів щодо недопущення в місцях несвободи вчинення кримінального правопорушення.

Хоча, як зауважує вчений, цьому процесу можуть перешкоджати різні обставини, що носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. У їх числі, і запобігання серед засуджених, до яких суд застосував покарання, вчиненню нового кримінального правопорушення [3, с. 161]. Грунтуючись на такій позиції дослідника, можна зробити висновок, що кримінальне законодавство всіх держав містить норми про відповідальність за кримінально-протиправні посягання на встановлений порядок виконання та відбування покарань, а також за загальнокримінальні діяння, що вчиняються засудженими та ув'язненими в місцях несвободи.

Відзначаючи безперечну значущість раніше проведених досліджень зарубіжного досвіду запобігання пенітенціарній злочинності в місцях несвободи, зауважимо, що вони, як нам представляється, не вичерпують усього кола питань, що вимагають свого вирішення.

Тому ми поділяємо позицію вітчизняного вченого І. Г. Богатирьова про те, що перш за все важливо розуміти, що не існує ідеальних правових систем, у яких проблема запобігання пенітенціарній злочинності в місцях несвободи позитивно вирішена. Їх ефективність визначається своєчасністю та відповідністю стану держави і права тієї чи іншої країни певному етапу суспільного розвитку. В Україні останні два десятиліття відбувається ідеалізація права західного типу, незважаючи навіть на очевидні суттєві відмінності в історії формування цих правових систем [4, с. 9].

Саме тому, зважаючи на особливості кримінологічної характеристики пенітенціарної злочинності в місцях несвободи зарубіжних країн, більшість національних законодавців диференціюють кримінальну відповідальність за діяння, вчинювані засудженими та ув'язненими як у сфері пенітенціарних правовідносин (тобто ті, що посягають на встановлений порядок виконання та відбування покарань), так і за загальнокримінальні діяння, вчинювані в місцях несвободи.

При цьому законодавці держав однієї правової сім'ї, як правило, дотримуються уніфікованих підходів у відповідній юридичній техніці. Так, наприклад, у межах слов'янської правової сім'ї проведений нами аналіз кримінальних кодексів показав, що більшість статей, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення нормальної діяльності установ виконання покарань, схожі за конструкцією їх диспозицій. Водночас, відмінності простежуються у родових об'єктах відповідних кримінальних правопорушень: в одних державах дані кримінальні правопорушення визнано посяганням на порядок управління, в інших – на інтереси правосуддя.

Отже, вивчаючи кримінологічну характеристику пенітенціарної злочинності в місцях несвободи зарубіжних країн, нами було встановлено, що в зарубіжних установах виконання покарань вчиняються як

групова непоко́ра засуджених, так і захоплення заручників і знищення майна. Причинами вчинення кримінальних правопорушень у пенітенціарних установах, зокрема США, є також, як і в Україні, погані умови тримання засуджених в місцях несвободи. До них належать переповненість тюрем, недостатнє їх фінансування, неправильна класифікація засуджених за режимом відбування покарання та деякі інші причини.

Література:

1. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.09.2022).
2. Проект Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/povidomlennya-pro-provedennya-elektronnih-konsultatsiy-z-gromadskistyuschodo-proektu-rozporjadjennya-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-shvalennya-strategii-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-do-2026-roku-ta-zatverdjen-nya-planu-zahodiv-na-20222024-roki-sch> (дата звернення: 30.09.2022).
3. Некрасов О. О. Порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії втечі з місця позбавлення волі або з-під варти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 161–168.
4. Богатирьов І. Г., Копотун І. М., Пузирьов М. С. Порівняльне кримінально-виконавче право : навч. посіб. / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ : Ін-т крим.-вик. служби, 2013. 140 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-264-0-35>

ВПЛИВ СУБКУЛЬТУРИ НА ПЕНІТЕНЦІАРНУ СИСТЕМУ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН

Скаков А. Б.

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти

Республіки Казахстан

м. Костанай, Республіка Казахстан

Пенітенціарна субкультура у місцях несвободи Республіки Казахстан останніми роками різко загострила проблему відбування покарання засудженим та його перевиховання. Її вплив на персонал негативно позначається на функціонуванні всієї пенітенціарної системи.

Пенітенціарна субкультура – це специфічний набір традицій, ціннісних орієнтацій, правил поведінки та мережею стійких неформальних контактів серед засуджених у місцях несвободи Республіки Казахстан.

Здавалося б, проведення Міністерством юстиції Республіки Казахстан реформи в кримінально-виконавчій системі мало б позитивно впливати і на функціонування спільноти засуджених. І насамперед, це ставлення засуджених до персоналу кримінально-виконавчої системи, а також запровадження правил поведінки та мережа стійких неформальних контактів серед засуджених у місцях несвободи.

Здійснений аналіз впливу пенітенціарної субкультури в місцях несвободи не дає підстав стверджувати про оптимістичний прогноз кримінологічної ситуації, що складається серед засуджених. Про це свідчать і результати дослідження конфліктної активності засуджених, скоєння ними нових злочинів у місцях несвободи, проведені вітчизняними вченими за останні десять років.

Тому пенітенціарна субкультура серед засуджених у місцях несвободи – це не випадкова, а скоріше закономірна тенденція.

Вона формувалася в місцях несвободи десятиліттями, про неї рідко говорили або просто замовчували. Причин цього можна назвати кілька.

По-перше, відсутність у звітах про роботу установ виконання покарань наявності субкультури серед засуджених. Та це й закономірно, навіщо пенітенціарному відомству показувати у звітності, що у неї є субкультура, яка не лише формує рецидивну злочинність у місцях несвободи, а й підриває авторитет усього вітчизняного правосуддя.

По-друге, в адміністрації установ виконання покарань стояли відповідальніші завдання, ніж протидіяти субкультурі. Це насамперед перевиховання засуджених та підготовка їх до повернення у суспільство.

По-третє, оперативні підрозділи установ виконання покарань використовували субкультуру у своїх оперативно-профілактичних заходах, які іноді призводили до небажаних наслідків, якщо засуджені з негативною спрямованістю не йшли на співпрацю з адміністрацією виправних колоній.

Насправді ж, пенітенціарна субкультура завдавала і продовжує завдавати великої шкоди і пов'язана з тим, що вона сприяє розвитку серед засуджених міжгрупової ворожості, формуванню негативного ставлення засуджених до персоналу кримінально-виконавчої системи. На її ґрунті і сьогодні в установах виконання покарань виникають конфлікти та насильницькі дії між окремими засудженими та групами засуджених.

Вона також негативно впливає на соціально-психологічний стан та поведінку засуджених під час відбуття ними покарання у місцях несвободи. Усе вищевикладене підтверджує вірність обраної нами наукової гіпотези у тому, що пенітенціарна субкультура у місцях несвободи негативно

впливає лібералізацію кримінально – виконавчої системи Республіки Казахстан і водночас показує необхідність її у правовому полі.

Тому важливо зрозуміти наскільки пенітенціарна субкультура небезпечна для виправлення та перевиховання засудженого, його самоствердження у виправній колонії. Серед факторів пенітенціарної субкультури, які впливають на психологічний стан засудженого у місцях несвободи, необхідно назвати:

- протиправна поведінка засудженого під час відбування ним покарання за вчинений злочин;
- відмова від виконання рішень адміністрації та персоналу місць несвободи;
- суїцид серед засуджених та персоналу в місцях несвободи;
- вчинення засудженими та персоналом місць несвободи пенітенціарних злочинів;
- жаргонова лексика, кримінальні татуювання, кримінальний фольклор, вживання спиртних напоїв, в. о. і т. д.

Попередження пенітенціарної субкультури пов'язане з реалізацією комплексу заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня життя, повернення людини у суспільство, виховання, надання необхідної допомоги після покарання. Крім того, в рамках заходів, що розглядаються, необхідна розробка спеціальних заходів щодо протидії пенітенціарній субкультурі. За результатами проведеного дослідження внесено пропозиції щодо вдосконалення системи запобігання пенітенціарній субкультурі.

1. Виявлення та постановка на облік усіх лідерів пенітенціарної субкультури, які відбувають покарання у місцях несвободи.

2. Створення єдиного реєстру даних про лідерів пенітенціарної субкультури.

3. Виключити проживання лідерів пенітенціарної субкультури з засудженими, які вперше вчинили злочин та спрямовані на відбування покарання у місцях несвободи.

Література:

1. Анискимов В. М. Антиобщественные традиции и обычаи «преступного мира» среди осужденных в местах лишения свободы : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва : Академия МВД СССР, 1991. 196 с.
2. Скаков А. Б. Прогрессивная система исполнения лишения свободы и ее отражение в новом законодательстве Республики Казахстан : монография. Алматы, 2004. 151 с.

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПРИЧИНИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

Славицька А. К.

*кандидат юридичних наук,
Народний Депутат України
м. Київ, Україна*

Корупція є негативним явищем, яке має свій прояв в усіх сферах суспільного життя. Враховуючи специфіку функціонування місць несвободи в Україні, особливої актуальності набуває дослідження особливостей протидії та запобігання корупційним правопорушенням в таких закладах.

Першочергово, слід зазначити, що чинне законодавство не містить визначення терміну «місця несвободи». Більшість вітчизняних науковців розкривають цю правову категорію через призму класичної правової доктрини, ототожнюючи її з місцями обмеження чи позбавлення волі, до яких відносять: 1) установи виконання покарань (арештні доми, кримінально-виконавчі установи (виправні центри та виправні колонії), спеціальні виховні установи, слідчі ізолятори у випадках, передбачених Кримінально-виконавчим кодексом [1]); 2) установи для попереднього ув'язнення (слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України [2]); 3) ізолятори тимчасового тримання, приймальники-розподільники для дітей та ізолятори тимчасового тримання Міністерства внутрішніх справ України; 3) ізолятори тимчасового тримання Служби безпеки України. Водночас, слід погодитись з думкою А.І. Богатирьова, яким у контексті розуміння свободи (включно із свободою у сфері особистого та культурного розвитку), до місць несвободи в соціальній сфері віднесено: а) місця утримання мігрантів із нерегульованим статусом, а також шукачів притулку, підпорядкованих Державній міграційній службі України та Державній прикордонній службі України; б) інтернати для дітей-інвалідів, геріатричні пансіонати і психоневрологічні інтернати Міністерства соціальної політики та Міністерства охорони здоров'я тощо. Головним критерієм віднесення місця перебування особи до категорії несвободи є перебування осіб у вказаних місцях проти свого бажання під вартою; сувора регламентація їх побуту, режиму та зв'язку із зовнішнім світом [3, с. 166-167].

Натомість, *корупційні ризики, які мають прояв в діяльності місць несвободи* є системою явищ і обставин, які виникають у діяльності

арештних домах, виправних центрах, виправних колоніях, спеціальних виховних установах, слідчих ізоляторах, гауптвахтах, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках для дітей, місцях утримання мігрантів із нерегульованим статусом, а також шукачів притулку, інтернатах для дітей-інвалідів, геріатричних пансіонатах, психоневрологічних інтернатах, та створюють небезпеку вчинення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень.

Вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень працівниками місць несвободи обумовлено, у першу чергу, порушенням ними вимог антикорупційного законодавства. До основних груп чинників, які створюють можливості виникнення корупційних ризиків в місцях несвободи можна віднести:

1) *чинники, які створюють можливості виникнення корупційних ризиків в місцях несвободи, існування яких безпосередньо пов'язано з персоналом* (наприклад, низький рівень матеріального забезпечення; наявність дискреційних повноважень, що обумовлює можливість виникнення корупційних ризиків; низький рівень мотивації; незадовільні умови роботи чи проходження служби; низький рівень профілактичної роботи серед працівників; відсутність дієвого контролю з боку керівництва; неналежне реагування на скарги громадян щодо неправомірної поведінки персоналу, тощо);

2) *чинники, які створюють можливості виникнення корупційних ризиків в місцях несвободи, існування яких безпосередньо пов'язано із характеристикою осіб, які перебувають/утримуються/відбувають покарання в таких місцях* (наприклад, схильність осіб, які перебувають у місцях несвободи до вчинення правопорушень, низька обізнаність своїх прав та обов'язків (правовий нігілізм); стан здоров'я осіб, які перебувають в місцях несвободи (зокрема, психічні розлади); вік осіб, які перебувають в місцях несвободи (неповнолітні або малолітні); відсутність вільного доступу до засобів зв'язку; відсутність соціальних зав'язків (рідних, друзів, тощо);

3) *чинники, які створюють можливості виникнення корупційних ризиків в місцях несвободи, які пов'язані із специфікою функціонування установ та закладів* (наприклад, обмеженість вільного доступу контролюючих суб'єктів до об'єктів контролю через притаманний місцям несвободи характер установ закритого типу; особливості відвідування та спеціальні вимоги режиму доступу на територію; наявність колізій нормативного регулювання діяльності місць несвободи; відсутність необхідного рівня автоматизації внутрішніх організаційних процесів; дублювання функцій або недосконалість процедури взаємодії; наявність проблем технічного та методологічного характеру, тощо). Цей перелік не є вичерпним.

Вжиття заходів щодо протидії та запобігання корупційним правопорушенням в місцях несвободи спрямовано, в першу чергу, на превентивну роль, та в кінцевому дозволяє запобігти вчиненню інших, більш тяжких злочинів. До прикладу, передача через співробітників слідчого ізолятора із наданням неправомірної вигоди ув'язненому забороненого предмету у вигляді телефону, може мати наслідком вчинення нового злочину – шахрайства.

Вважаємо за доцільне розроблення та вжиття системи заходів для недопущення вчинення працівниками місць несвободи корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень шляхом підвищення рівня свідомості працівників щодо несприйняття корупції; забезпечення належного матеріально-побутового забезпечення та соціального захисту. Окремо, необхідним є вжиття додаткових заходів профілактичного, навчального, методичного та дисциплінарного характеру.

Таким чином, приходимо до висновку, що засадами відомчої політики в сфері запобігання та протидії корупції в місцях несвободи є впровадження сукупності заходів, а саме: а) здійснення огляду та аналізу випадків вчинення працівниками місць несвободи корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, та їх доведення до відома персоналу; б) розроблення методики оцінки якості реагування на корупційні правопорушення в місцях несвободи, із проведенням щорічного детального аналізу причин та умов, які зумовлюють вчинення корупційних правопорушень персоналом місць несвободи, виокремленням корупційних ризиків, їх описом і чинниками; в) розроблення пропозицій щодо провадження заходів стосовно ліквідації (мінімізації) ризиків вчинення корупційних правопорушень. Водночас при розробці та плануванні таких заходів, вважаємо за необхідне залучення представників контролюючих органів та інститутів громадянського суспільства, які можуть надати додаткову інформацію, необхідну для ідентифікації та проведення оцінки корупційних ризиків.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/card2#Card>
2. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>
3. Богатирьов А.І. Місця несвободи: поняття та сутність. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 33. С. 166-175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2017_33_16

НОТАТКИ

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ

МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОГО ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ФОРУМУ

27 жовтня 2022 р.

м. Рівне, Україна

Підписано до друку 28.10.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 6,74. Наклад 100. Замовлення № 1022-015.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: ТОВ “Liha-Pres”
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.
Україна, м. Львів, 79012, вул. Кастелівка, 9
Польща, м. Торунь, 87-100, вул. Лубіцка, 44
Тел. +38 (050) 758 14 36